

Zárug Péter Farkas

LEVIATÁN ÉBREDÉSE

*Avagy illiberális-e
a magyar demokrácia?*

L'Harmattan

1301

Zárug Péter Farkas

LEVIATÁN ÉBREDÉSE,
AVAGY ILLIBERÁLIS-E
A MAGYAR DEMOKRÁCIA

Zárug Péter Farkas

LEVIATÁN ÉBREDÉSE,
AVAGY ILLIBERÁLIS-E
A MAGYAR DEMOKRÁCIA

L'Harmattan

TARTALOM

Előszó

7

I. RÉSZ. VÁZLAT A MÁSODIK ORBÁN-KORMÁNY KONFLIKTUSAINAK MEGÉRTÉSÉHEZ

Bevezetés	13
I. Kormányzati hiperaktivizmus és a többségi modell pretorianizmusa	19
I. 1. Államszervek, közpolitikai intézmények pártpolitikai elfoglalása	21
I. 2. Parlamenti hiperaktivizmus és „frakció-kormányzás”	36
I. 3. Gazdasági hiperaktivizmus és pretoriánus kommu- nikáció	46
II. Zavarok, konfliktusok, ellenhiperaktivizmusok	61
II. 1. Rendszerzavarok	62
II. 2. Konfliktusok	76
II. 3. Ellenhiperaktivizmusok	96
III. Konzolidáció és kooperáció	119

II. RÉSZ. LEVIATÁN ÉBREDÉSE

I. Egy Orbán-beszéd jelentése	127
I. 1. Politikaelméleti alapvetések és dilemmák	130
I. 2. Az illiberális alapvetés	140
II. Vázlat a második és harmadik Orbán-kormányok konfliktusairól és működési mechanizmusairól	155
II. 1. Pártpretorianizmus	157
II. 2. Hiperaktivizmusok, ellenhiperaktivizmusok, rendszerzavarok	172
Utószó	197
Bibliográfia	203

ELŐSZÓ

Már korrektornál volt e kötet, amikor Orbán Viktor a Magyarország Barátai Alapítvány rendezvényén 2015. május 9-én a következőket mondta: „*Idézem a Brookings Institute egyik vezető elemzőjét: Ami energia ma a nemzetközi rendszerben van, az ma az autokratikus nagyhatalmaktól származik. Ezek cselekednek, míg a demokráciák csak reagálnak*”, majd Robert Kagan idézése után, akire e kötetben jómagam is hivatkozom, a magyar miniszterelnök még több idézettel kívánta igazolni, hogy bizony nincs azzal semmi gond, ha ezekre a főként Keletről jövő energiákra odafigyelnek az európai demokráciák.

Az autokratikus rendszerek burkolt dicsérete, bár a többsége idézet volt, újra felélénkítette azt a vitát, hogy Orbán Viktor mindezeket csak politikai PR-fogásként mondja-e, vagy ez már saját politikai rendszerének egyfajta igazolása.

2014. július 26-án elmondott tusnádfürdői beszéde után robbant be e vita a hazai és nemzetközi politikai porondra, amelyben a magyar miniszterelnök kifejtette, hogy mindaz a közjogi, gazdasági és társadalmi átalakulás, amelyet 2010-től igyekezett kormányával végrehajtani, valójában egy „illiberális, nem liberális” átalakítása volt a magyar államnak.

2012-ben a *Kik támadják Magyarországot, és miért?* című kötetben jelent meg a „Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez” című tanulmányom, amelyben több olyan elemet jelöltem meg a második Orbán-kormány politikájának konfliktusforrásaként, amelyek nemcsak a hagyományos kormány–ellenzék demokratikus játszmában értelmezhetők, hanem azon jóval túlmutatnak, és a miniszterelnök „fülkeforradalmi” felhatalmazásának alkotmányos dimenzióját feszegetik. Azt a kérdést, hogy Orbán Viktor hogyan érti a kétharmados parlamenti felhatal-

mazást, s azt mire használja: a rendszer megjavítására vagy a leváltására?!?

A miniszterelnök megadta válaszát: a rendszer leváltására. Ezt nem csak elsöprő választási győzelméből és a kétharmados parlamenti többségéből vezette le, ez inkább csak későbbi tetteinek előfeltétele volt. A felhatalmazást úgy értelmezte, hogy a magyar választók magát a magyar rendszerváltás 1989-es rendszerét akarják lecserélni egy olyan rendszerre, amelyben a 2010-ben felhatalmazott politikai erők vehetik át a társadalom minden területén az irányítást.

A rendszerváltozás konszenzuális politikai rendszere Orbán Viktor értelmezése szerint megbukott, ezért kell jönnie helyette egy új, többségi rendszernek, amelyben immár a választók akarata a teljes államgépezetben, az önkormányzatokban s magában az állami szuverenitásban, állami akaratban is megtestesül.

Korábbi tanulmányom tehát ezt a folyamatot írja le. S mivel 2012-ben jelent meg, a második Orbán-kormány következő két évének elemzését nem foglalhatta magába.

Ekkor még csak a miniszterelnök hazai és külföldi politikai ellenfelei kiáltottak diktatúrát, féldiktatúrát, autoriter rendszerépítést és sok más egyebet. Ezt 2012-ben még pusztán a már 1990-től jól ismert, megszokott balliberális vádnak tartottam, ami minden jobboldali kormányzatot utolért. Még azzal együtt is így gondoltam ezt, hogy a miniszterelnök és kormánya jelentős érdeksérelmeket okozó konfliktusvállalásai közepette több esetben jeleztem, sokakkal együtt, hogy vannak alkotmányos aggályaim az átalakulás kapcsán.

A „Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez” című tanulmányom azért került be ebbe a kötetbe, mert értelmezési keretet, fogalmi háttérrel ad, s egyben a tusnádfürdői beszéd után kialakított álláspontom alapját is képezi az Orbán-rendszer értékelése kapcsán. 2012-ben több ezer példányban kelt el, s az év egyik politikai sikerkönyve volt a *Kik támadják Magyarországot, és miért?*, melynek újraolvasása most segít megérteni azt, hogy miért is kell feltenni a kérdést 2014. július 26. vagy

akár a legutóbbi autoriter rezsimek Orbán Viktor általi – hasznosságuk, hatékonyságuk, gyorsaságuk és innovációjuk miatti – dicsérete után: merre tart a magyar politikai rendszer?

Orbán Viktor beszédeinek és rendszer-átalakító cselekedeteinek tartalma, pártjának és kormányának általa való irányítása, a vezérkarával együtt hozott vagy egyszemélyi döntései, a magyar államgépezet működésének átalakítása és ennek új mechanizmusai kapcsán 2010–2011-ben még csak azt a kérdést tettem fel, hogy konszenzuális vagy többségi demokrácia legyen-e a magyar politikai rendszer. A tusnádfürdői beszéd után a kérdés megváltozott. Ma már így szól: liberális demokrácia legyen-e Magyarországon, vagy valami más, ami nem liberális vagy éppen illiberális?

A fogalomhasználat parttalan vitájába és tankönyvszagú tisztázásába nem megyek bele, s ahogy az alcímben feltett kérdésre való válaszkeresésemben is jelzem, könyvem csak „vázlat”.

Sok mindenre nem térek ki, ami egy alapos, átfogó, politikai rendszert leíró tanulmányban kötelező lenne. Nem kívántam mélyebb politikaelméleti háttérelvezésbe kezdeni, s olyan tágabb dimenzióba helyezni a magyarországi rendszer-átalakítást, mondjuk geopolitikai, hanyatláselméleti vagy cikluselméleti szempontok szerint, amelyek ma igencsak népszerű megközelítései – Larry Dimond kifejezésével élve – a demokráciarecesszió-elemzéseknek.

A magyar rendszerleíráshoz használt hazai példáimat is lehet önkényesnek tartani. Egy vázlat ettől vázlat. Azonban remélem, minden fejezetben hozok annyi érvet, esetet vagy igazoló ténytet, amennyi állításaimat kellőképpen alá tudja támasztani.

Ugyanakkor előjáróban fontosnak tartom tisztázni, hogy a magyar miniszterelnök az „illiberális” kifejezésen nem csak annyit ért, hogy valami nem liberális. Tudja, ismeri, érti a jelentését, ahogy tudja, ismeri, érti a róla folyó vitákat is. Erről 2015. május 9-én is tanúbizonyságot tett a Magyarország Barátai Alapítvány rendezvényén.

Ezért a kérdést is komolyan kell venni. Azt, hogy vajon Magyarországon az Orbán-rendszerben valóban egy új, illiberális Leviatán ébred-e a XXI. század elején?

A kötetben erre keresem a választ.

Budapest, 2015. május 21.

Zárug Péter Farkas

I. rész

VÁZLAT
A MÁSODIK ORBÁN-KORMÁNY
KONFLIKTUSAINAK
MEGÉRTÉSÉHEZ

BEVEZETÉS

Magyarországon a keleti blokk és a Szovjetunió összeomlása során, a diktatúrából demokráciába történő átmenetben – Arend Lijphart¹ terminológiáját használva – egy konszenzuális demokráciamodellel kiépítésében egyezett ki az egykori állampárti és az új, rendszerváltó politikai osztály. Az Ellenzéki Kerekasztal körül 1989-ben lezajlott tárgyalássorozat egy változó, demokratizálódó világ bizalmatlan hangulatában zajlott. Olyan „kitermelt kockázati helyzetben”,² amelyben a diktatúra régi elitje saját politikai túlélését, az új rendszerváltó elit pedig a maga politikai rendszerbe kerülését szervezte új alkotmányos keretek közé.

Az állampárt illegitim vezérkara a nép által meg nem választott ellenzéki pártok vezetőivel úgy tárgyalt egy leendő demokratikus rendszer kiépítéséről, hogy egyikük sem látta társadalmi támogatottságának mértékét, nem voltak tisztában az erőviszonyokkal, és nem ismerték pontosan saját pozícióikat sem. Mindez csak fokozta a bizalmatlanság hangulatát, s a tárgyalásokat egy olyan alkotmány felé vitte, amelyet a tárgyaló felek is ideiglenesnek és inkább kompromisszumosnak, mintsem konszenzuálisnak tartottak.³

¹ Arend Lijphart a demokráciák tipizálása során megkülönböztet konszenzuális és többségi demokrácia típust, aszerint, hogy a politikai váltogazdaság során a győztes kormánypárt(ok) kénytelenek együtt működni az ellenzékkel, vagy győzelmük a „győztes mindent visz” logikája alapján az állami végrehajtó apparátus teljes egészét uralja mandátuma időszaka alatt. (Lijphart, Arend: *Patterns of Democracy*, New Haven, Yale University Press, 1999.)

² Giddens, Anthony: *Elszabadult világ*, Napvilág Kiadó Kft., Budapest, 2005.

³ Mindezt az eredeti charta-szöveg és az 1949. évi XX. törvénybeli számozás meghagyása is mutatta 2012-ig.

A kompromisszum kényszerek által születik, s korántsem a felek eredeti akaratát tükrözi, a konszenzus pedig a felek kölcsönös akaratát fejezi ki.

Ezen alkotmányos kompromisszum alapja az volt, hogy egy olyan versengő, demokratikus rendszert épít ki az 1990-es választások után a politikai osztály Magyarországon, amelyben egyaránt részt vehetnek az állampárt egykori működtetői s az új demokratikus pártok. Mindennek garantálására egy merev, kétharmados törvények sokaságát rögzítő alkotmányban egyeztek ki, amelyik a kormány–ellenzék viszonylatában olyan fékeket és egyensúlyokat épített a rendszerbe, amelyek biztosítják a diktatúra működtetőinek és az új, ellenzéki erőknak a kölcsönös fennmaradását és versengését az új, demokratikus, parlamentáris kormányzati rendszerben.

Az Ellenzéki Kerekasztal-tárgyalások ezen torz konszenzuális rendszerét összefoglaló nyilatkozatot a nagyszámú tárgyalófél közül egyetlen rendszerváltó párt, a Fidesz elnöke nem írta alá: Orbán Viktor.

Ő vélte úgy egyedül, hogy az új demokratikus rendszer teljes megmérgezése lenne, ha a rendszerváltók elfogadnák azt, hogy a diktatúra működtetői együtt építsék az új magyar demokráciát a rendszerváltó demokratákkal. Mind ezt rossz kompromisszumnak tartotta, olyannak, ami gátolja egy új, demokratikus rendszer létrejöttét, és lehetlenné teszi a politikai lusztrációt Magyarországon.

A rendszerváltozás választójogi törvénye ugyanezt a kompromisszumos, Lijphart funkcionális modelljéhez képest torz konszenzualitást képezte le. Vagyis azt, hogy az alkotmányozáshoz szükséges kétharmados parlamentáris többséget egy párt igen nehezen érje el – még koalíciós formában is.

E modell kényszerűsége, bizalmatlanságon nyugvó, a kormányzati végrehajtást sok esetben végletesen megnehezítő jellege világosan kiderült 1990 tavaszán, amikor a rendszerváltó pártok közül az MDF alakíthatott kormányt Antall József vezetésével. Az Ellenzéki Kerekasztalnál kötött megállapodás és e torz, bizalmatlan rendszer korrek-

ciója lett volna az MDF–SZDSZ-paktum, amely azonban inkább tovább csapdásította a konszenzuálisnak mondott, de valójában kompromisszumos rendszer struktúráit.

Világossá vált, hogy a fékek és egyensúlyok lijpharti modellje nem a demokrácia minőségének javítását szolgálja a magyar politikai rendszerben, hanem eszközévé és hatalmi technikák forrásává vált a diktatúra működtetőinek a kezében a rendszerváltozás antikommunista, rendszerváltó nemzeti erőivel szemben.

A piactudaságra történő átállásban pedig ugyancsak hatalommentés és ellenállás jelentkezett a demokratikus törekvésekkel szemben, s a diktatúra klientúrája állampárti előnyeit és az összes bourdieui tőketípust⁴ (kapcsolati, társadalmi, kulturális, anyagi, presztízs) váltotta gazdasági előnyökké, s stabilizálta ezáltal az új rendszerben hegemon helyzetét. Az állampárt egykori vezetői – rövid átállás után – az összes társadalmi alrendszerben megszilárdították helyzetüket, egykori ügynökeik beültek az összes rendszerváltó pártba, s médiaklientúrájukat elhelyezték a médiapiac majd minden területén.

E rendszer nem is kedvezhetett másnak, csak az állampárt utódpártjának, a Magyar Szocialista Pártnak s a vele 1994-től kiegyező liberálisoknak és pártjuknak, az SZDSZ-nek.

Az állampárti előnyök piaci előnyökké konvertálásának sikerességét leginkább az mutatja, hogy az 1990 és 2010 közötti húsz évből 12 évet a diktatúra utódpártja és a velük kiegyező, történelmileg velük összefonódó liberálisok voltak kormányon.

A nemzetközi nagytőke mind a rendszerváltozás folyamatában betöltött piacosító szerepük, mind gazdasági háttérbirodalmuk, mind tényleges kormánypozíciójuk miatt őket tartotta elsőszámú tárgyalópartnerüknek. Az egykori állampártiak ahhoz, hogy a maguk gyarapodására használják (ki) az átmenetet, jelentős szolgálatokat tettek a

⁴ Bourdieu, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.

Pokol Béla által „globális uralmi rendnek”⁵ nevezett nyugati tőkebirodalmaknak. E leplezetlen érdekkiszolgálást – az érdekrendbe betagozódásért cserébe – leghitelesebben William Odom, az USA Nemzetbiztonsági Ügynökségének tábornok-igazgatója fejezte ki: „A szocialistáknak büntudatuk van, és gazsulálnak nekünk. Ez olyan előny, amit csak a bolond hagy kihasználatlanul. A volt magyar kommunisták úgy adják be a derekukat, mint ahogy annak idején ezt tették a szovjet gazdának. És meglepi őket, hogy velünk mégiscsak könnyebb tárgyalni.”⁶ A balliberális erők másik mélyen beágyazott azonossága a kozmopolita nagytőkével pedig az volt – és ma is az a globális uralmi rendben –, hogy mindkettő minden konzervatív, nemzeti törekvést egyaránt, s ma már együttesen, nacionalistának, fasisztának, diktatórikusnak és antiszemitának bélyegez.

Bár semmivel sem igazolták, a politikai verseny retorikájában s a nemzetközi kapcsolatépítés dimenzióiban e narratívát folyamatosan fenntartották a maguk védelmére és a rendszerváltó demokraták örökös lejáratására.

Gyurcsány Ferenc 2006-os balatonöszödi beszéde azonban rádöbbsentette a magyar társadalmat arra, hogy a minden moralitást nélkülöző miniszterelnök és az őt támogató kormánypártok a végsőkéig lemeztelenítették a konszenzuálisnak hazudott magyar politikai rendszert, s az MSZP–SZDSZ-kormány testesítette meg a rendszerváltozás minden hazugságát, torz, kiüresedett demokráciáját.

A konszenzuális modellnek mindössze néhány intézménye bírt nagy presztízzsel és komoly társadalmi bizalmi indexszel 2009 nyarára – az Alkotmánybíróság, az ombudsmani hivatal, az Állami Számvevőszék, a köztársasági elnök intézménye –, az összes többi alapvetően romokban hevert. Az MSZP–SZDSZ-kormányzás ideje alatt a nemzetközi és a hazai nagytőke pozíciószerzései, az állam le-

⁵ Pokol Béla: *Globális uralmi rend*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2005.

⁶ „Árral szemben”, *Heti Válasz*, XII. évfolyam, 1–2. szám, 2012. január 12.

építésének neoliberális megoldásai, a globális uralmi rend oligarchikus rendszerének kormányba költözése és mindezek mellett az ország jelentős mértékű eladósítása, a terhek lakosságra hárítása, a korrupció és az állami működés kiábrándító jellege miatt 2009-re a választópolgárok teljesen hiteltelennek tartották a szocialista-liberális hatalmi hálót.

Mindezt jól mutatta 2009-ben az Európai Parlamenti választások eredménye, ahol a magyar politikai aréna földcsuszamlásszerűen tolódott jobbra, majd 2010-ben a magyar választók végképp megvonták a bizalmat az MSZP-SZDSZ uralmi világától. Két pártot is parlamenti arénán kívül tessékeltek (SZDSZ, MDF), két új, teljesen más ideológiai beállítottságú pártot pedig beemelték az országgyűlésbe (Jobbik, LMP). Az Ellenzéki Kerekasztal-tárgyalásokon demokrataként protestáló erőt, a Fideszt és kereszténydemokrata szatellitpártját, a KDNP-t parlamenti kétharmaddal ruházta fel.

Mindez történelmi mozgásba hozta Magyarországot, s az új kormány Orbán Viktor vezetésével nekilátott a kiüresedett magyar demokrácia újjáépítéséhez, de immár egy többségi modell mentén.

A régi és új modell összeütközései, az átállások gyorsasága, a nagytőke irányába sok szempontból jobban beágyazott bal-liberális politikai erők, a globális nagytőke jelentős magyarországi érdeksérelmei és ellenhiperaktivizmusai s természetesen a kormány saját hibái együttesen súlyos konfliktushelyzetekbe sodorták a második Orbán-kormányt és Magyarországot 2012-re.

E konfliktusháló vázlatos feltárására törekszek e tanulmányban, egy olyan konzervatív – minden forradalmiságot veszélyesnek tartó – megközelítésben, amelyik elsősorban a konfliktusok politikai dinamikája által akarja megérteni az elmúlt két esztendő magyarországi és Magyarországgal kapcsolatos eseményeit a politika világában.

I. fejezet

KORMÁNYZATI HIPERAKTIVIZMUS ÉS A TÖBBSÉGI MODELL PRETORIANIZMUSA

A Fidesz–KDNP 2010 tavaszán, a magyar pártarénában végbement földcsuszamlásszerű jobbratulódást követően, kétharmados parlamenti többséghez jutott. A miniszterelnök, Orbán Viktor korszakváltásként értelmezte pártja és a jobboldal elsőprő, „forradalmi” győzelmét, amely által kézzelfogható közelségbe került az a régóta dédelgetett rendszerváltó álom, hogy a társadalmi alrendszerek és az állam hídfőállásairól végre eltávolítsák az egykori állampártban vagy az annak időszakában szocializálódott vezetőket, funkcionáriusokat, s végre legitim felhatalmazás alapján a rendszerváltók kerüljenek pozíciókba. Mindezt Orbán és pártszövetsége a konszenzuális demokráciamodell többségi modellre váltásával kívánta elérni, s a kormányzati végrehajtó hatalom megerősítése végett rohamléptekben kezdtek bele az 1989-től fennálló közjogi rendszer lebontásába s egy új, többségi modell kiépítésébe.

A szocialistáktól-liberálisoktól örökölt államadósság, a magas GDP-arányos hiánycél és a magyar államot és lakosságot egyaránt terhelő devizatartozások a gazdaság területén is jelentős beavatkozásokat igényeltek. A stabilitást megeremtő változások nem tűrtek halasztást, így a roham a gazdaság területén is megkezdődött. Mindennek motorja pedig az országgyűlés volt, ahol a gyorsaságot a törvények bármikori, bármilyen irányú megváltoztatásának lehetősége biztosította. A kormány rendre csúcsra járatta a parlamentet akarata érvényesítésére.

Mindezen kormányzati cselekvések egyszerre árasztották el nemcsak a szűken vett politikai vagy parlamenti arénát, hanem az egész államgépezetet és a különböző társadalmi alrendszereket. A változások így rövid időn belül

olyan turbulenciát vettek, amelyben mindenki úgy érezte – még maguk a változásokat irányítók is –, hogy hiperaktívvá vált a kormányzati cselekvés minden fronton, s a kormány akaratát semmi nem állíthatja meg.

Mind e mellé társult egy jelentős klientúrapolitika is, amelyben a kormány – a törvények és az alkotmány előzetes átalakításával – a hozzá lojális személyekkel árasztotta el azokat az államigazgatási területeket, állami szerveket vagy hatalmi ágakat, amelyeket a konszenzuális modell „független” szférának tartott korábban, még ha átpolitizáltságuk újra és újra viták kereszttüzeiben is volt. Míg a kormány ezt a biztonságos és bizalmi alapon működő végrehajtás eszközeként értelmezte, addig az ellenzék mindegyik pártja az intézmények diktatórikus elfoglalását s ezáltal a demokrácia felszámolását látta benne.

E többségi modellre átálló, zsákmányszerző kormányzati cselekvést nevezem pártpretorianizmusnak. Ez egyébként minden többségi modellnek természetes része, ám a konszenzuális rendszerhez szokott politikai osztály és arena ezt mesterségesnek és egyszerűen erőfölénnyel való visszaélésnek vélte, s rendre ezt is kommunikálta róla, függetlenül attól, hogy a demokratikus intézmények továbbra is jól végezték feladatukat.

E fejezetben a kormányzati hiperaktivizmus tényét kívánom igazolni, s e hiperaktivizmus szülte pártpretorianizmus jellegét igyekszem feltárni, még hozzá három területen: 1.) az államszervek és közpolitikai intézmények elfoglalása kapcsán; 2.) a parlament és kormányzat működési elvei alapján; valamint 3.) a gazdaság területén.

A hiperaktív cselekvéshez és a pártkatonai pretorianizmusához egy sajátos, „forradalmi”, majd „szabadságharcos”, harcias, vagyis pretoriánus kommunikáció is társult, amely együttesen a második Orbán-kormány összes konfliktusát megalapozta.

I. 1. ÁLLAMSZERVEK, KÖZPOLITIKAI INTÉZMÉNYEK PÁRTPOLITIKAI ELFOGLALÁSA

A második Orbán-kormány számára a kétharmados törvényalkotási lehetőség minden fennálló jogszabály megváltoztatását lehetővé tette, s e téren a többségi demokraciamodellre történő átállást érvényesítette a kormány a magyar jogrendben. E többség új törvényeket, átszabott, összevont vagy éppen elkülönített intézményi módosításokat eszközölt a 15-20 éves intézményekben, s mindegyik vezetői tisztségének betöltését magához vette, s elhárította azokat a törvényi gátakat, amelyek kizárták bizonyos tisztségek terén – az intézményi függetlenség védelmében – a pártszereplők eme pozíciókba juttatását. A gyors, mindössze másfél év alatt végrehajtott személycseréket, valamint a konszenzuális jelöltek helyett a pártpolitikai jelöltek helyzetbe hozatalát s hivatali működésük során a pártpolitikai-kormányzati szolgálatot közpolitikai pretorianizmusnak nevezem. Ugyanakkor a többségi demokraciamodellre átállás akkor jelent csak veszélyt az egész demokrácia létre, ha abban a jogi, erkölcsi és szakmai szabályok rendre alulmaradnak a nyílt pártérdekekkel szemben.

A Fideszt és Orbán Viktort gyakran illették azzal a váddal, hogy a többségi modellnek egyfajta pretoriánus változatát valósítja meg, amelynek egyik legfőbb közpolitikai eszköze, hogy pártkatonáival elfoglaltatta az államszervek és közpolitikai intézmények hídfőállásait, amelyek ma a jogállammal is dacolva védik s biztosítják a kormány és Orbán Viktor hatalmát. Vizsgáljuk meg a tényeket a legfőbb állami tisztséget betöltő személyek és hivatali működésük kapcsán.

Így került – a korábbi törvényi tilalmat feloldva – az Állami Számvevőszék élére rögtön a parlamenti padsorokból a Fideszt húsz éve szolgáló pártpolitikus, parlamenti képviselő, Domokos László.

Ugyancsak az alkotmánybíróági tisztség pártpolitikusokkal történő betöltésének tilalmát megtörve került egyenesen a Fidesz-frakcióból a taláros testületbe a kormánypárt harcos politikusa, Balsai István is. Ezt megelőzően, még az alkotmánybírók személyére vonatkozó korábbi szabályozás sajátos értelmezése mentén, de biztos politikai akarat mellett (parlamentari erőfölényét kihasználva) az első Orbán-kormány kancelláriaminiszterét, Stumpf Istvánt is beszavazta a Fidesz–KDNP a testületbe.

(Stumpf egyébként több későbbi határozatban és ezekhez fűzött különvéleményében a legkiválóbb jogtudósi szakmaisággal bizonyította, hogy autonóm alkotmánybíró, s nyoma sincs működésében a pártkatonai szolgálatnak. Azonban az új törvény alapján új tagokkal – köztük Balsaival – felpuhított Alkotmánybíróóság működésébe bizony beszívárgott a pártkatonai gondolkodás, amit az AB elnöke is többször sérelmezett, és súlyosan aggályosnak tartotta, hogy a kormányt a bíróság valamelyik tagja előre értesíti a folyamatban lévő ügyek, készülő határozatok alakulásáról.)

Az első súlyos kifogásokat az Orbán-kormány által felállított Médiatanács ügye okozta, amelyiknek az élére az előző testület, az ORTT fideszes delegáltját tették meg elnöknek Szalai Annamária személyében. (E téren a pártoskodás vádja az ellenzék logikája szerint nyilván megállhat, ám fontos tudni, hogy már az ORTT-tagoknál is elvárás volt a függetlenség a szakmai kvalitások mellett, aminek Szalai Annamária megfelelt, mint húsz éve a magyar médiaügyekkel és szabályozással foglalkozó – elismert – szakértő.)

Ugyanez igaz az újjászabott Országos Választási Irodára is, amelynek vezetője hasonló módon a korábbi testület Fidesz-delegáltja lett. Miközben az Országos Választási Bizottságnak a jogosítványai nagymértékben csökkentek és átalakultak a kormány új szabályozási terve alapján, a bizottságot többségi demokratikus modellre változtatták, amelyben a kormány mindenkor érvényesíteni tudja majd akaratát.

Ugyanígy az igazságszolgáltatás rendszerének csúcstypeveze-tői tisztségbetöltése is nyíltan átpolitizálódott. A Legfőbb Ügyészség, az Országos Bírósági Hivatal, valamint az Országos Bírói Tanács vezetői közvetlenül vagy közvetve egyértelműen kormányközeli személyek lettek. Polt Pétert a Legfőbb Ügyészség élén már az első Orbán-kormány több jogi botrányánál elfogultsággal vádolta az ellenzék – sok esetben korántsem megalapozottan. A másik nagy botrányt az ellenzék abban látta, hogy Handó Tünde, Szájer József fideszes Európa-parlamenti képviselő felesége – eleinte szinte korlátlan hatalommal – lett a bírósági intézmény csúcstypeveze-tője.

Átalakítással, intézmény-összevonással és új alakításával távolították el posztjáról Joóri András adatvédelmi ombudsmant is. Az ombudsmani rendszer egyszerűsítése mellett az új Nemzeti Adatvédelmi és Információsza-badság Hatóság élére valamiféle jogfolytonosság jegyében nem az előző ombudsmani hivatal vezetőjét nevezték ki, hanem a Fidesz által javasolt – egyébként szintén kiváló – szakembert, akinek munkatársait ugyancsak az előző hivatal dolgozói közül, előzetes meghallgatásokon választották ki.

Kevesebb vád érte a Költségvetési Tanács elnökének személyét. Kovács Árpád ugyanis korábban több kormányon átitelve vezette az Állami Számvevőszék munkáját, s személye mindenkor garanciája volt a pártokfeletti-ségnek és a szakmaiságnak.

És végül, de nem utolsósorban a köztársasági elnök intézménye is a nyílt többségi demokrácia modell pártpolitikai zsákmányszerzési területévé vált. A parlamentáris kormányzati rendszerben az államfő személye a nemzet egységét s a végrehajtás alkotmányőri szerepkörét kell megtestesítse, miként azt a két korábbi elnök, Sólyom László és Mádl Ferenc 2000–2010 között tette. A Fidesz és a miniszterelnök azonban nem tudott engedni a csábításnak e téren sem, s erre a tisztségre is stabil pártpolitikust jelölt. Először szerencsétlenül a plagiárius Schmitt Pál, majd lemondása után talán szerencsésebben Áder János személyében.

Az új szabályozások a Fidesz kinevezettjei, megválasztottjai mandátumának idejét 9, néhol 12 évre tolták ki a korábbi átlag 6 éves mandátumról. Ez egyben azt is jelentette, s jelenti most is, hogy a Fidesz a politikai versenytől immár három ciklusra függetlenítette saját tisztségviselőinek, csúcsvezetőinek hatalmát, amiben már nem az intézmény „pártokfelettségének” a biztosítéka látszik, hanem épp ellenkezőleg: a Fidesz hatalmának intézményi hálószerű kiterjesztése a politikai versenyciklusokon túlra.

Mindezen változások, a velük együtt jelentkező jogszabályi hátterek teljes kicserélődésével, amelyek a lehető legrovidebb idő alatt futottak végig a közpolitikai intézményrendszeren, egyfajta közpolitikai pártpretorianizmusként jelentkeztek a korábbi konszenzuális demokráciamodellhez szokott pártarénában és ennek nyilvánosságában. Ez pedig automatikusan hozta magával a diktatúra és az autoriter rendszer kiépítésének vádját.

Igazolódtak-e a két esztendő alatt a közpolitikai pártpretorianizmus ellen felhozott vádak, amely szerint a Fideszpretoriánusok a demokratikus intézmények működési logikája helyett a kormány feltétlen szolgálatát látják el, s ezzel rombolják a demokrácia minőségét?

Többségében nem. Ahol pedig az EU-alapelvekkel kapcsolatos harmonizációs igény vetődött fel az intézményekkel szemben, ott többségében kiigazítást hajtott végre a Fidesz-jogalkotás.

Hol nem igazolódtott a pártpolitikai pretorianizmus vádja? Vizsgáljuk meg a fentebb említett, Fidesz által elfoglalt közpolitikai intézményeket egyesével.

Nem igazolódtott a média területén. Mindössze két ügyet, az ellenzéki Klub Rádió ügyét és a közszolgálati televízió Hírcentrumának két etikátlan anyagát tudják felhozni, mint ami az új rendszer átpolitizáltságát igazolná. Az etikai ügyeket kivizsgálták, a felelősöket felelősségre vonták a szakma szabályai szerint, míg a Klub Rádió két ügyének egyikében a bíróság a rádiónak adott igazat – ezzel is igazolva, hogy mégiscsak független a bíróságok munkája Magyarországon. A másik ügy pedig egy pályázati el-

járás volt, amelyben a Klub Rádió a kiírásoknak nem felelt meg, igaz, a kiíró médiahatóság szándékosan figyelmen kívül hagyta, hogy a Klub Rádió jellegzetesen nem zenei rádió, frekvenciáját mégis a sokadik zenei csatornává kívánta átalakítani. E két ügy miatt azonban nem lehet antidemokratikusnak nevezni a magyar média új rendszerét.

Minden ellenzéki hangvételő adó, csatorna, újság, lap a teljes média-, információs, valamint gondolat- és vélemény szabadság jegyében végzi a munkáját, és szüli újjá napról napra a demokratikus nyilvánosságot, amelyben az eltérő, gyökeresen ellentétes vagy egymással összeegyeztethetetlen vélemények egyidejűleg és eltérő, autonóm médiacentrumok által közölve vannak jelen a véleménypiacon. Vagyis a magyar média rendszere egyaránt teljesíti a Sartori által támasztott két feltételt, ami egy médiapiac demokratikus jellegét adja, vagyis plurális és policentrikus.⁷ A tájékozódás és tájékoztatás szabadságát korlátozó pártpretorianizmus vádja tehát nem áll meg a média területén.

Az Állami Számvevőszék új elnökének ideje alatt több jelentést is közzétett, a szakma szabályainak megfelelően mindegyik rávilágított a kormányzati intézkedések hiányosságaira, tévedéseire is. A jelentések a politikai cselekvések bírálatát sem mulasztották el, amennyiben ezt szakmailag indokoltnak tartotta az ÁSZ, vagyis korántsem mutatkozott pártkatonának az állami szerv vezetője.

Az Alkotmánybíróság minden kétséget kizáróan őrzi magas tekintélyét s pártokfelettségét az új tagok kinevezésével együtt is. Az új összetételű testület is szigorúan csak alkotmányossági szempontok szerint dönt az elé kerülő ügyekben, s sorozatban foglalt állást az Orbán-kormány jogalkotásával szemben is, és semmisített meg törvényeket. Bár működésének jogszabályi környezetét és hatáskörét megváltoztatta a kormány, az utóbbi esetben szűkítve azokat, ám eddig egyetlen esetben sem igazolódott, hogy elfogult döntést hozott volna a testület. Az AB egyik

⁷ Sartori, Giovanni: *Demokrácia*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

készülő döntésének a kormány felé való kiszivárogtatása – az AB egyébként egyházügyben épp megsemmisítette a Fidesz törvényét – volt eddig a legsúlyosabb vád az új tagok felé. Az esetet az AB elnöke, Paczolay Péter veszélyesnek, jogellenesnek és börtönnel büntetendőnek nevezte egy interjújában. A nagy tekintélyű jogtudós ezzel is üzent a kormányszolga kiszivárogtató bírónak, hogy nem tűri e magatartást a független, pusztán alkotmányosságot őrző taláros testületben, ami ezt követően többet nem fordult elő más határozatok kapcsán. Vagyis a közpolitikai pretorianizmus vádja e testületnél sem igazolódott.

Az Országos Választási Bizottság az új jogszabályi keretek mellett – amelyet az Alkotmánybíróságéhoz hasonlóan lehet bírálni a politika gyarmatosítási szándékának érvényesülése miatt – minden szakmaiságnak eleget tesz. Tagjai valóban választási szakértői tevékenységet folytatnak, s politikai elfogultsággal negyedannyira sem vádolhatóak, mint a szocialisták előző testülete, amelyik jogi trükkök sokaságát vetette be a Gyurcsány-kormány védelmében, néha még a jogászszakmát is teljesen megosztó, nyíltan elfogultságot tükröző döntéseivel.

Mindezt jól példázta az új testület egyetlen politikai természetű, az LMP népszavazási akciója közben kiadott állásfoglalása. Ebben inkább szigorú határozatot hozott a testület egy ajándékozással egybekötött aláírásgyűjtő akció kapcsán, s előzetesen arra kérte a pártot, hogy inkább ne ajándékozza meg aláírásgyűjtőit, nehogy veszélybe kerüljön egész kezdeményezésük, addigi munkájuk s akciónkuk végső sikere. Mindemellert az LMP ebben is a népszavazási kezdeményezést akadályozó fideszes akciót s az OVB elnökében pártpolitikai pretoriánust látott. Csak-hogy ha a testület és elnöke a népszavazás jogi megakadályozására törekedett volna, akkor megvárja, hogy hajtsa végre a jogilag kifogásolt akciót a párt, s utána teszi közzé állásfoglalását arról, hogy az összegyűjtött aláírások nem érvényesek. Azonban nem így tett, hanem előzetesen figyelmeztetett a jogtisztaság és a párt munkájának eredményessége érdekében. Az LMP egyébként nem tudta össze-

szedni a népszavazáshoz szükséges kétszázezer szavazatot, s ennek fényében inkább sikertelenségének leplezéseként értelmezhetők az OVB felé megfogalmazott vádjai. Az OVB mai formájában tehát inkább neutralizálódni látszik a korábbi átpolitizáltságához képest, de pretoriánus működésűnek minden bizonnyal nem mondható.

Az igazságszolgáltatás jogi átalakítása már nagyobb viharokat kavart, amelyről később külön fogunk értekezni. Az új rendszer élén még csak rövid ideje vannak ott a vezetők – különösen az Országos Bírói Hivatal és az Országos Bírói Testület elnökei –, s a Velencei Bizottság nyomására a tisztségüket és jogköreiket szabályozó törvény is módosult.

Mégis elmondható, hogy eddig semmilyen jel nem utalt arra, hogy a kormányzat politikai végrehajtónak használja bírósági csúcsvezetőit. S ugyanígy a bírói szakma is elismeri, hogy az új vezetők életpályájuk, szakmai tapasztalatuk és eddigi bírói tevékenységük alapján méltók a magas tisztségre, s elfoglaltság az ügyek kezelésében mindeddig nem mutatkozott esetükben. Hagyó Miklós egykori budapesti szocialista polgármester-helyettes ügyében, akit súlyos, százmilliós korrupcióval vádol az ügyészség, vetődött csak fel politikai indíttatású szál. Hagyó tárgyalását ugyanis lerendelték arra a vidéki, kecskeméti bíróságra, ahol korábban egy másik szocialista politikust – Zuschlag Jánost – jogerősen börtönbüntetésre ítélték. A szocialisták szerint az új bírósági vezetők máris pártkatonai pretorianizmusukat bizonyítják azáltal, hogy Hagyó Miklóst ugyanarra a bíróságra viszik, ahol korábbi párttársukat elítélték.

Csak hogy a volt budapesti alpolgármester fővárosi ismertsége és ismertsége már alapjaiban is indokoltta teheti, hogy ne a fővárosban ítékezzenek róla. Fontos tisztázni azt is, hogy a Kecskeméti Városi Bíróság az elmúlt húsz esztendőben számtalan kiemelt ügyet vitt. Itt ítélték az ismert szerb bűnöző, Magda Marinko ügyében is, de az ország legnagyobb maffiapere is itt dőlt el. Így a pártkatonáskodás vádját maga a kecskeméti bíróság is kikérte magának, és külön sajtótájékoztatót kért a nyilvánosság

előtt, hogy mindenkori kimagasló szakmai teljesítményét tartsák tiszteltben a pártpolitikai aréna szereplői – bármilyen pártállásúak is. Ahogy az ellenzéki Klub Rádió is gond nélkül nyert pert frekvencia-ügyében a magyar bíróságon, s ez esetben maga a balliberális ellenzék ünnepelte a magyarországi bírósági rendszer függetlenségét.

Vagyis egyelőre a pártkatonai pretorianizmusnak az igazságszolgáltatás terén sincsenek nyomai.

Az adatvédelmi biztos ügye – az igazságszolgáltatással együtt – a kormány európai konfliktusainak is a tárgyává vált. A jogi vita mellett, amelyről fogunk még értekezni, a vád itt is az volt, hogy Joóri András hivatalát úgy szünteti meg a kormány és a parlament, hogy a helyette felállított új adat- és információvédelmi hivatal a Fidesz karmaiba kerül, s nyilván későbbi kormányzati intézkedései során mindig a kormánynak kedvező adatvédelmi állásfoglalásokkal fog élni. Péterfalvy Attila, a jelentős adatvédelmi jogtudós, akinek nevéhez fűződnek az első adatvédelmi törvény kodifikációs munkálatai, s aki korábban betöltötte már e tisztséget jobboldali s baloldali kormányzati időszakban is, a legutóbbi időszakban csattanósan cáfolta rá arra, hogy Fidesz-pretoriánus lenne. A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság – Fidesz által megválasztott – elnöke ugyanis pont a Fidesz parlamenti frakcióvezetője ellen foglalt állást a hódmezővásárhelyi adós állampolgárok érdekében. Lázár János, aki egyben Hódmezővásárhely polgármestere is, ugyanis egy önkormányzati rendelet által pellengérre állította a város adós polgárait az interneten. Az új adatvédelmi hivatal vezetője viszont határozatban utasította a Fidesz-frakció első emberét, hogy szüntesse meg az általa jogsértőnek vélt magatartást, és biztosítsa az adósok adatainak védelmét. A hivatalvezető és a frakcióvezető között kibontakozó éles hangvételű nyilatkozatháború egyenes cáfolata annak, hogy az új hivatal és annak vezetője szolgálai módon, a Fidesz pártpolitikai igényei szerint működne, s nem a magyar állampolgárok javára. Péterfalvy Attila tehát sem erkölcsi, sem szakmai értelemben nem vádolható azzal, hogy

vazallusa lenne az öt tisztségébe megválasztó Fidesz-KDNP kétharmadnak.

Ahogy jeleztem, a Költségvetési Tanács élére már eleve olyan személy került, akit szakmája kiválóságának és pártpolitikai függéstől mentes személynek tartott mind a politikai osztály egésze, mind a közgazdaságtudományi szakma, mind a szélesebb közvélemény. Kovács Árpádot így nem is támadta senki a pártpolitikai pretorianizmus vádjával. Ezt egyébként nem is tehették volna, ha hallják a legnagyobb magyar gazdasági napilap, a *Napi Gazdaság* 2012. február 16-án tartott „Makropálya haladóknak” című konferenciáján elmondott előadását.⁸ Ebben ugyanis sok tekintetben súlyosan elmarasztaló véleményt fogalmazott meg az elnök a kormány gazdaságpolitikájával szemben, s kétségesnek tartotta, hogy egyensúlyban tudja-e tartani a kormány 2012-ben és 2013-ban a költségvetést hibás döntései és a bizalomhiány miatt. Vagyis a pártkatonai pretorianizmus intézményi demokráciát veszélyeztető vádjá a Költségvetési Tanács elnöke és munkája kapcsán sem áll meg.

Egy területen viszont minden kétséget kizáróan megáll a vád, ami már a végrehajtó hatalom és a törvényhozás területére viszi át elemzésünket. Ez nem más, mint a köztársasági elnöki intézmény, ahol bizony a politikai gyarmatosítás s a pártpolitikai pretorianizmus sikert aratott az intézmény fölött.

A parlamentáris kormányzati rendszerben, ahol a végrehajtó hatalom súlypontja a miniszterelnöknél van, az elnök legfőbb feladata a nemzet egységének a szimbolizálása és diplomáciai képviselte más államok irányába, belpolitikai szempontból pedig az alkotmányosság legfőbb őre kell legyen.

Szerencsésebb fejlődésű demokráciákban a parlamentáris kormányzati rendszer államfője mindezek alapján megfelelőbbé tehetőenül pártok feletti személy. Mintapéldája

⁸ Kovács Árpád: „Tartható-e a költségvetés bevételi és kiadási oldala?”, www.napigazdasag.hu

ennek Anglia, amelynek élén Erzsébet királyné lassan húsz miniszterelnök mellett tudta képviselni az egész királyságot. Nyilván könnyű helyzetben vannak azok a parlamentáris kormányzati rendszerek, ahol az államfő király vagy királynő, s az utódlás trónöröklési törvény által szabályozott.

Más a helyzet ott, ahol köztársasági az államforma, mint Magyarországon, és ezért az államfőt és a köztársasági elnököt választják. Egy parlamentáris kormányzati rendszerben az utóbbi feladata nem sokkal különb, mint a brit királynőé: a nemzet egységének képviselete és az alkotmányosság őrzése – bármilyen kormány jöjjön-menjen. E feladatok minden ilyen kormányzású ország alkotmányában rögzítve vannak – ahogy Magyarországon is –, és ennek garanciája, hogy az elnök mandátuma mindig eltolódva és általában hosszabban él, mint ameddig a parlamenti ciklus mandátuma szól.

A parlamentáris kormányzati rendszerben az elnök végrehajtó hatalma korlátozott, formális, protokolláris és adminisztratív. Személyét leggyakrabban a parlament választja, netán egy még szűkebb grémium. Speciális e téren Svájc politikai rendszere, ahol a kormány (Szövetségi Tanács) tagjai – akik az összes parlamentbe (Szövetségi Gyűlés) jutott párt tagjaiból állnak össze – felváltva töltik be évenként az államfői tisztséget.

Ha az elnököt a parlament választja – pont azért, hogy tényleg a nemzet egészét képviselni tudó, valódi alkotmányos őr legyen –, akkor általában kétharmados többséggel szokták választani, ahogy Magyarországon is. Csak a tisztség betöltésének kényszerűsége esetére hagy általában a jogalkotó lehetőséget arra, hogy harmadik fordulóban a parlament sima többséggel is választhasson elnököt. De ez csak kivétel lenne.

Az alkotmányos elvárás az, hogy a pártok törekedjenek olyan párok fölötti, de legalábbis általános köztisztelettel bíró személy megválasztására, aki sikerrel lehet integráló személy, s így nem lesz alkotmányőri szerepében részrehajló.

Hogy ezt mennyire tudja tartani és érvényesíteni egy parlamentáris rendszer, az politikai kultúra kérdése.

Magyarországon a pártpolitika a köztársasági elnöki intézmény gyarmatosítására törekedett a rendszerváltó átmenet elmúlt húsz éve alatt végig. S miközben a mindenkori kormánypártok újra és újra a saját maguk végrehajtó hatalmának végső kiterjesztését és egy fontos alkotmányos fék kiiktatását látták az intézmény elfoglalásának lehetőségében, addig a sors és két kiváló jogtudós elnök mégis a helyes irányba vitte el a köztársasági elnöki intézmény működését. A 2000 és 2010 között tisztséget betöltő két elnök ténylegesen is kiszabadította az elnöki intézményt a pártok karmaiból a nemzet egysége s az alkotmányőri funkció kiteljesítése érdekében.

Ám tekintsük át, hogyan is alakult az elnöki intézmény sorsa a rendszerváltozástól 2010-ig.

Szűrös Mátyás 1989. október 23-án ideiglenes köztársasági elnökként képes volt az alkotmányos elvárásoknak – valóban ideiglenesen – megfelelni, s az egész rendszerváltó aréna bizalmát bírta. Tekintélye is megvolt hozzá, s az sem véletlen, hogy Antall híres, a választások éjszakáján mondott mondata, miszerint „tizenötmillió magyar miniszterelnöke akarok lenni!”, eredetileg Szűrös Mátyás szájából hangzott el 1989. november 4-én, amit Antall egy fogadáson hallott tőle, s ami meg is jelent a magyar sajtóban, de korántsem kapott akkora visszhangot, mint később Antall kijelentése.

Göncz Árpád viszont az MDF–SZDSZ-paktum embere volt, így paktum-elnök is. Első ciklusának – bár alkotmányőrzési köntösbe burkolták – semmi köze nem volt a parlamentáris köztársasági elnök szerepköréhez. Vad pártpolitikai pretoriánus volt, s tisztségét ilyen célokra is használta. Ő, az SZDSZ-üggyvivő, az SZDSZ-es házelnök első elnöki ciklusának működése során a politikai osztály sajnálatosan először mutatta meg, hogy a köztársasági elnöki tisztséget bőszen lehet pártkatonai célokra használni, ezért törekedni is kell ennek kormányhű pártkatonával való betöltésére.

Göncz második ciklusában konszolidálta az intézményt. Szerencséjére már nem kellett hadakoznia, mert párttársai ültek a kormányban. Maximum pártkatonai nem-tevéssel, alkotmányőri aktivitásának hiányával fejezte ki néma támogatását a regnáló kormány felé.

Utódja 2000-ben 1995-ös ellenzéki kihívója – aki a mai jelöltállítási szabályok alapján akkor nem lehetett volna jelölt –, Mádl Ferenc lett.

Mádl, a jogtudós, bár az Antall-kormány tagja volt, s mindig keresztény-konzervatív értékrendű, mégis bevezette azt a magyar politikai rendszerbe, amit a köztársasági elnök intézménye kell s ma is kellene hogy jelentsen. Tekintélye és morális súlya csak nőtt azáltal is, hogy az első Orbán-kormány több intézkedése ellen 2000–2002 között úgy kért normakontrollt az Alkotmánybíróságtól, hogy végül mindig neki lett igaza.

Azonban megválasztásának körülményei – vagyis hogy hiába nem jelölt vele szemben senkit az ellenzék, mégis csak a harmadik, vagyis sima feles többséggel került elnöki székbe – a parlamenti aréna hiéna pártpolitikai világának második lesújtó tapasztalatát adta, méghozzá azt, hogy nincs is miért erőlködni azzal, hogy konszenzusos személyt jelöljön a kormány, mert a harmadik körben, sima feles szavazással úgyis átmegy majd a jelöltje.

S a szépen fejlődő intézményt, a Mádl által kialakított elnöki tekintélyt és alkotmányőri funkciót a szocialisták 2005-ben újra pártpolitikailag gyarmatosítható területnek tartották.

Jelöltjük, Szili Katalin, a nyíltan pártkatonára MSZP-s házelnök, a nemzetnek semmiféle konszenzusát nem tükröző jelölt volt, aki valószínűleg az azt követő gyurcsányi átokfutásnak a már ismert pretoriánus nem-tevéssel, vagyis az alkotmányőri aktivitás hiányával lett volna szolgálója. Csakhogy vele szemben még a koalíciós társ SZDSZ is berzenkedett, annyira nem volt konszenzuális jelölt. Kihívója a Védegylet, majd az ellenzék jelöltjeként Sólyom László lett, aki az Alkotmánybíróság élén már őrizte – gyakran vitatott liberalizmussal – Magyarország alkotmányosságát.

Sólyom a véletlen győztese volt, a kormánypárti SZDSZ távol maradt a szavazástól, ám az igazi győztes az ország és az elnöki intézmény lett. Sólyom alkotmányőri aktivizmussal, de azt patikamérlegen kimérve, biztosította az elnöki intézmény függetlenségét, s utasított vissza mindent a pártpolitika gyarmatosítási szándékaiból. Népszerűsége követte is elődjeit, s végig első helyen állt.

Aztán jött a 2010-es választások után egy új elnök, aki a pártpolitikai pretorianizmust győzelemre vitte a köztársasági elnöki intézményben. Schmitt Pálnak már elnöki programjából is látszott, hogy nincs tisztában azzal, hogy mit jelent elnöknek lenni egy parlamentáris kormányzati rendszerben. Nem értette, hogy ebben a rendszerben a köztársasági elnök nem lehet a „törvényhozás motorja”, ahogyan azt sem látta, hogy árt az elnöki intézménynek, ha sorra írja alá azokat a törvényeket, amelyeket később az Alkotmánybíróság súlyosan jogsértőnek tart. Pártkatonai pretorianizmusa, majd a lemondásához vezető plágiumügye korábban nem tapasztalt mélységbe rántotta az elnöki intézmény tekintélyét.

Az új elnök, Áder János személye újra nyíltan mutatja a pártpolitikai pretorianizmust az elnöki tisztség körül, amely által a kormány ismét arra számít, hogy a törvényhozás terén a nem-tevés, az alkotmányőri aktivitás hiánya, vagyis a politikai lojalitás jellemzi majd az új elnököket.

Az elnöki tisztség pártpolitikai gyarmatosítása egyenes következménye a kétharmados parlamenti többség által létrehozott új többségi demokráciamodel-értelmezésnek, amely szerint a kormányzó pártnak mindenhol joga van delegálni a maga emberét a végrehajtás kiteljesítésére.

Míg az e fejezetben felsorolt összes közpolitikai intézmény esetében akár védhető is a többség pártpolitikai leképezése, addig a köztársasági elnöki intézmény parlamentáris rendszeren belüli differencia specificáját talán érdemesebb lett volna nagyobb körültekintéssel figyelembe vennie a kormányfőnek és a Fidesz-KDNP-s parlamenti kétharmadnak.

Összegzés

A Fidesz és az Orbán-kormány a miniszterelnök aktív vezényletével a rendszerváltozás minden deficitjének okát az 1989-es Ellenzéki Kerekasztalnál született konszenzuális demokráciamodelt bevezető demokratikus alkotmányban látta.

Földcsuszamlásszerű politikai jobbratulódás eredményeként elért választási győzelmét, amely alkotmányozásra is feljogosító kétharmados többséghez vezetett a parlamentben, úgy értelmezte, hogy „forradalmi jellegű” társadalmi felhatalmazást kapott arra, hogy felszámolja az állampárttal kötött alkurendszert. A diktatúra utódpártja, a Magyar Szocialista Párt 1990 és 2010 között tizenkét évig kormányozott, s ezalatt, különösen utolsó négy évükben Gyurcsány Ferenc miniszterelnöklete mellett, egyfelől kiűresítették a konszenzuális demokráciamodell majd mindegyik intézményének demokratikus működését és ezek politikai morálját, másfelől pedig felelőtlen gazdaságpolitikájuk eredményeként soha korábban nem tapasztalt módon adósították el az országot, piacosították el az államot. Mindemellett rászabadították Magyarország állampolgáira az őket adósrabszolgaságba taszító devizahitelezést, amely súlyos szociális válságot eredményezett az országban 2010-re.

Orbán a választások után hiperaktív kormányzati cselekvésbe kezdett, amelynek első lépései a jogi környezet átalakításával kezdődtek, ezek legtöbb eleme a magyar demokrácia új, többségi modelljének a kialakítását célozta.

A végrehajtó hatalom hatékonyságát, racionalizáltságát és gyorsaságát látta a miniszterelnök abban, hogy e többségi modellben lebontotta a korábbi konszenzuális modell azon elemeit az állami intézmények, államszervek esetében, amelyek gátolták azok nyílt pártpolitikai megszállását. Az új törvényi keretek között a Fidesz, mint a parlamenti kétharmadot birtokló kormánypárt, s a kormány, mint a végrehajtás ura, többségében nyíltan pártkatonákat vagy hozzájuk egyértelműen kötődő személyeket helyezett ezek élére.

A konszenzuális politikai rendszer kormánypárton kívüli elemei (ellenzéki pártok, civil szerveződések, szakszervezetek és a különféle szakmai szervezetek, kamarák, ill. különféle társadalmi csoportok) mind úgy értelmezték e többségi modellre történő átállást, mintha ennek semmi köze nem lenne az előző deficitiek kiigazításához, semmi köze nem lenne az állam gépezetének racionalizálásához s a végrehajtás hatékonyságának növeléséhez. Ők pusztán pártkatonai pretorianizmust láttak csak e lépésekben, amelyhez rögtön az intézmények demokratikus szétzilálódását s egy autoriter rendszer kiépülését társították, s fogalmazták meg vádként.

Csakhogy a tíz legfontosabb közjogi intézmény megvizsgálásakor (Állami Számvevőszék, Alkotmánybíróság, Médiatanács, Országos Választási Bizottság, Legfőbb Ügyészség, Országos Bírósági Hivatal, Országos Bírói Tanács Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság, Költségvetési Tanács és köztársasági elnök) tételesen kimutattuk, hogy kilencben eddig semmilyen módon nem sérültek a demokratikus és intézményszabadsági elvek, ahogyan a kormányzati vazallusság sem igazolható esetükben. Sőt, példákkal bizonyítottuk, hogy még a korábban a Fidesz kötelékében szolgáló vezetők közül is jó néhányan képesek voltak ellentmondani szakmai alapon a kormánynak s a Fidesz-frakciónak, még hozzá az állampolgárok, az intézmények és az egész magyar demokrácia védelme érdekében.

A diktatúra vagy akár csak az autoriter rendszer intézményesült kiépülésének vádja egyszerűen nem áll meg e téren Orbán Viktor és második kormánya ellen.

Árnyaltabb a helyzet a köztársasági elnök intézménye esetében, ahol a miniszterelnök és a kormánypárt ellenőrzése alá vonta az elnöki intézményt, aminek egyetlen célja az volt, hogy a kormányzati aktivizmusnak ne legyen fékje, s a parlament akadály nélkül tudja folytatni hiperaktív, rendszer-átalakító jogalkotását.

A 2010-ben megválasztott elnök kétéves mandátuma alatt a parlament által hozott közel 400 törvény közül

egyét sem küldött vissza megfontolásra, s miközben az Alkotmánybíróság sorra mondott ki alkotmányellenességet az új törvények kapcsán – ezzel is igazolva a demokrácia meglétét –, addig az elnök egyetlen esetben sem kért normakontrollt. A pártkatonai pretorianizmust esetében tényként kell megállapítanunk.

Mindezzel együtt is az új többségi modellt az intézmények tekintetében nem lehet antidemokratikusnak mondani. Az, hogy – mint megannyi többségi demokráciában – az állami szervek, a közigazgatás és az állami intézmények csúcspozíciói a politikai többség zsákmányterületévé váltak, önmagában nem jelenti a rendszer autokráciáját vagy antidemokratizmusát.

Jól mutatja ezt Anglia vagy az USA többségi modellje. Ahogyan a zsákmányként kapott intézményvezetői pozícióban a vezető működése korántsem jelent automatikusan vazallusi működést. Magyarországon is ez igazolódott vissza, a szakmai kódok, elvárások betartása jobban nehezedik az intézményvezetőre, mint a pártpolitikai nyomás és az elvárt hűség a kinevezésért, megválasztásért cserébe.

Mindez az átállás azonban komoly politikai zavarokat és vádakot szült a kormány és a miniszterelnök ellen – függetlenül attól, hogy ezek igazolódtak-e vagy sem.

Akárcsak a jogalkotás területén.

I. 2. PARLAMENTI HIPERAKTIVIZMUS ÉS „FRAKCIÓ-KORMÁNYZÁS”

A második Orbán-kabinet a Fidesz- és a KDNP-frakciókkal karöltve az elmúlt húsz évben nem tapasztalt aktivitást mutatott az Országgyűlésben. A kormányalakítás utáni nyári ülésszak első 56 napjában tomboló erejű tájfunként söpört végig indítványáradatuk a parlament intézményrendszerén, amely egyszerre okozott fejtörést a Ház intézményi szerveinek és az összes ellenzéki frakciónak.

A nyári rendkívüli ülészak már előre jelezte, hogy nemcsak a megváltozott, erősen centralizált kormányzat hoz újat a végrehajtás gyorsasága, egy új többségi demokrácia-modell kialakítása tekintetében, hanem a parlamenti kétharmados Fidesz–KDNP-többség is mindenben a miniszterelnök akaratának gyors végrehajtását fogja szolgálni ebben az új rendszerben.

A második Orbán-kormány első két hónapja az összes korábbi (1994-től 2006-ig) választás után következő parlamenti munka mennyiségét felülírta, és a kétharmados többség viharos gyorsasággal és megfellebbezhetetlen hatalmi szándékkal alakította át az Országgyűlés megszokott munkarendjét.

Orbánnak nem kellett 100 nap kormányzás ahhoz, hogy a kormányváltás után beállítsa a rendszerváltozás utáni rekordot a parlamenti munka, szűkebben a jogalkotás területén – amelynek tempójából azóta sem vett vissza a kormánypárt.

Az új kabinet első 56 napja alatt világossá vált, hogy a kormány és frakciója olyan hiperaktív parlamenti működésbe kezdett, amilyenre nem volt Magyarországon még példa. Két hónap alatt összesen 174 indítvány, 94 törvény és 80 országgyűlési határozat, 9 alkotmánymódosítás került a parlament elé – az ellenzéki indítványokkal együtt –, ami a benyújtott indítványok terén közel 200 százalékkal (195,8%), az elfogadott indítványok terén pedig több mint 250 százalékkal (266,7%) volt több a 2006-os Gyurcsány-kormány nyári ülészakának munkájához képest.

A közjog teljes átalakításának, egy új többségi modell kialakításának a szándéka már ekkor világossá vált, hiszen 11 kétharmados törvényt fogadott el a Fidesz–KDNP frakciója az országgyűlésben.

A jogalkotás hiperaktivizmusának a jogszabályok mennyisége csak az egyik mutatója volt. A másik fontos indexe ennek – azóta is – a sürgősségi eljárások száma.

Ez pedig nem más, mint a parlamenti kétharmad akaratának vita nélküli, rendes, bevett parlamenti menetrendtől eltérő tárgyalása, amelyben a Fidesz–KDNP azonnali dön-

tésekkel képes törvényt alkotni. Az Orbán-kabinet és parlamenti frakciója mindmáig minden idők legtöbb sürgősségi eljárását eszközölte az országgyűlésben, amely egyben a parlamenti ellenzék álláspontjának teljes kiiktatását is eredményezte ezekben az ügyekben.

A legtöbb kritikát s az ellenzék részéről a diktatőrlikusság vádját pont e gyorsaság, vagyis az érdemi viták nélküli, rapid törvényhozási és kormányzati cselekvések váltották ki, s emellett az ellenzéki pártok a hagyományos minőségi kritikáikat is megfogalmazták.

A rapid, hiperaktív jogalkotás másik fontos mutatója a napirendre vétel (agenda setting), a tervezés (planing), a jogalkotás és a politikai ciklus végrehajtásának beindítása között eltelt idő rövideje volt. Több tíz esetben egy hatalomtechnikai vagy gazdasági ötlet felvetődése és annak jogszabályba iktatása között egy hét sem telt el. Szerdán, kormányülés utáni sajtótájékoztatón bejelentették az ötletet, mint kormányzati cselekvési szándékot, napirendre tűzték, csütörtök-pénteken megszövegezték a kodifikált javaslatot, hétfőn a kormánypárti parlamenti házelnök már bizottságokban tárgyalta, és az említett sürgősségi eljárásban még aznap este vagy a keddi nap során már meg is szavazta a parlament a javaslatot. A köztársasági elnök, ha kellett, még azon a héten ki is hirdette.

A jogalkotás hiperaktivizmusát két másik technikai újítással is tovább fokozta a miniszterelnök és a Fidesz frakcióvezetője.

Az egyik ezek közül a Policy Agenda kutatói által találóan „frakció-kormányzásnak”⁹ nevezett technika. Ennek lényege, hogy a jogalkotás kezdeményezése a kormánytól átkerült a Fidesz–KDNP frakcióhoz, s az indítványok jelentős részét – még ha azt bonyolultságuk miatt a minisztériumok is készítik elő – nem a kormány, hanem kormánypárti parlamenti képviselők vagy frakciójuk nyújtja

⁹ Kiss Ambrus – Krausz Péter: *Döntések és ami mögöttük van. (Elemzések az Orbán-kormány első félévéről – a számok tükrében)*, Policy Agenda Könyvek, Budapest, 2011.

be a Háznak. Ezzel a kormány megspórolja a jogalkotása során rá háruló érdekegyeztetési kötelezettségeket az érintettekkel, amivel egyfelől a politikai nyílt konfrontációkat, másfelől az időhúzást is elkerüli. Nyilván ettől az érintettek mellőzöttségük miatt ellenségessé válnak a kormánnyal szemben, s „diktatórikusnak” érzik a jogalkotás menetét.

A másik, hiperaktivizmust eredményező technika egy jogi trükkben jelentkezett. Méghozzá a zárószavazás előtti módosító indítvány új – eredeti funkciójához képest alapvetően jogszerűtlen – alkalmazásában rejlett. Ennek alkotmányellenességét az egyházügyi törvény kapcsán az új összetételű Alkotmánybíróság is kimondta, újabb bizonyítékát adva, hogy a taláros testület nem vazallus pretóriánusa a kormánynak és a miniszterelnöknek.

Ez a szerencsétlen és a törvényhozatal szellemével egyszerűen összeegyeztethetetlen technika sajnos végigkísérte az elmúlt két év közjogi, közpolitikai és gazdasági átalakulását, s a jogalkotás terén a legkétesebb hiperaktivizmust eredményezte. A parlamenti munkát végletesen relativizáló hatalomtechnikai megoldást pedig a 2011-es év utolsó parlamenti ülésén házszabályba is szavazta a Fidesz–KDNP kétharmados többség. Ez átírta mindazt, amit a parlamenti törvényalkotás menete, az általános, a részletes, majd a záró vita és az egységes javaslatról szavazás jelentett a magyar alkotmány- és jogtörténet során.¹⁰

De mi is a zárószavazás előtti módosítás problémája, amiért alkotmányellenességet mondott ki az AB 2012 káracsnya előtt?

A normális jogalkotásnak van egy házszabályban rögzített menete. Eszerint egy beterjesztett törvényjavaslatot előbb két bizottság vitat meg, majd az ő javaslatukra megkezdődhet a törvény általános vitája, amely során a frakciók elmondhatják általános koncepciójukat a javaslatról, és egyben kérhetik a szöveg egyes részeinek megváltoztatá-

¹⁰ Zárug Péter Farkas: „A törvények szelleme”, *Demokrata*, 2012. január 4.

sát. Ezek a módosító indítványok. A megváltozott szövegrészek eredményeként megjelenő módosított javaslatról pedig megkezdődik a részletes vita, amelyben – a megváltozott szövegrészek miatt – kiegészítő módosító indítványok érkeznek a szöveghez, amelyekről ugyancsak külön szavaz a részletes vita lezárásaként a parlament.

A két vita után összerendezik a szöveget, egységes javaslat válik belőle, amit a vita eredményeként megszületett jogszabálynak tart a törvényhozásban. Ezt követően változtatni a szövegen már nem szabad(na), hiszen az egységes javaslat mögött a viták hosszú sorát feltételező parlamenti eljárás nyugvópontja áll(na).

Mindössze egyetlen esetben szabad ilyenkor, a záró vita időszakában változtatni, az Alkotmány- és Igazságügyi Bizottság engedélyével: ha a törvényjavaslat egyik pontja ütközik egy másik pontjával, vagy valamely rendelkezése egy másik törvénnyel nincs összhangban. Ezt nevezi a törvényhozásban koherenciazavarnak.

Vagyis a zárószavazás előtt csak koherenciazavar esetén lehet módosítani, de tartalmilag tilos, mert az szembenne az Országgyűlés hosszas vitákban és procedúrákban tisztázott álláspontjával. Ez adja a törvények szellemét, a jogszerű, legitim meghozatalukat, a jogszerű születésüket.

Csakhogy a „frakció-kormányzás” technikája mellett a Fidesz–KDNP a jogalkotás hiperaktivizmusát azzal is turbózta, hogy először alkotmányellenes gyakorlatként, majd házszabály-módosítás útján immár jogszerűen lehetővé tette, hogy akár az utolsó pillanatokban zárószavazás előtt teljesen átírják a jogszabályt egy módosítással, amelynek szövegét gyakran még a kormánypárti képviselők sem ismerték, s valószínűleg még sokszor nem is fogják.

E technikával több mint száz esetben élt a második Orbán-kormány parlamenti frakciója, de egyedül az egyházügyi törvény kapcsán mondta ki e technikáról az alkotmányellenességet az AB. Fontos megjegyezni azt is, hogy a 2011 decemberében elfogadott új parlamenti házszabály nemcsak a zárószavazás előtti módosítást szabályozta újra,

hanem formalizálta és jogszerűvé tette a korábbi összes parlamenti hiperaktivizmust szolgáló lehetőséget.

A korábban már említett kivételes és sürgős eljárás szabályait is úgy alakította a kormánytöbbség, hogy lehetőleg minimális legyen a jövőben a parlamenti vita szerepe. A Fidesz frakcióvezetőjének kezdeményezésére ülészakonként legfeljebb hat törvényt a képviselők egyötödének kezdeményezésére – a szokásos négy hét helyett – két nap alatt tárgyalhatnak meg.

Az egyötödös megkötés szándéka nyilván az, hogy az ellenzék csak az MSZP és a Jobbik összefogásával tudjon egyáltalán kivételes és sürgős eljárást kezdeményezni, melynek elfogadásához egyébként is a képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A javaslat egy másik ponton négyötödről kétharmadra szállítja le a házszabálytól való eltérés lehetőségét, ami egyben azt jelenti, hogy az Orbán-kormány kétharmados frakciója által bármikor át tudja vinni akarátát az Országgyűlésen. Ugyanis a házszabálytól való eltérés esetén nem két, hanem akár egy nap alatt, azaz akár betérjesztése napján, vita nélkül is el lehet fogadni törvényjavaslatokat. A házszabálytól pedig a parlament annyiszor tér el, ahányszor kedve tartja. Szintén e szellem megkerülését jelenti, hogy az év végén az új Alaptörvény átmeneti rendelkezéseiben a kormány immár az Alkotmányban rögzítené a legfőbb ügyész jogát arra, hogy kedve szerint válasszon bíróságot az egyes ügyekhez. Ezt eredetileg már a büntetőeljárásról szóló törvénybe is belefoglalták, de az Alkotmánybíróság határozatban ezt is megsemmisítette.

A Fidesz és a KDNP frakcióvezetése ebben az esetben válaszként egy másik, ugyancsak hiperaktivizmust szolgáló eszközhöz nyúlt: az alkotmányba emelés technikájához.

E jogalkotást ugyancsak turbózó, pontosabban a jogalkotás elől akadályt elhárító technikának szintén bevett forгатókönyve alakult ki a Fidesz-kormány két éve alatt. Az ügyész bíróságválasztási jogának és a bírói nyugdíjkorhatár egységesítésének alaptörvénybe foglalása általánosan elfogadottá tette a kormány és a kormánypártok számára az Alkotmánybíróság megkerülésének ezt a módját.

Az Alkotmánybíróság ugyanis az alkotmányt magát nem vizsgálhatja, így viszont a kabinet akarata szerint gyorsíthatja bizonyos állami struktúrák jogszabályok általi átalakítását, anélkül hogy az AB állást foglalhatna annak alkotmányosságáról. Az alkotmányellenességtől való félelem így olyan területek szabályozását is az alkotmányba vitte, amelyeknek rendszertani szempontból igencsak kevés helye lenne egy alapnorma-szövegben.

Ezek tehát a parlamenti hiperaktivizmus eszközei, amely által a második Orbán-kormány saját többségét közpolitikai tekintetben is leképezte, s a konszenzuális demokraciamodellről egy többségi, hatékony és racionális demokraciamodellre kívánta átállítani a magyar parlamentáris berendezkedést.

Ám a hiperaktivizmus a rapidság technikai tényezője mellett (rövid idő alatt történő agenda settingtől a végrehajtásig eltelt rövid idő; kivételes és sürgős eljárású törvényhozatal gyakorivá tétele; a „frakció-kormányzás” gyors procedúrái; a zárószavazás előtti tartalmi módosító indítványok; valamint az alkotmányba emelés technikája) tartalmi jelleggel is bír.

A második Orbán-kormány e téren valóban forradalmi gondolkodással állt kormányzáshoz, és a politikai rendszert meghatározó közjog egészét akarta megreformálni, miközben a magyar állam gazdasági rendszerét ugyancsak új alapokra kívánta helyezni. Mindemellett napirendre tűzött néhány szimbolikus kérdést is, amelyekben egyébként a legnagyobb kormányzati sikereket tudta aratni.

Ez utóbbiak köréből Orbán Viktor számára kormányzása legelején átütő belpolitikai sikert hozott a nemzetstratégiai kérdések gyors kezelése. A határon túli magyarságnak kettős állampolgárságot lehetővé tevő új állampolgársági törvényt a 386 tagú parlamentből 344-en megszavazták. Vagyis a parlamenti patkó minden szegletéből. Ugyanígy a trianoni emléknep, a Nemzeti Összetartozás Napja is nemzeti egységet szült a kormány vezényletével.

Azonban a közjog és a gazdaság újraszabályozásának politikai és jogi koncepciói – európai és világgazdasági válság

közepette – jelentős konfliktusokba sodorták a második Orbán-kormányt.

A közjog területén a következő lépések jelentették az új kormányzat alkotmányos működést is átalakító hatalmi berendezkedését: az alkotmánybírák kormánypárti jelölésének megkönnyítése, az Országos Választási Bizottság minden választás előtti újraválasztása, a korábbi Fidesz-delegált tag OVB-elnöki székbe ültetése, az Állami Számvevőszék elnökének nyíltan pártberkekből való megválasztása, a közmédiák Fidesz-irányítás alatti centralizálása, a kétharmados többséget biztosító alkotmányozó bizottság felállítása.

Azonban mindezek mellett a két legnagyobb, a politikai rendszert érintő tartalmi változást az új Alaptörvény és az új választójogi törvény megszavazása jelentette. Mindkettő mögül – a kétharmados parlamenti többség és a többségi modell Fidesz-arcúsága pretorianizmusának vádjá miatt – hiányzott az ellenzék konszenzusa. Így a legfontosabb alapjogi kérdések is automatikusan a diktatúrává váló konfliktusaiba keveredtek, még akkor is, ha az Orbán-kormány egyenesen európai éllovasná vált újszerű alkotmányos megoldásaival, s később több európai állam is átvette az Orbán-kabinet és parlamenti frakciója alkotmányos innovációit. (Lásd költségvetési plafon alkotmányba foglalása.)

E kérdésekről később, az „Ellenhiperaktivizmusok” c. fejezetben értekezünk részletesebben.

Összegzés

A második Orbán-kormány és parlamenti kétharmados frakciója minden korábbi magyar kormánynál nagyobb aktivizmust mutatott a parlamenti jogalkotás terén. Kormányzásának első két évében a magyar állam, a magyar gazdaság, a magyar közjog és politikai rendszer, valamint a szakpolitikák területein közel egyszerre szinte mindenre kiterjedő – s e téren ugyancsak forradalminak mondható – jogalkotásba kezdett. A struktúramodernizálást nem-

csak politikai krédójának tartó, hanem azt társadalmi elvárásként is értelmező miniszterelnök olyan centralizált kormányzati rendszert hozott létre, amelyik a lehető leggyorsabb végrehajtást biztosította számára. E mellé a parlamenti – alkotmányozást is lehetővé tevő – kétharmados többség gyorsaságát is elvárta a kormányfő. A kettő együtt hiperaktív törvényhozást eredményezett az Országgyűlésben, s olyan jogtechnikák megjelenését, amelyek minden esetben a végrehajtás, a struktúraátalakítás gyorsaságát szolgálták.

Ennek alapvetően öt formáját jelöltem meg és ismertettem: 1.) az agenda settingtől a végrehajtásig eltelt rövid idő; 2.) a kivételes és sürgős eljárású törvényhozatal gyakorivá tétele; 3.) a „frakció-kormányzás” gyors procedúrái; 4.) a zárószavazás előtti tartalmi módosító indítványok; 5.) az alkotmányba emelés technikája. Mindezek pedig egy társadalmi, civil és gazdasági érintettekkel nem egyeztető, sőt némely elemében – lásd frakció-kormányzás – egyenesen ezt megkerülő jogalkotási mechanizmust hoztak létre, ami zavarok és ellenállások sokaságához vezetett.

Mindezek mellett a parlamenti munka hiperaktivizmusán nemcsak gyors jogtechnikai megoldásokat értek, hanem a jogrendszerben végbemenő változások széles spektrumát is, amelyek egyszerre alakították át a társadalmi alrendszerek szinte összes területét.

A gyors és egyszerre végbemenő változások az ezt kísérő kormányzati kommunikációval sok tekintetben jelentős érdeksérlemeket okoztak Magyarországon és Európában egyaránt. Kiváltképp a gazdaság területén, ahol a sajátos orbáni megoldások ugyancsak a kormányzati hiperaktív cselekvési területek számát szaporították. Az új gazdaságpolitikai megoldások és hiperaktív szabályozások pedig rövid időn belül a kormány folyamatosan kibomló konfliktusainak origójává váltak.

Ahhoz, hogy a parlamenti hiperaktivizmust számokban is igazoljuk, érdemes megnézni az Országgyűlés jogalkotói munkájának főbb adatait. Áttekintésem a 2010 és 2012.

április 15. közötti főbb számokra támaszkodik, amelynek összesítőit a KTK¹¹ bocsátotta rendelkezésemre.

Ezen időszak alatt összesen 399 törvényt fogadott el a Fidesz–KDNP kétharmados többségű parlament, amelyből 165 új törvény volt, 234 pedig módosítás. Emellett az Országgyűlés még 241 határozatot is hozott.

A „frakció-kormányzás” technikájának folyamatos alkalmazását jól mutatja, hogy a kormánypárti képviselők összesen 180 esetben terjesztettek elő olyan törvényt, amelyet az Országgyűlés végül meg is szavazott. A kormány pedig 243 törvényt fogadtatott el a Házban. Mindeközben az ellenzéki pártok által összesen benyújtott 263 törvényjavaslatból (MSZP 56, LMP 65, Jobbik 142) a kormánypártok mindössze 1, azaz egy törvényt fogadtak el.¹²

A hiperaktivizmus másik mutatója a sürgős tárgyalással meghozott törvények száma. E téren az elmúlt 22 évben rekorder lett a Fidesz–KDNP-kormány. Összesen 109 alkalommal nem került érdemi vitára sor a meghozott törvény előtt, amelyekből 102 esetben a kormány, 7 esetben pedig kormánypárti képviselők voltak a betérjesztők.

Ez azt jelenti, hogy az egy híján 400 törvénynek a 27,3%-át, vagyis több mint a negyedét az ellenzék formális meghallgatása nélkül, a viták idejének jelentős korlátozásával, szinte azonnali hatállyal hozta meg a kormány akaratára a parlament.

E hiperaktivizmus nemcsak a közjog és a közigazgatás, helyi kormányzás intézményes üzemét alakította át egy új alaptörvény megalkotása mentén, hanem a gazdaság és a társadalompolitika területére is hullámszerűen áterjedt.

Ezek pedig időben nem elkülönülve, egymást követve, hanem párhuzamosan futottak az összes érintett társadalmi alrendszerben. Így a változásokból fakadó természete-

¹¹ Az Országgyűlés Hivatalának Képviselő Tájékoztató Központja.

¹² Az ellenzék mindegyik pártja e magatartás, az ellenzék teljes mellőzése miatt bírálta folyamatosan a kormánypártokat, s vélték úgy, hogy szinte felesleges részt venniük a parlamenti munkában.

sen következő konfliktusok is egyszerre érték utol a második Orbán-kormányt.

A hiperaktivitás szándékos, széles körű kormányzati kiterjesztése egyben a konfliktusok egymást átható rendszerét is létrehozta. Így a kormányzás kezdetétől számított néhány hónapon belül – Münch kifejezésével élve – körköroren egymást interpenetráló konfliktushalmaz fornta körül a kormány munkáját, amelyet csak felerősített a biztos kétharmados többségből fakadó pretoriánus kormányzati kommunikáció.

A konfliktusok kumulálódása, majd 2011 őszétől politikai, gazdasági eszkalálódása azonban elsősorban annak a gazdasági hiperaktivizmusnak s az ezt lekövető szabadságharcos-pretoriánus kommunikációnak volt köszönhető, amelyet az éppen megválasztott magyar miniszterelnök 2010 nyarán hirdetett meg, s amely által a fennálló globális érdekrend nagytőkés csoportjai súlyos sérelmeket szenvedtek el Magyarországon. Orbán célja az volt, hogy a piacgazdaságban vezető pozícióba került bankok, multivállalatok, telekommunikációs cégek húsz év után végre beszálljanak az érdemi közteherviselésbe, s adóik hozzájáruljanak a diktatúra utódpártja által felduzzasztott államadósság csökkentéséhez, s a 2004-től fennálló túlzott deficitet is végre az Európai Unió által elvárt 3 százalék alá kívánta csökkenteni.

E fejezet zárásaként a második Orbán-kormány gazdasági hiperaktivizmusát tekintjük át politika- s nem közzgazdaság-tudományi alapvetésekkel, s megvizsgáljuk, milyen jelentős kommunikációs stratégia kísérte mindezt.

I. 3. GAZDASÁGI HIPERAKTIVIZMUS ÉS PRETORIÁNUS KOMMUNIKÁCIÓ

2010 tavaszán, kora nyarán a második Orbán-kabinet sok tekintetben egy meggyengült, érdekvényesítés és nemzetközi kitettség szempontjából kiszolgáltatott helyzetben lévő, 2004-től túlzottdeficit-eljárás alatt álló, torz, deviza-

alapú eladósodottságtól szenvedő gazdaságot vett át a diktatúra utódpártjától és liberális koalíciós partnerétől.

Az első Orbán-kormány idején, 1998–2002 között – igaz, konjunktúrában lévő európai és világ gazdasági körülmények között – a következetes gazdaságpolitikának köszönhetően Magyarország GDP-re vetített államadósságát 53%-ra sikerült levinni.

Az államadósság devizahányada is jelentősen csökkent ebben az időszakban. Orbán 1998-ban 39%-os devizahányadú adósságállományt vett át az MSZP–SZDSZ utódpárti koalíciótól, s ezt négy éven belül 25%-ra vitte le. A cél már akkor is az volt, hogy Magyarország kitettségét és sérülékenységét a legkisebbre szorítsa le, gazdasági mozgásterét pedig – a gazdasági, politikai lehetőségekhez mérten – a legnagyobb mértékben bővítse.

Azonban a Fidesz és Orbán Viktor 2002-es hajszálnyi veresége a választásokon újra az állampárt utódpártját és a velük minden tekintetben egy érdekhálóba tartozó liberálisokat juttatta kormányra.

A piac neoliberális gazdaságpolitikát sürgető szereplői és a globális uralmi rend által preferált egykori állampárti és liberális, kozmopolita politikusi osztály újra birtokba vette az államot, s gyors léptékben kezdték meg annak elpiacosítását. Ismét felgyorsult a gazdasági szféra teljes liberalizálása a nagytőke profitjának maximalizálása érdekében. Mindennapossá és a korrupció melegágyává vált az állami, önkormányzati feladatok „kiszervezése”¹³, a jogalkotás lobbierdekek szerinti alakítása, a bankszféra egyoldalú preferálása a jogérvényesítés terén, valamint az állam és a lakosság eladósításának minden kormányzati kontroll nélküli szabadjárá engedése.

¹³ A nemzetközi szakirodalomban egyértelműen pejoratív értelmű a „contracting out” kifejezés. Azt a folyamatot hivatott leírni, amelyben a piac szereplői az állami hivatalok vezetőivel, valamint a politikai döntéshozókkal összejátszva állami, önkormányzati feladatokat szerveznek ki gazdasági szereplőknek, amelyért az állam, ahelyett hogy saját apparátusával végeztetné el a feladatot, jelentős összegeket fizet gazdasági társaságoknak. E folyamat korrupciógyanús.

E folyamatban a 2002-es Orbán-kabinet által hátrahagyott pozitív eredményeket a három őt követő szocialista miniszterelnök, Medgyessy Péter, az állampárt D-209-es volt ügynöke, Gyurcsány Ferenc, az egykori Kommunista Ifjúsági Szövetség utolsó elnöke, valamint a balliberális piaci spekulációkból meggazdagodó Bajnai Gordon teljesen szétzilálta. Az államadósság felszaporodásáért leginkább a 2002–2009 közötti kormányzás tehető felelőssé, azonban Bajnai felelőssége sem vitatható, hiszen 2009 és 2010 közötti miniszterelnöksége előtt Gyurcsány Ferenc gazdasági minisztereként ő is tevőlegesen részt vett az államadósság és a GDP-arányos hiánycél elszabadulásában.

Mindezek miatt 2010-re, vagyis nyolcévi kommunista utódpartí és balliberális kormányzás után, a Magyar Állam Vasutak (MÁV) és a Budapesti Közlekedési Vállalat (BKV), valamint a PPP-beruházások miatti terhekkal együtt az államadósság 82%-ra nőtt. A háztartások és a vállalkozások adóssága pedig a GDP-hez viszonyítva 130%-ra.

Ez azt jelenti, hogy a posztkommunista kormányzás alatt, 2002 és 2010 között a nominális adósság 12 000 milliárd forinttal, az adósságráta pedig 25%-kal nőtt ahhoz képest, ahogy Orbán Viktor és első kormánya átadta az országot nekik. A maastrichti 60%-os küszöböt Gyurcsány Ferenc kormánya lépte át a választások előtti évben, s ettől kezdve ez folyamatosan nőtt 2010-ig, ahogy a 3%-os deficitküszöböt sem tudták egyetlen évben sem elérni a volt állampártiak és liberális koalíciós társaik.

Az adóssággal egyenes arányban nőtt a devizaadósság aránya is ez idő alatt. Míg Orbán első kormánya ezt 39%-ról 25%-ra csökkentette 1998 és 2002 között, addig a Medgyessy–Gyurcsány–Bajnai vezetésű utódpartí koalíciók 25%-ról 44%-ra vitték fel. Vagyis Orbán nemhogy megint az 1998-as szinten, hanem jóval nagyobb adóteher mellett, strukturálisan még 5%-kal nagyobb devizaarány-nyal kapta vissza a kormányrudat 2010-ben.

A volt állampárt bankvilágnak nyújtott legnagyobb kedvezménye a szinte korlátlan devizahitelezési lehetőség volt. Bár számtalan nemzetközi pénzintézet és jó néhány állam

figyelmeztette Magyarországot arra, hogy az óriási árfolyamkockázat miatt végzetes eladósodottságba kerülhet a társadalom jelentős része, s ez jelentős szociális és politikai kockázatot is hordoz magában, az MSZP–SZDSZ-kormányok miniszter-oligarchái szabad utat engedtek a lakossági devizahitelezésnek.

Az árfolyamkockázatot a bankok teljesen a lakosságra hárították, s a balliberális kormányzat a jogalkotás terén biztosította be a bankvilágot kockázatainak enyhítésére. Az egész Európai Unióban egyedülálló módon biztosított számukra egyoldalú, bármikori szerződésmódosítási lehetőséget – nyilván a lakosság kárára. E jogszabályok viszont azt is megakadályozták, hogy a gyakran jó erkölcsbe ütköző feltételváltoztatások ellen jogorvoslati lehetősége legyen a magyar állampolgároknak. Ha pedig valamilyen peres eljárás mégiscsak indult, a bírói joggyakorlatban mindenkor a bankok érdekei kerekedtek felül az állampolgárok érdekeivel szemben.

Mindez azt eredményezte, hogy a 2008-as világgazdasági válság idején a magyar lakosság messze jobban megsemmenvedte a devizaárfolyam-ingadozásokat, mint azon országok lakói, akiknek felelős kormányzata tiltotta a lakossági devizahitelezés lehetőségét. Szociális katasztrófa is körvonalazódni látszott 2009–2010 tájékán, amikor is százrezes méreteket öltött már a bankoknak 90 napnál régebben nem törlesztő jelzáloghitelek száma, s reális veszélyé vált, hogy néhány hónapon belül – kormányzati beavatkozás nélkül – százezrek veszíthetik el lakásukat Magyarországon.

A vállalkozások a körbetartozásoktól szenvedtek vagy váltak működésképtelenné, miközben tízezrek veszítették el az állásukat a megszorítások és a válság miatti munkaerő-racionalizálások miatt.

A társadalmi leszakadás ollója végletesen kinyílt, míg az utolsó szocialista kormányfő, Bajnai Gordon az államháztartás egyensúlyának neoliberais helyreállítása végett még egy utolsó megszorító csomaggal állt elő.

2010 tavaszán a magyar társadalom gazdasági erőforrások tekintetében nemhogy ott tartott, ahol a rendszerváltozáskor volt, netán ott, ahol az első Orbán-kormány 2002 tavaszán hagyta, hanem minden korábbinál rosszabb, szétziláltabb és külsőleg kitettebb állapotban volt.

A második Orbán-kormány a világgazdasági válság második hulláma közepette kellett gyors lépésekre elszánnia magát ahhoz, hogy kezelni tudja a szocialisták-liberálisok tragikus örökségét.

Az új gazdaságpolitikai irány kijelölése így természetesen került a kormányzati hiperaktivizmus centrumába.

Amikor a második Orbán-kormány, de leginkább Orbán Viktor és Matolcsy György gazdasági miniszter lépéseinek hiperaktivizmusáról beszélünk, fontos leszögezni, hogy ez nemcsak egy új gazdaságpolitika végrehajtásának a gyorsaságára vonatkozik, hanem maguknak az irányvonalaknak a jelentős, néha ellentétes előjelű megváltoztatására is, amivel együtt újabb és újabb ötletek, programelemek váltak egyik napról a másikra meghatározóvá.

E folyamat már a kormányátvétel közepette útjára indult.

Matolcsy György még nem is volt miniszter, amikor az Országgyűlés Gazdasági Bizottságában a nehéz helyzetben lévő magyar állam és gazdaság beindítását a GDP-arányos hiánycél 6-7%-ra felfutó elengedésével, valamint egy – Gyurcsány Ferencet követő – újabb 10-20 milliárd eurós IMF-hitellel látta megoldhatónak.

Vagyis Matolcsy és Orbán egy klasszikus neoliberális, növekedéspárti alapállással kezdték volna meg a gazdaság fejlesztését, és e programhoz igazították másik jelentős gazdasági intézkedésüket, a családi adózás elemét, de leginkább a sokat vitatott egykulcsos, 16%-os személyi jövedelemadót.

Csakhogy 2010 nyarán a Fidesz–KDNP-s parlamenti kétharmados többségnek előadott gazdaságpolitikai terv máris gyökeresen irányt változtatott, mondhatni, ellenkező irányt vett mindössze egy hónapon belül. Még hozzá az Európai Bizottság nyomására. Orbán Viktornak első mi-

niszterelnöki brüsszeli útja során Barroso elnök ugyanis világossá tette, hogy a Bizottság nem támogatja azt, hogy a 2004 óta túlzottdeficit-eljárás alatt álló Magyarország elinduljon azon az úton, amelyik Görögország és egyben az EU adósságválságához vezetett.

A kormány 2010 nyarán így épp csak meghirdette programját, amikor annak irányát máris jelentősen meg kellett változtassa. Az új irányt új ideológiai köntösbe csomagolták, és a kétharmados győzelem biztos parlamenti háttére e területre is átterjesztette a pretoriánus kommunikációt.

S ez nem volt más, mint a „gazdasági szabadságharc” ideológiája és retorikája.

Ennek alapvető célja, hogy Magyarország önállóan, a piacokról finanszírozza államadósságát, és önálló nemzetközi mozgásterét bővítse. Az ellenség pedig maga az államadósság lett, s ezzel együtt mindenki, aki ehhez valamilyen módon hozzájárult, vagy azt újratermeli az állam gépezetében. E program másik pillére pedig az lett, hogy a szocialista utódparti kormányok tehetetlensége után Magyarország 2011-ben – az EU-s követelményeknek megfelelően – 3% alá vigye a GDP-arányos hiánycélt.

E gazdasági szabadságharc pedig mind a belpolitikában, mind a külpolitikában prioritást kapott, s az állam struktúrájának modernizálását csakis ezen fiskális szempont szerint lehetett, szabadott és kellett elvégezni. Bárki, aki nem így látta, adósság- és hiánycélpártinak lett titulálva, vagyis ellenségnek.

Barroso figyelmeztetése után, a növekedésbarát gazdaságpolitikával együtt az IMF-hitelmegállapodás is lekerült a napirendről. Ahogyan az IMF is az ellenségek közé sorakozott fel. A korábbi növekedéspárti irányvonallal szemben pedig egy alapvetően egyensúlypárti, klasszikus megszorító politika került előtérbe, csak hogy nem klasszikus megoldásokkal.

A neoliberális gazdaságtan tanításaival szemben az új miniszterelnök nem a lakosságtól vont el és privatizálta a megmaradt állami vagyont, s kezdte csökkenteni az állami szolgáltatásokat. Orbán helyett új, jövedelmező for-

rások után nézett, s a közjó és az igazságos teherviselés politikáját hirdette meg. Erőteljes szabadságharcos retorika mellett, kétharmados többségének biztos tudatában tabudöntésbe kezdett, és jelentős különadókkal sújtotta az addig kivételezett tőkecsoportokat. Mindjárt elsőnek a volt állampártiak által teljesen szabadjára engedett bank-szférát.

A bankadók kivetése már a 2010. június 30-i kormányülés után világosan megfogalmazódott. Matolcsy ekkor azt mondta, hogy a bankoktól 120 milliárdot, a biztosítóktól 36 milliárdot, a pénzügyi szféra többi vállalkozásától további 30 milliárdot várnak az év hátralévő részében. Ugyancsak ekkor világossá tették, hogy a bankokat más szempontból is meg kívánják regulázni, és hogy vége a szocialista időkben kialakult bankuralomnak. Matolcsy bejelentette, hogy a kormány a jövőben nem engedi meg, hogy devizaalapú hitelek mögé jelzálogjogot jegyezhesse-nek be a bankok. Jelezte azt is, hogy a devizahitelek védelmére további lépéseket terveznek.¹⁴ Néhány héten belül azonban már „kőbe vésett” elvárásként jelentkezett a miniszterelnök részéről, hogy a bankok 2013-ig évi 200 milliárd forint költségvetési bevételt kell fizessenek bankadó formájában, amelynek első részét már 2010-ben behajtja a költségvetésbe az állam.

A bankadó intézménye 2010 végére a hiperaktív behajtás, az ebbe az irányba a rapid törvényhozás által megváltoztatott jogi környezet és a belőle kipótolt költségvetés pillanatnyi egyensúlya miatt szinte sikertörténetként lett számon tartva nemcsak a kormányzat, de a választók és az ellenzéki pártok által is – kivéve a szocialistákat. Az ezt kísérő párt- és kormánykommunikáció bőszt pretoriánusként üzenve naponta a választóknak és az érintetteknek: új kormány van, vége a privilégiumoknak, mindenki hozzá kell járuljon a közöshöz, és hiába bármilyen berzenkedés,

¹⁴ Nevesítette a nemzeti eszközkezelő létrehozatalának szándékát, az ingatlanok bérleti konstrukciójának kidolgozását és a forintra váltható devizahitelt.

olyan erővel bírunk, amivel bármit megváltoztathatunk, méghozzá úgy, ahogy mi akarjuk.

A bankadó bevezetése és a behajtása felett érzett siker újabb különadók programszerű meghirdetéséhez, majd hiperaktív bevezetéséhez vezetett. A kormány és a parlamenti többsége a 2011-es hiánycél teljesítéséhez és az adócsökkentés folytatásához szükséges forrásokat újabb tabudöntéssel kívánta biztosítani.

Második körben a multinacionális cégek kerültek Orbán és Matolcsy terítékére, s megadóztatták a telekommunikációs és energiaipari cégeket és kereskedelmi láncokat, amelyeknek jelentős része mind olyan multinacionális vállalat volt, amelyik ugyancsak hozzászólt a szocialista-liberális kurzus alatt ahhoz, hogy ingyen kapnak telket, adózniuk évekig nem kell, profitjukat szabadon vihetik anyavállalataikhoz külföldre, miközben minden hazai szolgáltatót megölhetnek, és alacsony bérek mellett is ki-szígerelhetik a magyar munkavállalókat.

Ehelyett Matolcsy és Orbán 2010-ben mindössze öt hónap alatt nemcsak hogy napirendre tűzte a telekom-társaságok, az energiacégek és az élelmiszerláncok megadóztatásának szándékát, és kialakította ennek jogi környezetét, hanem pretoriánus elszántsággal és e szektorokban soha nem tapasztalt gyorsasággal be is hajtotta a tőlük várt milliárdokat.

2010 decemberig a három multiszektorból összesen 151,7 milliárd forint száguldott be az államkasszába, s 2011-re 161 milliárd,¹⁵ 2012-re pedig 155 milliárd forint további elvonást helyezett a második Orbán-kabinet kilátásba.

Az Orbán és Matolcsy által 2013-ig meghirdetett extraadózást lehetővé tevő, gazdasági bevételt növelő program hiperaktivizmusa sikeresnek tűnt. Anyagi forrásai 2010 végéig még a kormány szerint is átlag feletti gyorsasággal

¹⁵ Az Államadósság Kezelő Központ adatai szerint 2011-ben az állam az előirányzott 161 milliárd forint helyett összesen 171,9 milliárd forintot hajtott be a három érintett szektortól, vagyis 10,9 milliárd forinttal többet, mint amit eredetileg tervezett.

érték el stabilizáló eredményeket. Eközben Európa több országában is napirendre került Orbán tabudöntő adópolitikája, ahogy az extraadók példáját is számos ország követendőnek tartotta.¹⁶

A második Orbán-kormány bankadója néhány héten belül hihetetlen népszerűsége tett szert több európai államban. E téren a gazdasági hiperaktivizmus hullámverésként terjedt a határokon túlra, s egyszerre kezdett a politikai osztály s a kormány foglalkozni vele Nagy-Britanniában, Németországban és Franciaországban. Közép-Európában Lengyelország, Horvátország és Ausztria pedig mind a költségvetést gyarapító magyar modell bevezetését helyezte kilátásba vagy vezette is be 2011-től. Románia és Szlovákia ugyancsak fontolóra vette a bankok megadóztatását.

A hiperaktivizmus mindemellett nem csak a bankok, telekomtársaságok, az energiaszektor és a multi-élelmiszerláncok adóztatásában jelentkezett. Szintén ebbe a kormányzati cselekvési sorba tartozott a magánnyugdíjkassza államosítása, amelyet ugyancsak rapid módon hajtott végre a kormány a törvényhozás segítségével. A kormány nemcsak hiperaktívan cselekedett, de jelentős pretorianizmust is alkalmazott a visszaállamosítás kapcsán, ugyanis mindenkit kizárt a törvényben abból a lehetőségből, hogy állami nyugdíjat vegyen igénybe, amennyiben a magánpénztáraknál marad. Így 2011. február 28-ig minden kasszabefizetőt automatikusan átsoroltak az állami rend-

¹⁶ A költségvetés bevételeit növelő bankadó ötlete nem a Matolcsy-Orbán páros találmánya, ahogy a bankadó sem. Ez utóbbit Svédország már 2008-ban bevezette, amelynek mértéke 250 millió euró volt a 2009-es évre, ám a svéd bankadó nem a költségvetésbe áramlik, hanem egy bankokat segítő külön alapba megy. A költségvetést direkt gazdagító s így a kormány által szabadon felhasználható bankadó osztrák találmány. Ausztria 2010 februárjában – vagyis három hónappal a magyarországi választások előtt – állt elő azzal az ötlettel, hogy a bankok egy speciális szolidaritási adó formájában 500 millió euróval járuljanak hozzá 2011/2012-től a költségvetés bevételeihez. Orbán és Matolcsy tehát osztrák ötletet bár, de mégiscsak elsőként mert bevezetni Európában.

szerbe, s csak azon protestáló kasszafizetők maradtak a magánpénztáraknál, akik külön nyilatkoztak erről. A kormány 2011. május 31-ig adott határidőt a magánnyugdíj-kasszáknak, hogy átutalják, átadják az állampolgárok nyugdíjalapjait, ami 2011. június 2. és 12. között realizálódott is, és a kormány – a reálhozamok levonása után – 2700 milliárd forinthez jutott. E lépések együttesen mint az Orbán–Matolcsy páros unortodox gazdaságpolitikája váltak híressé nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában, sőt a globális tőke pénzpiaci világában is.¹⁷

A 2011 tavaszáig terjedő időszakban már minden gazdasági kormányzati cselekvés az „államadósság elleni háborúról” szólt, s közben megszületett az ennek jegyében fogant első konvergenciaprogramja a második Orbán-kabinetnek, amit a dualizmus nagy takarékoskását hirdető miniszterelnöktől, Széll Kálmánról neveztek el.

A Széll Kálmán-terv viszont már egyértelműen jelezte, hogy a különleges adófajták mellett Matolcsy és Orbán – hiába volt tilos ennek kimondása a kormánykommunikációban – a megszorítások útjára lépett, s a minimális állam koncepciója mentén fogalmazza meg az „állam méretre szabását”, ahogy azt a gazdasági miniszter nevezte.

Nyugdíjasok, rokkantak, segélyezettek, végkielégítést várók, vagy netán azt már meg is kapók, a felsőoktatás és közoktatás egésze, a rendvédelmieket, a közösségi közlekedésben dolgozók, valamint még számtalan területen élők mind azt vették észre, hogy az államadósság csökkentéséhez bizony áttételesen nekik is hozzá kell járulniuk. S minimum felül lesznek vizsgálva – egyébként teljesen jogosan – azok a rendszerek, amelyben szivárogt az állam pénz-

¹⁷ Maguk az új adófajták valóban újszerűek és tabudöntögetők voltak, azonban a Matolcsy-féle gazdaságpolitika semmilyen téren nem haladta meg rendszer-szinten az uralkodó neoliberális gazdasági iskolát. A korábban növekedéspárti miniszter pálfordulata az egyensúlyi politika irányába is abszolút ortodox jellegű, ahogy mindkét Széll Kálmán-terv megszorításai is a minimális állam koncepcióját képviselik.

ze, netán egyenesen hozzájárul az államadósság növekedéséhez.

A kormányzati hiperaktivizmus tehát 2011 tavaszára a gazdaság, a törvényhozás és az állami szféra teljes területét utolérte, interpenetrálva egymást.

E hiperaktivizmust pedig egy, a kormánypárt szempontjából szabadságharcosnak mondott, de az ellenzék, a gazdasági szereplők, a társadalmi alrendszerekben érintettek, az önkormányzati szféra és a közigazgatás független része által pretoriánusnak tartott kommunikáció kísérte.

E pretoriánus kommunikáció alapvető jellemzője, hogy kinyilatkoztat. Nem dialógusban születik a döntés, az érintettek partnerek beleszólásával, de legalábbis formális egyeztetése mellett, hanem az érintettekkel közlik, hogy mi fog velük történni.¹⁸ A kormány pedig sok esetben pusztán a közlés aktusát már jelentős eredményű egyeztetésnek állította be. E kinyilatkoztatások pedig olyan aszimmetrikus fogalompárokkal lettek társítva, amelyekben a pozitív fogalmat kizárólagosan a kormány cselekvése jelentette, bárki, aki vele vitázott (volna), rögtön a fogalompár negatív oldalára került.¹⁹ Nemzeti/nemzetellenes; szabadságpárti/gyarmatosító; lakosságpárti/nagytóke-kiszolgáló; szabadságharcos/áruló; érdeket képviselni tudók / érdeket képviselni nem tudók (akik vagy mindenkivel kiegyeznének,

¹⁸ Az elmúlt két esztendőben gyakran még a formálisan meghirdetett egyeztetések után is ellentétesen értékelték az érintettek a tárgyalásokat. A kormány minden esetben úgy interpretálta az eseményt, mint érdemi tárgyalást, amelyen megegyezés született a két fél között. Míg az érintettek legtöbbször állították, hogy ami történt, azt nem lehet tárgyalásnak nevezni, mert a kormány egyszerűen csak közölte velük, hogy milyen változtatásokat fog végrehajtani, s még csak nem is a beleegyezésüket kéri az érintetteknek, hanem a változtatások tudomásulvételét.

¹⁹ Koselleck az aszimmetrikus ellenfogalmak ilyen típusú használatát tárja fel történeti-politikai szempontból, s világít rá arra, hogy miként használja a politika világa ezt a „mi” és az „ők” tudatának kialakítására. Koselleck, Reinhart: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*, Jószyveg Műhely Kiadó, Budapest, 1997.

mint az MSZP, vagy senkivel egyezkedni nem tudók, mint a Jobbik). Ugyanez a nemzetközi konfliktusok kapcsán is megtapasztalható (volt). Az abszolútumokban kinyilatkoztatott álláspontok és értékelések átterjedtek a nemzetközi folyamatokra is, amelyek jelentős ellenérzéseket, majd ellenreakciókat váltottak ki Európában s részben az Egyesült Államokban. Mindezek interpenetrálódása pedig – függetlenül attól, hogy Iustitia mérlegében kinek mennyi igaza van – egyre indulatosabb s így meggondolatlan nyilatkozatokra ragadtatták a feleket.

E kommunikáció meghonosítását a Fidesz–KDNP szűk vezérkara egyszerre kezdte el gyakorolni. Egyszerre indult ez a kormányfő, majd Lázár János Fidesz-frakcióvezető részéről, képviselte ezt a miniszterelnök szóvivője, a párt ügyvezető alelnöke, s viselkedett ilyen módon a gazdasági miniszter, Matolcsy György.

E pretoriánus magatartás és kommunikáció talán a 98%-os különadó esetével példázható legjobban.²⁰

Emlékezetes, hogy Lázár János az államkassza egyik jelentős bevételi forrását látta abban a fideszes javaslatban, amelyik a 2005–2009 közötti végkielégítéseket 98%-os adóval sújtotta volna. A frakcióvezető morális magyarázatot is adott ezen adófajta bevezetésére, miszerint e végkielégítések kétmillió forint fölött már „pofátlannak” mondhatók, s többségük a volt állampárti-szocialista összefonódások következményeként lett kifizetve.

A 98%-os végkielégítési adóval szemben már betérjesztésekor is több jelentős jobboldali jogász és politikai elemző felemelte szavát, tekintettel arra, hogy a javaslat a visszamenőleges hatály tilalmának elementáris jogbiztonságot jelentő elvébe ütközik, amit az európai jogi gondolkodás már az antik Rómában is jogi axiómaként kezelt.

A javaslatot mégis – megannyi jogtudós Fidesz-képviselő szavazatával együtt – az Országgyűlés elfogadta, a pártkatonai pretoriánus államfő aláírta és kihirdette minden

²⁰ Zárug Péter Farkas: „Pofátlan» visszamenő hatály”, *Demokrata*, 2011. május 11.

alkotmányos aggály nélkül. Csakhogy az ellenzék az Alkotmánybírósághoz fordult, amely 2010 októberében annak rendje és módja szerint meg is állapította az alkotmányellenességet a visszamenő hatály miatt.

Az AB döntését Lázár János frakcióvezető nem a tudomásulvétel hangján, hanem pretoriánusként fogadta, s egyenesen azzal vádolta meg a taláros testületet, hogy nem a magyar nép érdekeit védi. Az AB döntésének két következménye lett. A Fidesz-frakcióvezető egyfelől az Alkotmánybíróságra vonatkozó jogszabályok azonnali megváltoztatását helyezte kilátásba annak érdekében, hogy a jövőben ne tudjon költségvetést érintő kérdésekben dönteni, másfelől a kormányzati akarat korlátnélküliségét igazolandó, újra beterjesztette a 98%-os adót, változatlanul visszamenőleges hatállyal.

Az Alkotmánybíróság jogköreinek kurtítását és létszámának kibővítését hiperaktív jogalkotással végre is hajtotta a Fidesz-KDNP-frakció. Ahogyan újra megszavazta a kétharmados többségű parlament a végkielégítések visszamenőleges hatályú 98%-os megadóztatását is, a miniszterelnök államfője pedig ezt a törvényt is gond nélkül aláírta. Azonban az új, már Fidesz-többség által megszavazott tagokkal kiegészült Alkotmánybíróság 2011. május 6-án újfent megsemmisítette a törvényt, s felhívta a jogalkotó figyelmét arra, hogy az emberi méltóságot sérti, ha visszamenőlegesen kellene egy korábban jogszerűen szerzett jövedelem után adózni. Végül csak a nem visszamenőleges hatályú adó maradhatott fenn, amelyet viszont megannyi harc, kioktatás, felesleges erőfitogtatás után 2012 tavaszán már maga a kormánypárt akar kivezetni, mert nem látja értelmét adófajtaként.

Az eset ékes bizonyítéka annak a pretoriánus kommunikációs és cselekvési logikának, amelyet a hiperaktív kormányzati cselekvések mentén követett a kormány. Ugyanakkor jelzi azt is, amit már e fejezet elején igazoltunk, hogy a demokratikus intézmények nem lettek totálisan megszállva a kormánypártok által, s demokráciavédő funkcióikat felelősen ellájták.

Összegzés

A második Orbán-kormány súlyos gazdasági örökséget vett át a gazdaság terén is az egykori állampárt utódpartjától és a velük kormányzó liberálisoktól. A magyar államadósság aránya nyolc év szocialista kormányzás után soha nem tapasztalt méreteket öltött, a GDP 82%-át tette ki. A devizában való eladósodottság pedig rosszabb képet mutatott, mint 1998-ban.

A Matolcsy és Orbán által tervezett eredeti gazdaságpolitikát, amely a növekedésre összpontosított volna, s a hiánycél újabb, további elengedésével kívánta beindítani a magyar gazdaságot és a fogyasztást, 2010 nyarán megghiúsult. Az Európai Bizottság elnöke ugyanis értésére adta a magyar miniszterelnöknek, hogy Európának nem kell még egy Görögország, főleg úgy, hogy már jól látszottak a bajok Portugália és Olaszország kapcsán is. Ezért a kormány gyors irányváltást hajtott végre. Nem növekedés-, hanem egyensúlypártivá írta át gazdaságpolitikájának pil-léreit, s az Európai Bizottság mellett szakított az IMF-tárgyalásokkal is, és ettől kezdve meghirdette harcát az államadósság ellen, s gazdasági szabadságharcát mindazokkal szemben, akik valamilyen módon hozzájárultak ennek növekedéséhez, vagy nem járultak hozzá a csökkenéséhez.

A választásokat éppen megnyerő miniszterelnök nem hirdethetett lakosságot érintő megszorító csomagot. Ez amellet, hogy politikai öngyilkosság lett volna, egyben Orbán Viktor személyes politikai vereségét is jelentette volna, hiszen ellenzékben éveken keresztül azzal gyűjtötte maga mellé táborát, hogy ő tud új, más, jobb megoldást.

A parlamenti kétharmados biztos háttérével így a neoliberais egyensúlypolitika elemeit néhány meghökkentő elemmel bővítette. Bankadóval, telekomadóval, az energiaszektort és a multinacionális élelmiszerláncokat sújtó különadóval. A 2010-es év második felében villámgyors jogalkotás mellett 350 milliárd forintnyi extraadót hajtott be a legnagyobb magyarországi bankoktól és cégektől, amelyek többségében külföldi érdekeltségűek voltak. Eh-

hez aztán ugyancsak hiperaktív kormányzati cselekvéssel államosította a magánnyugdíjkasszákat, amelyből 2011. június 12-ig rekord méretű bevételre, további 2700 milliárd forintra tett szert a kormányzat.

A rapid törvényhozatal mindennek egy fél év alatt megteremtette a jogi hátterét, s a kétharmados többség mindenkor biztosította Orbán Viktornak és kabinetjének, hogy bármilyen ötlete ne csak napirendre kerüljön, hanem kodifikált szöveg formájában, akár néhány napon belül, kihirdetett törvény legyen. Az új gazdasági lépések pedig a lakosság körében igen népszerűek, az államkassza szempontjából pedig rendkívül hatékonyak voltak.

E hatékonyság, a stabil kétharmados kormánytöbbség birtoklása, valamint a gazdasági szabadságharc meghirdetése együttesen egy pretoriánus kommunikáció gyors eluralkodásához vezetett a kormányfő, a pártvezetők és egyes kormánytagok körében. Ezek viszont olyan hatalmi kinyilatkoztatásokhoz, jogalkotási mechanizmusokhoz és kormányzati stílushoz vezettek, amelyet az ellenzék állandóan egy diktatúra kiépülésével azonosított, miközben a demokratikus intézmények rendben és funkciójuk szerint működtek.

Mégis e pretoriánus-szabadságharcos kommunikáció, valamint a kormánypárt részéről a hiperaktivizmus hullámszerű elterjedése az államszervek, közpolitikai intézmények pozícióinak megszerzése, a parlamenti munka és jogalkotás, valamint a gazdaság területén olyan konfliktusokba sodorták a második Orbán-kormányt, amelyekre maga sem számított. E hiperaktivizmus és az azt kísérő kommunikáció – rerum natura – zavart keltett és konfliktusokat szült, amelyben az ellenérdekelte felek mindent megtettek azért, hogy a maguk érdekében az Orbán által keltett „zavart” elhárítsák, s visszaálljon a diktatúra utódpartjától megszokott érdekrend Magyarországon.

A következő fejezetben e folyamatot tekintem át röviden.

II. fejezet

ZAVAROK, KONFLIKTUSOK, ELLENHIPERAKTIVIZMUSOK

A második Orbán-kormány alkotmányozásra is feljogosító politikai többséget ért el 2010 tavaszán a magyarországi képviselő-választáson. A miniszterelnök „kétharmados forradalomnak” nevezte a választások eseményét, olyan „fülkeforradalomnak”, amelyben a választók földcsuszamlásszerűen rendezték át a magyar politikai és parlamenti arénát, s bízták meg Orbán Viktort kormányalakítással.

A választások eredményének értelmezése, a forradalmi felhatalmazás narratívája, az ellenzéki pártok sokszínűsége, de kicsinysége, a diktatúra utódpártjának, az MSZP-nek óriási bukása, valamint az utódpártot végig hatalomban tartó liberálisok parlamenti küszöb alá szorulása mind-mind a „soha vissza nem térő lehetőség” érzetét alakította ki a Fidesz–KDNP vezetésében.

A felkínált hatalmi és modernizációs lehetőség, valamint az ezzel párhuzamosan fennálló balliberális hagyaték szorító kényszerei az államadósság, a devizatartozás, a lakosság eladósodottsága és az államháztartási hiány tekintetében sajátos kormányzati stratégiához, a „mindent egyszerre” logikájú hiperaktív kormányzati cselekvéshez vezetett.

2010 nyarán úgy tűnt, mintha a Fidesz–KDNP 1848-as forradalmi kampánymondata, az „Itt az idő!” megváltozott volna, s hatalmi pozícióba kerülve inkább azt érezné a miniszterelnök, hogy „Nincs idő!”. Vagyis mintha a kormányzati ciklus időtartama nem lenne elegendő mindazon munkához, amely az új, „forradalmi” kormányra hárulna. Orbán Viktor a munkavégzést így olyan határidők közé szorította, ami mind a kormánypártok, mind a minisztériumok, mind a parlament részéről a maximális tervező-végrehajtó kapacitást követelte. S egyben azt is, hogy minden kormánypárti és kormányzati cselekvő azon dolgozzon, hogy az összes akadályt elhárítsa maga elől, s

kiiktasson mindent a politikai rendszerben, ami fékje, né-
tán csak kontrollja lenne a végrehajtó hatalomnak.

Ebből tehát máris következett az államszervek, állami
intézmények csúcspozícióinak elfoglalása, a törvényhozás
soha nem tapasztalt rapidsága, a közpolitikai intézmények
és a magyar politikai rendszer konszenzuális modelljének
többségi modellé alakítása, valamint a gazdasági nehézsé-
gek miatt egy új, szabadságharcos gazdaságpolitika meg-
hirdetése.

A kormányzati hiperaktivizmus, amely a politika mind-
egyik területét (polity, politics, policy) egyszerre, hullám-
szerűen érte utol, ugyanakkor jelentős zavarokhoz, konf-
liktusokhoz vezetett, amelyek természetesen befolyásolták
a kormány iránti bizalmat – idehaza és külföldön, pró és
kontra egyaránt.

A „politikai fizika” szabálya, hogy ahol hiperaktivizmus
van, ott zavar és konfliktus is van, ami ellenhiperakti-
vizmusokat vált ki. E fejezet végén hazai és nemzetközi ki-
tekintéssel vizsgálánk meg, milyen ellenhiperaktivizmusok
érkeztek válaszként a második Orbán-kormány cselekvési
programjára, s azok hogyan bonyolították tovább a mi-
niszterelnök és kabinetje helyzetét 2011–2012 során.

II. 1. RENDSZERZAVAROK

A természet törvényeiből fakad, hogy bármilyen gyors, hi-
peraktív cselekvés a környezetben zavart vált ki – pusztán
a korábbtól, megszokottól való különbsége miatt is.

E természeti törvény a történelem során mindenhol je-
lentkezett, ahol hirtelen, gyors politikai váltások történtek,
de leginkább a valódi forradalmaknál. Azonban a gyors,
hiperaktív irány-, program- vagy programelemváltások is
mindig zavarokhoz vezetnek egy állam politikáján belül,
ahogy egy hiperaktívvá váló államra a nemzetközi állam-
közösség is zavarodottan reagál.

A hiperaktivizmusból fakadó zavarok nem minden esetben jeleznek vissza jól a hiperaktív cselekvő felé, ahogyan a zavar azért zavar, mert valami értetlenség, meg nem értes és megmagyarázhatatlanság van benne, olyan eltérő logika, ami sok mindenből fakadhat.

A második Orbán-kormány küldetéstudatából, társadalmi felhatalmazásából és parlamenti többségéből fakadó hiperaktivizmusát kimutattam. Ahogy az is világos, hogy mindez törvényszerűen hozta magával a velük járó zavarokat, amikkel párhuzamosan a miniszterelnök és kormánya jelentős konfliktusokba bonyolódott idehaza és az EU-ban egyaránt.

A hiperaktivizmusból fakadó zavaroknak három jelentős területét különítem el.

Az első a jogalkotás hiperaktivizmusából fakadó parlamenti és jogalkotási zavarok, amelyek aztán az egész jogrendszerre jelentősen kihatottak.

A második a politikai konfliktusok rendszerszintű megváltozásából fakadó zavarok, amelyek a konszenzuális modell többségi modellre átállásának hiperaktivizmusából adódtak.

S a harmadik a gazdaság területén végbemenő zavarhullám, ami a piac szempontjai szerint az adópolitika kiszámíthatatlanságából és a kormány gyors, tárgyalások nélküli azonnali végrehajtásából fakadtak.

E három zavar pedig ugyanúgy egyszerre, egymást interpenetrálva jelenik meg a társadalmi alrendszerek minden területén, ahogyan a hiperaktivizmus területei is hullámszerűen áthatják egymást, s együttesen már-már jelentős rendszerzavarnak tűnhetnek, különösen akkor, ha az ellenérdekelt kommunikáció ezt kitüntetett figyelemmel kezeli, s ott is zavart vizionálnak, ahol egyébként ez nem tapasztalható.

De nézzük az első zavartípust, a parlamenti működés és jogalkotás területén tapasztalt zavarokat.

A zavarok itt azon hatalmi technikák mentén keletkeztek, amelyekkel a hiperaktív jogalkotást a Fidesz-KDNP és maga a második Orbán-kabinet végrehajtotta. Az első

fejezetben ennek öt eszközét különböztettem meg: 1.) az agenda settingtől a végrehajtásig eltelt rövid idő; 2.) a kivételes és sürgős eljárású törvényhozatal gyakorivá, szinte általánossá tétele; 3.) a „frakció-kormányzás” gyors procedúrái; 4.) a zárószavazás előtti tartalmi módosító indítványok; 5.) az alkotmányba emelés technikája.

Az első esetben, vagyis a napirendre vételtől a tényleges megvalósításig eltelt rövid idő esetében a zavart az okozza, hogy a politikai ciklus hagyományos elemeire a jogalkotó nem fordít elég időt, s így nem elég körültekintő. Egy politikai ciklusnak része a megalapozott tervezés, a körültekintő szervezés, a pontos hatástanulmányok készítése, a társadalmi következmények pontos felmérése, a körültekintő kodifikáció, az alkotmányosság és jogi illeszkedés előzetes vizsgálatai, valamint az érintettek számára hagyott idő arra, hogy felkészüljenek az új szabályozásra.²¹

Ezért az érintettek a közalkalmazottaktól a köztisztviselőig, a rezidensektől a pedagógusokig, az egyetemektől az önkormányzatokig, a gazdaság egész alrendszerétől a közmédiáig minden szektorban, a korábban megszokott változási ciklusokhoz képest, azonnalinak tűnő és földrengésszerű változásokat éltek meg. Ez pedig automatikusan fokozta ezen alrendszerek rendszerszintű zavarait az intézményi működés és bizonytalanság terén. E zavarokat csak turbózták bizonyos területeken a jogalkotásban szinte általánossá váló sürgősségi eljárások. Ez utóbbi azonban már a parlamenti munkarend tekintetében is jelentős zavarokhoz vezetett a korábban megszokott jogalkotási menetrendhez képest. A plenáris viták idejének lerövidülése, valamint az, hogy gyakran a politikai ötletből mindössze egy hét alatt kodifikációs javaslat lett, sok esetben a tör-

²¹ Emlékeztet, hogy a Gyurcsány-kormány idejében a Fidesz–KDNP – nagyon helyesen – azért nevezte ötletszerűeknek a kormányzati cselekvéseket, mert a tervezés, szervezés, hatásmérés, végrehajtás-előkészítés, kodifikálás, jogi illeszkedés, alkotmányossági ellenőrzés és a tényleges végrehajtás elemei összevissza jelentkeztek mind a jogalkotás, mind a végrehajtás során, ami a Fidesz–KDNP véleménye szerint – ugyancsak helyesen – jelentősen rombolta a jogbiztonságot.

vényt egyszerűen megismerhetetlenné tette a képviselők számára.

Ezt nemcsak az ellenzékiek, hanem már a kormánypártiak is felvetették, olyannyira, hogy már a Fidesz-alapító házelnök, Kövér László is kénytelen volt jelezni egy lapinterjúban, hogy bizony ő is érzi, hogy lassítani kell azon a tempón, amit a kormány és a frakcióvezetés diktál a kormánypárti képviselőknek. Nem egy törvény esetében a képviselők jelentős része úgy szavazott a javaslatról, hogy nem is volt esélye arra, hogy megismerje annak tartalmát. Mindez pedig a törvényhozatal biztonságát, a jogalkotás jogszerűségét, valamint a végrehajtás körültekinítés nélküli zavarhelyezeteit teremtette meg parlamenten belül és kívül egyaránt.

A zavarok harmadik típusa a „frakció-kormányzásból” ered. E technikát alkalmazta a kormányzat arra, hogy a számára törvényileg előírt társadalmi, szakmai egyeztetések – általa hosszadalmasnak tartott – idejét lerövidítse vagy egyenesen elhagyja, és saját képviselőivel terjessze be a törvényjavaslatokat. A képviselői indítvány esetén ugyanis a javaslatot nem kell előzetesen egyeztetni az érintettekkel. A kormányprogramot – elvileg – képező jogalkotási programnak 2012. április 15-ig csaknem a felét (399-ből 180-at) nem a kormány, hanem egyes képviselők terjesztettek elő. Van olyan kormánypárti képviselő, aki tízéves parlamenti munkája alatt nem jegyzett annyi önálló indítványt, mint a Fidesz-KDNP-kormány első két évében.

A társadalmi, gazdasági egyeztetések negligálása, a változásokban érintettek széles köre s ezek parlamenti kétharmaddal szembeni politikai, szakmai és civil erőtlensége mind jelentős zavarokhoz vezettek szinte minden szabályozás alá vont területen.

A két utolsó jogalkotási technika a parlamenti hiperaktivizmus terén már ezektől is súlyosabb zavarokhoz vezetett. A zárószavazás előtti módosító indítvány nem pusztán a koherenciazavar elhárítására történő alkalmazása, illetve az alkotmányellenesnek vélt szabályozások alkot-

mányba emelése, csak azért, mert az alkotmányt magát a taláros testület nem vizsgálhatja, bizony súlyos jogrendszertbeli zavarokhoz vezetett.

Zárószavazás előtti érdemi törvénymódosítás több mint száz alkalommal fordult elő, amíg az Alkotmánybíróság ki nem mondta, hogy e technika nem más, mint a jogalkotás szellemének teljes kiforgatása, a parlament működésének súlyos intézményi rombolása. Ez pedig közjogi érvénytelenséget, érthetőbben jogellenes jogalkotást jelent.²² Az alkotmányba és/vagy kétharmados törvénybe emelés technikája ugyancsak a jog szellemének újraértelmezéséhez vezetett a kormány és a kormánypártok által, ami ismét jelentős zavarokat okozott.

Jó példa erre maga a zárószavazás előtti módosítás további sorsa. Miután az Alkotmánybíróság kimondta, hogy törvénybe ütköző, ha ebben tartalmi elemet akar módosítani az indítványozó, s ilyenről az Országgyűlés a jövőben nem szavazhat, a fideszes házvezető olyan módosítást, majd új országgyűlési törvényt fogadtatott el a gépszerűen szavazó kétharmaddal, amelyik szerint már akár egy nap alatt és zárószavazás előtti módosítás által is vadonatúj törvényt fogadhat el a parlament.

De ugyanígy járt el az Alkotmánybíróság jogköreinek szűkítésekor, a bírák nyugdíjazása kapcsán, az ombuds-

²² Az Alkotmánybíróság 2011. december 19-én hozta nyilvánosságra döntését az egyházügyi törvény megalkotásának alkotmányellenességéről, annak teljes szövegét ugyanis az előterjesztő kicserélte egy zárószavazás előtti módosítás révén. Az esetet egy másik zavaró polémia is kísérte, ugyanis az ekkor már Európában jelentős jogi konfliktusokkal küzdő második Orbán-kormánynak igencsak kellemetlen lett volna, ha az általa kibővített Alkotmánybíróság is azt a rendkívül súlyos határozatot hozza, hogy a parlament jogellenesen hozza a törvényeket, s ezért még az AB-határozat előtt vissza akarta vonni a törvényt, s technikailag újra el akarta fogadtatni azt. Csakhogy az AB elnöke értesült arról, hogy valamely tagjuk kiszivárogtatta a kormánypártoknak az elitélő határozat hírét, s ezért előrehozta annak kihirdetési napját. Így a kormánypártoknak és frakciójuknak szembesülniük kellett jogsértő trükközésükkel.

mani intézmény átalakításakor vagy a jegybanktörvény és a jegybankra vonatkozó, új alkotmányban szereplő normaszöveg esetén, de a legfőbb ügyész vizsgálati jogköre kapcsán is.²³ A két utolsó technika már nemcsak a végrehajtás igényeit szem előtt tartó jogi gyorsaság, hanem a korábban általánosan elfogadott jogbiztonság területén is zavart keltett.

Mindezt az érzetet csak fokozta néhány kirívó – de korántsem általánosnak mondható – tartalmi szabályozás, mint a már említett 98%-os végkielégítéseket érintő adó, amit kétszeresen is alkotmányellenesen fogadott el a parlament, s hirdetett ki a pártpretoriánus köztársasági elnök. De ugyanilyenek mondható az indoklás nélküli kirúgás törvényes lehetővé tétele a kormánytisztviselők és a köztisztviselők esetében is, ami a közép- és felső szintű adminisztráció teljes jogbizonytalanságba taszítását eredményezte. Végül az Alkotmánybíróság – megannyi elbocsátás után – ezeket is alkotmányellenesnek mondta ki.²⁴

Vagyis amikor rendszerzavarokról beszélünk, akkor a hiperaktivizmus kötelező, természetszerű velejárójáról beszélünk. Arról a természeti törvényről, amely minden gyorsban, hirtelen és sok területen változóban, az addig megszokott dolgok zavarát látja. Ezekből viszont korántsem következik törvényszerűen diktatúra és totalitariz-

²³ Ez utóbbiról az Alkotmánybíróság szintén kimondta az alkotmányellenességet, míg három másik esetben, vagyis a jegybanktörvény, a bírósági törvény és az ombudsmani intézmény átalakítása kapcsán az Európai Unió kötelezettségszegési eljárást indított Magyarország és a magyar kormány ellen.

²⁴ Az Alkotmánybíróság 2011. február 15-én hozott határozatában alkotmányellenesnek mondta ki az Orbán-kormány első törvényei közé tartozó, a kormánytisztviselők jogállásáról szóló új szabályozást, amellyel a kabinet indoklás nélkül szabadulhatott meg bármelyik tisztviselőtől, s kezdte el a többségi modell zsákmánypolitikáját leképzeni a kormányhivatalokban.

Az Alkotmánybíróság második lépésben, 2011. április 15-én az indoklás nélküli felmondás alkotmányellenességét a köztisztviselői karra vonatkozóan is kimondta.

mus, ahogy a balliberális ellenzék ezt láttatni akarja Magyarországon és Európában egyaránt.

De térjünk át a jogrendszer zavarairól a politikai konfliktusok rendszerszintű megváltozásából fakadó zavarokra, amelyek a konszenzuális modell többségi modellre átállásának hiperaktivizmusából keletkeztek.

Vagyis e ponton nem a konfliktusokat magukat kívánom elemezni. Inkább csak arra kívánok rávilágítani, hogy mik voltak azok a számottevő közjogi változások a politikai rendszerben, amely felborította a korábban 20 évig megszokott kormány–ellenzék–viszonyt, átalakította a pártversenyt, közjogba ágyazottan újrapozicionálta az egész pártarénát, s a konszenzuális demokráciamodellel helyett gyors ütemben építette ki a többségi, a kormánypártot minden területen helyzetbe hozó új demokráciamodellel.

E téren a legnagyobb zavart egy furcsa helyzet okozta. Az, hogy a magyar demokrácia konszenzuális jellegében úgy tűnt, hogy közmegegyezés van az azt működtető politikai osztály tagjai közt a tekintetben, hogy a politikai versengés a kormányzati többségért, akár ennek kétharmadáért is, a konszenzuális rendszer és intézmények mindenkorri megjavításáért folyik, nem pedig ennek leváltásáért.

E hallgatólagos megegyezést a rendszerváltozás utáni összes kormány betartotta, s különösen ezt az üzenetet hordozta a volt állampárti Horn Gyula miniszterelnöksége (1994–1998), aki Orbán Viktor második kormányzása előtt egyedüliként tudott kétharmados többséggel kormányozni a liberálisokkal együtt. A posztkádári klientúra ekkor nem volt érdekelt abban, hogy hozzányúljon az éppen csak öt éve kialakított konszenzuális rendszerhez. A közjog átalakítása helyett inkább a volt állampártiak és a liberálisok gazdasági beágyazásához s további társadalmi alrendszerek hídfőállásainak megszerzéséhez használták parlamenti erejüket. Orbán Viktor első kormányának pedig nem volt olyan egysége (koalíciós kormány volt) és olyan többsége, hogy egyáltalán szóba jöjjön a közjog által újraszabott többségi demokráciamodellel nyugvó politikai rendszer kialakítása.

Ez a szándék explicit soha nem fogalmazódott meg a Fidesz részéről. Sem a választások előtti ellenzéki időszakában, sem a 2010-es kampányban. A kétharmados többség lehetősége kapcsán – bár rövid időre: a két választási forduló között – kampánytéma volt az új alkotmányozás lehetősége, de még az ellenzék sem hozta azt szóba, hogy a Fidesz esetleges kétharmadával egy neki kedvező többségi közjogi modellre fog átállni.

Vagyis a konszenzuális demokráciamodellell hallgatólagos megállapodásának a hite erősen élt és él még mindig a magyar politikai élet s különösen a parlamenti aréna szereplőiben.

Így a legnagyobb zavart a politikai konfliktusok újrendeződésében az adja, hogy – bármily furcsának is hangzik – nincs közmegegyezés a politikai osztályban s az őket támogatók táborában a téren, hogy a magyar politikai rendszer átálljon-e egy többségi modellre.

A többségi modell kialakításának jogát a Fidesz–KDNP és Orbán Viktor személyesen is az alkotmányozásra jogosító kétharmados többségből származtatja, csak hogy az ellenzék összes pártja, mozgalma – parlamenten belül és kívül egyaránt – vitatja e jogosultságot. Míg Orbán azzal érvel, hogy a nép azért adott neki és pártjának ekkora többségű felhatalmazást, hogy azt képes legyen leképezni a politikai rendszer egészében, addig az ellenzék azt mondja, hogy arról szó sem volt soha, hogy a Fidesz majd felforgatja a konszenzuális politikai rendszert, és kétharmados pozícióból a maga előnyeinek örökítésére épít új közjogi berendezkedést. Sőt, emlékeztetnek az ellenzék soraiban arra, hogy a 2010-es kampányban a Fidesz–KDNP vezetői határozottan cáfolták azt, hogy esetleges parlamenti alkotmányozó többségüket majd a közjog felforgatására fogják használni.

A politikai konfliktusok rendszerszintű zavarai 2010 után e sajátos, konfúz helyzetből fakadnak. A második Orbán-kabinet egy választási győzelemből, ami kétharmados többséghez juttatta, azt az egyedül neki kedvező következtetést vonta le, hogy – a „forradalmi” többség –

nemcsak az előző, teljesen erodálódott kormányt akarta leváltani, hanem magát a konszenzuális demokráciamodellt is.

Csakhogy többségi demokráciamodellek – amelyek érdemben demokratikus intézményeket működtetnek – sehol a világon nem egyetlen választás eredményeként jönnek létre, különösen nem egyetlen párt akaratából. A többségi modellek alapvetően történeti-organikus politikai rendszerek, amelyek hosszú időn át formálódnak, s az őket rögzítő történeti vagy chartális alkotmányok mögött széles politikai közmegegyezés húzódik. Orbán Viktor és a Fidesz–KDNP által hiperaktívan kialakított többségi demokráciamodell egy mesterséges és „csak” egy pártszövetség parlamenti többségből fakadó modell, amely mögött azonban jelentős társadalmi támogatottság áll.

Az orbáni modell bár nem terjeszkedik túl azokon a többségi modelleken, amelyek organikusan jöttek létre, az intézményes politikai konfliktusok rendszerszintű átalakítása során nem bírta s bírja a politikai osztály összes többi tagjának támogatását vagy legalábbis kompromisszumát.

S itt jutunk el a zavar paradox forrásához és ennek megértéséhez: Orbán Viktor és a Fidesz–KDNP ellenzéke a politikai, közjogi rendszer többségi átalakításához is konszenzuális megegyezést tartana szükségesnek. A megegyezés alapkövetelménye az ellenzék részéről pedig az lenne – tovább jelezve a helyzet bonyolultságát –, hogy ne akarjon senki többségi modellt.

E paradox egymásnak feszülés pedig a politikai szerepfelfogásokat is megzavarta. Az ellenzék minden korábbiánál tapasztalthoz képest is jelentéktelenebbnek, így feleslegesnek érzi magát, míg a kormánypárt minden korábbiánál tapasztalthoz képest nagyobb súllyal befolyásolhatja a politika intézményes üzemét.

A kérdések, hogy mire van felhatalmazása a Fidesz–KDNP-nek, hogy le lehet-e váltani egy konszenzuális rendszert pusztán egy alkotmányozó többséget hozó választási eredmény nyomán, hogy a választók mindezt való-

ban akarták, akarják-e, új dimenzióba helyezték a magyarországi demokráciavítát is. Az ellenzék nem a demokrácia új irányát teszi kritika tárgyává, hanem mindenütt autokráciát, totalitást lát és láttat idehaza s külföldön egyaránt. Olyan új rezsimként írja le az orbáni többségi modellt, amely csak létrehozójának kedvez, s ezért máris diktatórikus.

E diktatúrát kiáltó narratíva, minden intézményi vizsgálat nélkül, a jogrendszer már leírt zavarait is csak arra használja fel, hogy a diktatúra preconcepcióját újra és újra, ha kell, pszepudologikus állítások sokaságával igazolja. A politikai konfliktusoknak így a természetrajza is megváltozott 2010 és 2012 között, amelyről majd a „Konfliktusok” című alfejezetben önállóan értekezem.

De nézzük a zavarok harmadik forrását, a gazdasági hiperaktivizmusok szülte piaci zavarokat.

A közgazdaság-tudomány bármely iskolájának axiómája, hogy a piac a kiszámíthatóságot szereti mind a jogi környezet, mind a piaci környezet szempontjából. Az is axiómája a gazdaságtudománynak, hogy a piac – különösen a Habermas által „kommunikációs világtársadalomnak”²⁵ nevezett globális világban – minden változást akár másodpercről másodpercre azonnal lereagál. Ahogy az is igaz, hogy minél nagyobb, gyorsabb és rövid távon kiszámíthatatlanabb változások érik a gazdaság alrendszerét, annál inkább zavarhelyzetként éli ezt meg, s mozgósít minden erőforrást, érdekhálót és döntéshozatali mechanizmust annak érdekében, hogy e zavarokat elhárítsa, s az általuk keletkezett konfliktusokat a nagyobb erő által „kivezesse a rendszerből”. Mindezen folyamatban a gazdaság szereplői, különösen annak nemzetközi, multinacionális tőkebirodalmi a maguk érdekviszonyaira írt bizalmi indexekkel beárazzák a zavart kiváltó okokat és azok okozóit, s ezen indexeket is beveti annak érdekében, hogy végül helyreállítsa a globális uralmi rendben érvényesülő

²⁵ Habermas, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1971.

tőke érdekrendjét, s az ez ellen dolgozókat, érvelőket vagy intézkedő szuveréneket azonnal megregulázza, betörje vagy eltávolítsa.

A második Orbán-kabinet kormánycselekvési hiperaktivizmusával ugyancsak – rerum natura – okozott jelentős zavarokat a gazdaság alrendszerében. Ennek alapvetően négy területe volt: 1.) a gazdasági irányváltás okozta zavarok; 2.) az új adópolitika és az unortodox megoldások által kiváltott zavarok; 3.) a szabadságharc értelmezése körül kialakult zavarhelyzetek; s végül 4.) a mindezeket kísérő pretoriánus kommunikáció okozta zavarok.

Nézzük az elsőt, az irányváltás okozta zavarokat.

Mind idehaza, mind Európában az első jelentős zavart az új gazdasági program meghirdetése és az ehhez kapcsolódó – még korántsem szabadságharcos-pretoriánus – kommunikáció okozta. A második Orbán-kormány 2010-ben, hatalomba kerülésekor még növekedéspárti politikát hirdetett meg. Matolcsy György miniszteri meghallgatásán az Országgyűlés Gazdasági Bizottságában 2010 nyarán amellettsérvelt, hogy elsődleges célja a kormánynak, hogy beindítsa a magyar gazdaságot, beindítsa a növekedést. Ennek két legfőbb elemének az egykulcsos, 16%-os személyi jövedelemadót és a mellé bevezetendő családi adózást, valamint a hiánycél további 3–3,5%-os elengedését nevezte meg, vagyis az államadósság további növelését a 2011–2012-es évekre. Orbán és Matolcsy mindehhez 10–20 milliárd eurónyi elővigyázatossági hitelkeretet akart igénybe venni az IMF-től, a 2011 októberében kifutó, még Gyurcsány Ferenc által felvett hitel mellé.

Csakhogy a 2010-es nyár nagy görögországi pánikja, Görögország csődpolitikája szerte Európában és Brüsszelben rávilágított arra, hogy a felelőtlen növekedéspárti hitelfelvételek végveszélybe sodorhatják az eurót és az EU-t, így az EB és vele együtt a két nagy finanszírozó, Németország és Franciaország behúzta a fékeket, és senkinek nem járult hozzá az IMF-hiteléhez, aki nem egyensúlyi irányt vett. Vagyis az eredeti, tisztán növekedéspárti neoliberais gazdasági iránynak akkor parancsoltak „megállj”-t az EU-

ban, amikor azt Orbán és Matolcsy épp meghirdette Magyarországon.

Erről tájékoztatta 2010 nyarán Barroso elnök Brüsszelben Orbán Viktor frissiben parlamenti kétharmadot szerzett kormányfőt, aki érezve jelentős belpolitikai erejét, felindulva a másik irányba rántotta a kormánykereket. Az irányváltás rendszerzavarait az újonnan felálló gazdasági minisztérium is érezte. Számtalan adminisztrációs, intézményszervezeti és tervezési problémával küzdött a tárca, olyannyira, hogy a szervezetlenség, a zavarok rosszul kezelése miatt még Matolcsy távozásának lehetősége is felreppent a média hírei között. A miniszterelnöknek e szervezeti zavarok stabilizálása végett nyilatkozatban kellett megerősítenie pozíciójában nemzetgazdasági miniszterét, és sajtótájékoztatón jelentette be, hogy Matolcsy György marad a tárca élén, akit a „jobbkezének” tart.²⁶

A növekedéspárti irányvonal tehát egy csapásra állt át egyensúlypárti irányvonalra, úgy, hogy vele párhuzamosan a miniszterelnök háborút indított az államadósság és a magas GDP-arányos hiánycél ellen, méghozzá gazdasági szabadságharccal együtt, amelynek lényege: Magyarország önállóan, a piacokról fogja finanszírozni államadósságát, s ezáltal önállóan fogja alakítani nemzeti érdekei szerint a gazdaságpolitikáját, s nem kér a nemzetközi szervezetek strukturális beleszólásából a nemzetgazdaság irányítására vonatkozóan. E szuverén, a kétharmados többségből fakadó magabiztosság két héten belül a leendő partnert, az IMF-et és a Világbankot háborús ellenfélle, ellenséggé változtatta, s a jobboldali szavazóknak igencsak kedves nagytőkeellenes retorikába és programmegvalósításába kezdett.

A második zavarforrás pont e programhoz kapcsolódott. Egy hónapon belül a növekedéspártiság a lehangosabb egyensúlypártisággá változott. A hitelpártiságot pedig ezzel együtt a hiteellenesség váltotta fel, s világossá vált,

²⁶ Zárug Péter Farkas: „Széll Kálmán terv: újrátöltve”, *Demokrata*, 2012. május 2.

hogyan az államháztartás egyensúlyához, az államadósság csökkentéséhez elvonásokra lesz szükség.

Am e téren Orbán Viktor mellett, hogy a szociálliberális kurzussal ellentétesen nemzeti érdekeket tartott szem előtt, egyben meghirdette az igazságos közteherviselés és a „közjót a magánérdeknél előbbre tartó” politikáját, amelyet a nagytőke által uralt piacok már önmagukban „veszélyesnek” tartottak. A transznacionális tőkevilág a nemzeti öntudat állampolitikai szintre emelkedését Orbán személye által jelentős zavarforrásként értelmezte.

Orbán a gazdasági irányváltás kényszerűsége során egy olyan egyensúlyi programot állított össze Matolcsyval, amelyik nem a lakosság torkát vette célba, hanem a nagytőkét. Mindennek jelentős konfliktusfelhajtó erejét Orbán a kétharmados széles parlamenti mozgásterével gondolta ellensúlyozhatónak.

A bankadó, telekomadó, az energiaszektor és a multi-élelmiszerláncok megsarcolása az ötlettől a behajtásig mindössze négy és fél, öt hónap alatt lefutott, s jelentősen meglepte a nagytőke hazai szektorát. Olyannyira, hogy inkább csak a zavarokat érzékelték, s látszólag eszköztelennek tűntek Magyarországon a hiperaktív kormánnyal szemben.²⁷ Különösen azért, mert a gazdasági szféra mellett a jogrendszer már említett átalakulása is jelentősen megrengette a korábbi piaci biztonságot, s az addig stabilnak hitt viszonyok napról napra tektonikus mozgásokba kezdtek, bármilyen kormányzati ötletet azonnal érvényes jogszabállyá formálva.

Az unortodox adópolitika meghirdetése és hiperaktív végrehajtása, amely tehát a nagytőkét vette célba a lakossággal szemben, a megadóztatottak oldaláról is szükségesé tették a „szabadságharc” értelmezését. Ők pedig arra az

²⁷ E multicégek hazai igazgatói majdnem mind külföldi, többségében angol, francia, német anyavállalataik vezetőségének segítségét fogják kérni a nagy államok kormányaitól és a brüsszeli adminisztrációnál a mihamarabbi „zavarelhárítás” érdekében, s ennek hatására (is) útjára indul a nemzetközi hadjárat a kormány és Orbán Viktor ellen.

álláspontra jutottak, hogy Orbán és Matolcsy intézkedéseit nem lehet félvállról venni s pillanatnyi rendszerzavarnak tartani csupán, hanem szervezett formában kell fellépni ellene. Különösen erre sarkallta őket a bankadó, amely futótűzszerűen kezdett terjedni Európában, s mielőtt Európa többi szuverénjének eszébe jutott volna e nagytőkét sértő, a globális érdekrendben zavart okozó megoldások alkalmazása, célszerűnek tűnt együttesen megfékezni valahogy Orbánt és kormányát.

Ezt pedig csak úgy érthették el, ha olyan ellenlépéseket tesznek, amelyek hiteltelenítik a magyar kormányt, olyan károkat okoznak, amelyek elrettentik a zavarkeltéstől a miniszterelnököt és a vele kacérkodó más kormányokat.²⁸

Minderre a következtetésre leginkább azért jutott a globális nagytőke, mert a kormány nemcsak hogy hiperaktívan és pretoriánus eszközökkel hajtotta végre az igazságosság – régen várt – jegyében a megadóztatásukat, hanem mindezt a kormányfő igencsak dacosan, hangosan és a többi országnak is példaként felhozva propagálta Európában. A szabadságharcos kommunikációt a nagytőke egy kis állam kis kormánya arrogáns, nacionalista magatartásának tartotta, amely egyben diplomáciai zavarokhoz is vezetett a miniszterelnök és tényleges európai néppárti barátai, leginkább Barroso elnök között.

Összegzés

A kormányzati hiperaktivizmusok által kiváltott rendszer-szintű zavarok a jogrendszer biztonsága tekintetében, a politikai konfliktusok rendszerszintű átalakulása a többségi modellre átállás közben, valamint a gazdaságpolitikai

²⁸ Ezen álláspontot 2011 októbere és 2012 februárja között több esetben is hallottam Tellér Gyula professzortól beszélgetéseink során. Tellér érvelése szerint a második Orbán-kormány konfliktusai alapvetően a nagytőke érdekeit sértő kormányzati intézkedésekre vezethetők vissza.

irányváltások és a belőlük kinövő gazdasági szabadságharc zavarai egyidejűleg jelentettek politikai kihívást a rendszer minden résztvevőjének.

A miniszterelnök vélhetően abban a hitben volt, hogy belpolitikai stabilitása és kétharmados parlamenti többsége, illetve a magyar állam gépezetének teljes uralása és a végrehajtó hatalom szolgálatába állítása átlendíti majd a rendszerzavarokon. Nyilván rutinos politikusként számított arra, hogy jelentős érdeksérelemmel járó szabadságharcos-pretoriánus politikája jelentős konfliktusokat fog szülni.

Ám valószínűleg, s jó néhány 2012. év eleji megnyilatkozása erről tesz tanúbizonyságot, arra nem számított, hogy e konfliktusok is interpenetrálódnak, s egymást áthatva – már tőle függetlenül is – újabb és újabb területekre terjednek át. Mindezen konfliktusok pedig jelentősen hozzájárulnak a kormány belpolitikai és európai politikán belüli, valamint a piacokon beárazott bizalmi indexének alakulásához.

A fentebb taglalt rendszerzavarok már a nagy politikai konfliktusok előszobáját jelentik, azokét a konfliktusokét, amelyek a második Orbán-kabinetet már a kormányzás első 15-16 hónapjában utolérték.

II. 2. KONFLIKTUSOK

2010-es kormányra kerülése után Orbán Viktor struktúra-modernizációs, önálló nemzeti célokat követő, a közérdeket a magánérdek elé helyező politikát hirdetett meg, s azt, hogy a kétharmados parlamenti felhatalmazását úgy értelmezi, hogy az nemcsak új alkotmányozásra, hanem a többségi demokráciamodellre történő átállásra is feljogosítja őt és a Fidesz–KDNP-s országgyűlési többséget. Eközben – rövid életű növekedéspárti program után – egy határozottan egyensúlypárti, elvonó gazdaságpolitika unortodox megoldási ötletével állt elő, s mindezeknek egyidejű, hi-peraktív megvalósításába kezdett.

Miután áttekintettük e hiperaktivizmus cselekvési programját és technikáit a közjog és intézményei, a parlament és a jogalkotás, valamint a gazdaság területén, megállapítottuk: „a dolgok természetéből” adódik, hogy minden, ami gyors, minden, ami a megszokottat hirtelen változtatja meg – függetlenül attól, hogy ezt akár a legjobb szándékkal is teszi –, mindig kisebb-nagyobb zavarokkal jár a környezet érzékelése szerint.

Minél átfogóbb és rendszerszintűbb egy változás, annál nagyobb esélye van a zavarok kumulálódásának. Különösen ha ezek valamilyen vélt vagy valós „forradalmiság” jegyében hiperaktivizmussal zajlanak. Ekkor a zavarok is kötelezően rendszerszintűvé válnak, s visszatarthatatlanul vezetnek jelentős konfliktusokhoz az egész rendszerben.

E természeti törvényszerűség a második Orbán-kormányt is utolérte. S e részfejezetben a kormányzati hiperaktivizmust kísérő zavarok következményeit, a konfliktusokat tekintem át röviden.

Itt viszont nem az egyes konfliktusokat gyűjtöm össze és sorolom őket hosszasan, hanem inkább típus szerint csoportosítom őket – követve eddigi módszertanomat –, s a 2010–2012 közötti időszak legfőbb jellemzőit igyekszem számba venni.

Ahogy a korábbi fejezetekben, itt is tipizálással próbálkozom, s három nagy csoport szerint különítem el a miniszterelnököt és kormányát utolért konfliktusokat. Az első az intézményi és szakpolitikai konfliktusok világa, a második a pártaréna-konfliktusok csoportja, amelynek mind magyarországi, mind európai vetületeire kitérek, s végül a harmadik, ami talán a leginkább meghatározó konfliktusokat szülte, a gazdasági érdeksérelmek okozta konfliktusok sora lesz. E konfliktusokat pedig végigkíséri az a pretoriánus kommunikáció, amely a kormánypárt jelentős, kétharmados parlamenti többségéből, a bármikor bármit megtehetünk magabiztosságából fakadt.

A konfliktusok mellett, hogy ugyancsak egymást áthatva, jelentős rendszerteherként jelentkeznek a kormányzati cselekvések terén, már a bizalmat és az általam ellenhiper-

aktivizmusoknak nevezett ellenreakciókat és ellenlépéseket is befolyásolják, amit majd a következő részben tekintek át.

Am nézzük az első típust: az intézményi és szakpolitikai konfliktusokat.

E konfliktusok kiindulópontja az állampárt utódpartjától, az MSZP-től és a velük kormányzó liberális SZDSZ-től hátrahagyott, igen gyenge hatásfokkal működő állam, valamint a szakpolitikák terén az elavult intézményi világ. A fennálló rendszereket a Fidesz eleve negatív prekoncepcióval szemlélte, s a maga által elképzelt struktúramódosításokat az intézmények és szakpolitikai területek kötelező megregulázásaként fogta fel. E szemlélet az egész orbáni közpolitikai filozófiára is igaz.

A regulatív közpolitikai filozófia abban hisz, hogy társadalompolitikai, intézményi és szakpolitikai célokat pusztán szabályozás, újraszabályozás által el lehet érni. Úgy véli, hogy az intenzív regulációval – ha az követi a szakpolitikák és a fiskális politika összeegyeztetett logikáját – hatékony intézményi működést lehet elérni. Más szempontokat nemigen vesz figyelembe, s gyakran szokta ezért e felfogást a voluntarizmus vádja érni.

A parlamenti kétharmados többség birtoklása automatikusan vitte a kormányt a regulatív közpolitika felé, s a struktúramodernizáció, valamint a költségvetési egyensúly konvergenciaprogram szerinti betartása, az államadósság csökkentésének programja, valamint a GDP-arányos hiánycél 3% alá szorításának szándéka az állam teljes intézményi, szakpolitikai átszabására ösztönözték a kormányt.

Az első jelentős konfliktust – amiben tükröződött Orbán és a Fidesz-vezérkar negatív attitűdje az egész államapparátussal szemben – a köztisztviselők azonnali, indoklás nélküli elbocsátásának törvénybe iktatása váltotta ki. E törvény egyben azt is jelezte, hogy a Fidesz a közigazgatást a politikai zsákmányszerzés területévé teszi, amely által az egész közigazgatás irányában fennálló bizalmatlanságát akarja bizalmi helyzetté változtatni. Ezt pedig csak a saját, megbízható emberek tudják biztosítani.

Függetlenül attól, hogy a köztisztviselői kar iránt mindig fennállt a politikai függetlenség kívánalma, a kormány úgy látta, meg kell szabaduljon a nyolc évig MSZP–SZDSZ-kormányokat szolgáló – általa balliberális pártkatonáknak tartott – vezetőktől, kormánytisztviselőktől, és a többségi elvre hivatkozva a maga pártkatonáit helyezte pozícióba.

Orbán Viktor és helyettese, Navracsics Tibor szemében ez volt a záloga a végrehajtó hatalom gyorsaságának. A tény, hogy mind a kormánytisztviselők, mind a köztisztviselők elbocsátása kapcsán az Alkotmánybíróság alkotmányellenességet mondott ki, nem is érdekelte már a kormányt, hiszen addig már mindenkitől megszabadult – osztályvezetői vagy még az alatti szinteken is –, akitől akart. De ez csak inkább a regulatív közpolitikai felfogás eluralkodását jelezte.

A jelentős intézményi, szakpolitikai konfliktusok csak ezután következtek. A legjelentősebbeket csak soroljuk: a nyugdíjrendszer szabályainak átírása, amiben két jelentős területen regulázott a kormány. Az egyik tisztán fiskális és az egészségügyi rendszert kordában tartó újraszabályozási terület volt, méghozzá a rokkantnyugdíjak terén. A korábban elkorruptálódott nyugdíjfajta rendszerét, amely jelentős terhet rótt az államra, ugyanakkor megszerzése uram-bátyám viszonyokon vagy tisztán orvosi paraszolvencián nyugodott, teljes felülvizsgálat alá vonta a kormány, s a költségvetés számára jelentős megtakarításokat várt tőle. A másik terület a rendőrök előnyugdíj-lehetőségének felülvizsgálata volt. Ennek is fontos társadalompolitikai üzenetet szánt a kormány: egy rendőr ne mehessen el nyugdíjba akár negyvenévesen. Számtalan érv szólott amellett is, hogy a tapasztalt rendőrök munkáját nem nélkülözheti a rendőrség pusztán azért, mert szolgálati ideje rossz szabályok miatt akár már a rendőr negyvenedik életévében kitelt. Csakhogy a társadalompolitikai üzenet mellett a megregulázásban benne volt a rendőrség munkájának negatív politikai megítélése is – teljesen jogosan –, ami a 2006-os véres tömegoszlatások miatt alakult ki a Fidesz–

KDNP-ben. Nem véletlen tehát, hogy a rendőrszakszervezetekkel való tárgyalás különösen pretoriánus, hatalmi hangvételben zajlott, aminek eredménye az lett, hogy a rendőrségi szakszervezeti vezetők – részben elhagyva a rendőrség kötelékét – ellenzéki mozgalmat szerveztek „Szolidaritás” néven, s a parlamenten kívüli ellenzék egyik szervezőjévé váltak.

Ugyancsak a regulatív közpolitika intézményátszabásának jelentős konfliktusaihoz vezettek a közszolgálati médiumok összevonásai, centralizálásai, valamint az új média-szabályozás, az új médiaalkotmány. A magyarországi rendszerváltozás posztkádári felfogása is tovább örököltette az állampárt rádióról és televízióról kialakított felfogását, hogy a média mindenképp olyan eszközpark, amit a hatalomnak birtokolnia kell a fennmaradásához. E torz, monocentrikus logikából és diktatórikus politikai rezsimből született felfogást az átmenet pártjai mind örököltették. Miközben a piac már rég plurális-policentrikus és duális (közszolgálati-kereskedelmi) médiavilágot hozott létre, a politikai elit még mindig a közszolgálati birtoklását tartja – tévesen – a kormányon maradás egyik fontos zálogának.

A Fidesz új mediaszabályozása is leképezte ezt a felfogást, s politikailag ugyanúgy járt el a média közszolgálati rendszere kapcsán, mint a kormányhivatalnokok és a köztisztviselők esetében. Átszabta a régi hivatali, intézményi rendszert a fiskális racionalításra hivatkozással, s eközben elbocsátott több mint félezer munkatársat, míg a megváltoztatott kinevezési rendek, illetve az újonnan felállított Médiatanács által megszabadult mindenkitől, aki az intézményi működése szempontjából, illetve politikai szempontból fölöslegesnek ítélt. A Fidesz médiapolitikusát, Szalai Annamáriát pedig kilenc évre, soha korábban nem tapasztalt módon, három politikai cikluson is átnyúló időszakra nevezte ki vezetőnek.

Mindezek a közmédia rendszerzavaraihoz vezettek és aztán jelentős konfliktusokat váltottak ki. E konfliktus hozta létre a balliberális média és szellemi holdudvara –

látszólag civil, de nagyon is mélyen a liberális pártpolitikába ágyazott – kormányellenes mozgalmát, az „Egymillióan a sajtószabadságért”²⁹ mozgalmat. Benne már nemcsak az érintett közmédia-munkatársak kezdenek szervezkedni a kormány médiapolitikája ellen, hanem a teljes balliberális sajtó és szellemi élet képviselteti magát, s internetes szerveződésükkel nyilván a baloldali, liberális ellenzéki pártok tagjai, szimpatizánsai is mind csatlakoznak akciójukhoz – továbbra is civil kezdeményezésnek eladva azt. A kormány a média területén találkozik először jelentős nemzetközi nyomással, amit a magyarországi balliberális pártok s ezek médiumai Brüsszelben és szerte Európában cikkekkel, a kormányról szóló negatív elemzésekkel és Európát Orbán Viktorral riogató megszólalásokkal szerveznek.

A médiaszabályozás és a sajtószabadság-féltés témája, valamint a közszolgálati médiumok pártkatonai elfoglalása volt az első jelentős topic, ami által a magyar kormányra uniós szinten fel lehetett hívni a figyelmet. S 2011 januárjában, mindössze fél évvel a kormányzás átvétele után, a médianyomás elérte, hogy Orbán Viktornak az Európai Parlamentben kelljen politikai magyarázatot adni az új médiatörvény és a magyarországi sajtószabadság helyzetéről.

Az intézményi reguláció másik két területen is jelentős konfliktusokat és érdeksérelmeket váltott ki. Még hozzá a civil szféra és az egyházak újraszabályozása kapcsán. Míg az első esetében az újre regisztrálás, újrabesorolás és a szigorúbb számviteli, pénzügyi fegyelem megteremtése teljesen jogosan vetődött fel a szektorral kapcsolatban, addig

²⁹ Az Egymillióan a magyar sajtószabadságért Facebook-oldal 2010 novemberében jött létre abból a célból, hogy a sajtószabadságért és a szabad sajtót korlátozó médiatörvény ellen küzdjön, illetve nyilvánosságot biztosítson a szabadságjogokért és esélyegyenlőségért harcoló szervezetek, aktivisták számára. A Facebook-oldal körül kialakult egy aktív, magukat jogtudatos polgároknak tartó csoport, amely 2011. március 15-én, majd október 23-án több tízezres tömegdemonstrációt szervezett Budapesten a kormány ellen. A később csak Milla/millások néven ismert csoport állandó részvevője és szervezője az Orbán-kormány elleni megmozdulásoknak.

komoly szakpolitikai, jogalkotási és nemzetközi vitákat szült az egyházügyi törvény.

A magát Európa-szerte keresztény/keresztyén nemzeti kormányának hirdető Orbán-kabinet jelentős történelmi, történeti egyházi beágyazottsággal bír. Nem csupán szatellitpártja, a KDNP által, maga a miniszterelnök is aktívan ápolja kapcsolatait a történelmi egyházak vezetőivel, s az új kormány több tekintetben is jelentősen helyzetbe hozta a legnagyobb egyházakat az állami támogatások, az iskolafenntartás és az oktatásba újra visszaemelt hittanoktatás lehetőségével. Mindez különös figyelmet váltott ki a kisegyházak és a szekták vagy gazdasági tevékenységeket egyházi köntösben, adómegkerüléssel végző egyházak részéről, akik a maguk megregulázását látták az új egyházügyi szabályozásban. Az egyházi státus politikai alapon – s mondjuk, nem bíróság által – történő megadása az új egyházügyi törvény³⁰ kapcsán beindította azokat a nemzetközi konfliktusokat is, amelyek egyházügyi és diszkriminációs vizsgálatokat vontak maguk után Brüsszelben, de még az USA-ban is. Ezek pedig újabb konfliktusokat szültek nemcsak az érintettekkel, hanem a balliberális politikai erőterrel az Európai Parlamentben s annak sajtójában szerte Európában, s talán még az USA-ban is.³¹

A szakpolitika területén az egyik legkonfliktusosabb terület az oktatás volt. Míg a Fidesz–KDNP korábban az iskolabezárások és a felsőoktatási keretszámok csökkentése ellen foglalt állást évekig, s ostromozta ezért szocialista előd-

³⁰ Korábban már tárgyaltam, hogy e törvény első szövegét a parlament egy zárószavazás előtti módosító indítvány révén fogadta el, ami mellett, hogy a képviselőknek és az érintetteknek nem volt ideje megismerni a normaszöveget, jogellenes jogalkotás keretében született, amiről az Alkotmánybíróság kimondta, hogy alkotmányellenes.

³¹ E törvény első normaszövege kizárta a baptistákat a Magyarországon elfogadott egyházak közül. Charles Gati befolyása mellett valószínű ez a tény is jelentős szerepet játszott abban, hogy Hillary Clinton, az Egyesült Államok külügyminisztere Orbán Viktornak küldött levelében a magyar demokráciáért aggódott: Hillary Clinton ugyanis aktív tagja a baptista egyháznak.

jeit, addig a második Orbán-kormány minden korábbinál radikálisabb intézményátalakítást hajtott végre e területen. Az államadósság elleni küzdelem, valamint a demográfiai adatok kényszerei jelentős irányváltásra kényszerítették a kormányt. A Fidesz és a KDNP között ez volt az a pont, ami jelentős belső feszültségekhez is vezetett, s a kisebbik kormánypárt oktatási államtitkára, Hoffmann Rózsa a Fidesz szakpolitikusainak ellenállása miatt be is nyújtotta lemondását a miniszterelnöknek. Orbán Viktor viszont nem fogadta ezt el, és szigorú belső pártfegyelmezéssel oldotta meg a konfliktust. A pedagógusok és a felsőoktatási dolgozók ezrei vélik úgy, hogy a kormány regulációja, újregulációja miatt az államadósság elleni harc oltárán lesznek feláldozva, s a korábban a Fidesz–KDNP-hez közel álló nagy szakszervezetük, a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete ma már az ellenzéki ökoliberális Lehet Más a Politika pártjának képviselőivel járja az országot és tart előadásokat az Orbán-kabinet tevékenységét bírálva.

Jelentős konfliktusokhoz vezetett a bírósági, ügyészségi szervezetek átszabása is. Az igazságszolgáltatás rendszerének újraszervezése valamiféle rendszerváltó, forradalmi indítatást tükrözött már a legelején. A bírói kar struktúraváltásánál ugyanaz a cél motiválta a kormányt és Orbán Viktort, mint a köztisztviselők és a közmédia esetében. Orbán Viktor úgy vélte, az általa politikai értelemben meghirdetett számonkérésnek nem szabad, hogy gátja legyen egy olyan bírói kar, amelyik 2006-ban, amikor híveit súlyos jogsértések és bűncselekmények közepette a rendőrség brutálisan szétverte, sorra hozta a bűnös rendőrök ellen a felmentő ítéletet. E megfontolást bár soha nem mondta ki senki a kormány vagy a kormánypárt köréből, nehezen lehetne tagadni.

Az új törvény nemcsak az intézményi átszabás által akart saját megbízható vezetőket az igazságszolgáltatás élére, hanem egyetlen nyugdíjazási aktussal el akarta távolítani azt az idősebb bírói kart, amely munkája során még a diktatúra igazságszolgáltatásának rendszerében szocializáló-

dott, s munkáját ugyanannyi ideig végezte a szocializmus időszakában, mint az azt követő konszenzuális demokráciában.

A forradalmi váltást a többségi demokráciamodellre átálló Orbán-kormány egy átfogó igazságügyi reformmal hajtotta végre, ahol minden korábbinál szélesebb jogosítványokkal ruházta fel a bíróság és ügyészség első emberét. Mind a széles elnöki intézkedési jogkör, mind a bírák nyugdíjazása az ellenzék oldaláról az autokratikus rendszer kiépülésének bizonyítékaként lett interpretálva, s ugyancsak sikerrel vitték az ügyet európai fórumok elé.

S bár még több társadalmi szakpolitikai részterületet megvizsgálhatnánk, zárásként csak az önkormányzati szférát említeném. Az államadósság elleni küzdelem s a Fidesz–KDNP központosító végrehajtási szándékának eredményeként megregulázásra kerültek az önkormányzatok is. Az egyik ilyen lépés az, hogy az 1000 fő alatti települések adminisztrációját összevonják a szomszédos nagyobb településekkel, ami jelentős vitát váltott ki arról, hogy ez a helyi kormányzás korlátozását jelenti-e. Még nagyobb vitákhoz vezetett az, hogy a kormány államosított néhány, addig önkormányzati fenntartású intézményt – nem minden esetben tisztázva az anyagi kompenzációt, vagy megállapítva a fenntartási költségeket. A közigazgatásba ezzel párhuzamosan pedig bekerült egy újabb szint – ami a magyar állam történeti közigazgatásában korábban jelentős szerepet töltött be –, a járás, amit ugyancsak a politika zsákmányterületeként szabályoztak, s érdemi működése a ciklus második felében bontakozik majd ki. Az önkormányzati szféra így belekerült abba a konfliktushálóba, amelyik a helyi kormányzás szintjén jelent látens ellenzékét a kormány számára.

A regulatív közpolitikai felfogás és az ezekből fakadó intézményi-szakpolitikai konfliktusok mind visszavezethetők a parlamenti kétharmad hiperaktív jogalkotására s a kormány hiperaktív cselekvéseire, amelyek egyben magukba foglalják e területek rendszerzavarait.

De térjünk át a konfliktusok második nagy területére, a pártaréna konfliktusaira.

Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy a fent vázolt intézményi-szakpolitikai konfliktusok automatikusan váltak s válnak mindenkor a politikai és pártaréna konfliktusaivá. Az eltérő, kormánypártokéval szemben álló vélemények jelentős részét a pártok artikulálják a politikai arénában, bár a civil, egyházi, szakszervezeti artikulációk ezek mellett természetesen jelen vannak.

A pártaréna konfliktusai azonban nyíltan politikai természetűek, még a szakpolitikák esetében is. Meghatározzák őket az ideológiai, történelmi érdekcsoportok közötti szembenállások, s kommunikációjukat kifejezetten a pártverseny logikája, cselekvésüket pedig az önös pártérdek uralja.

A második Orbán-kormány és a Fidesz–KDNP pártkonfliktusainak két terepét kell elkülönítenünk. Az egyik a belpolitikai, hazai, magyar pártaréna, a másik pedig az Európai Unión belüli pártkonfliktusok küzdőtere.

A Fidesz–KDNP kétharmados választási győzelme 2010-ben, a szocialisták jelentős bukása és mandátumvesztése, valamint két régi rendszerváltó párt kiesése, két új pártnak a bekerülése az új Országgyűlésbe jelezte, Orbán Viktor-nak nincs nagy ellenfele. Az ellenzék sokszínűsége (szocialista, ökoliberális, radikális jobboldali), valamint parlamenti s így ellenzéki súlyuk szerint közép-, kis- és törpepárti jellege miatt még együttesen sem bírt volna jelentős erővel a kormányzati kétharmaddal szemben, nemhogy külön-külön.

Orbán Viktor a magyarországi pártaréna jellegének átrendezését, annak közjogi újrarajzolását s benne a Fidesz–KDNP-szövetség helyzetének megerősítését már a választások előtt eltervezte. Képviselőinek kiválasztásakor az egyik legfontosabb feltétele az volt, hogy a jelölt egyet kellett értsen vele abban, hogy 2014-től a képviselők számát a húsz éve megszokott 386 helyett 200-ra akarja csökkenteni. E szándékhoz nyilván minimum a maga többségére számítania kellett.

A kisebb országgyűlés „közjogi populizmusa”³² mögött a fő cél a választójog átszabása volt. A parlament intézményi átalakítása adhatott csak lehetőséget arra, hogy az új választójogi törvény s az új választójogi rendszer bevezetésére sor kerüljön.

Az új Fidesz–KDNP kormánytöbbség egyik első alkotmánymódosítása az új parlamenti aréna megteremtését célul kitűző kisebb parlament alaptörvénybe foglalása volt.

A második fontos lépés a politikai és szűkebben a 2014-ben felálló parlament tekintetében a kettős állampolgársághoz társuló választójog napirendre tűzése volt.

Miközben a Fidesz–KDNP a legjelentősebb nemzeti egységet tudta létrehozni a határon túli magyarok könnyített honosításának s kettős állampolgárságának ügyében, addig a vele járó szavazati jogról először eltérően nyilatkoztak a két párt prominensei. Mást mondott a miniszterelnök, mást a nemzeti ügyekért felelős helyettese, s mást-mást a korábban a témában megszólaló szakpolitikusok. Végül a kettős állampolgárság mögé felsorakozott jelentős politikai támogatás után a Fidesz–KDNP becsúsztatta a „nincs A és B kategóriás állampolgárság”³³ tézisének a választójogi problematika mögé, és világossá tette, hogy a leendő új választójogi törvényben a határon túliak szavazati joga szerepelni fog.

Az ellenzék tudta, hogy Orbán nemzeti elkötelezettségű politikája rendkívül népszerű a határon túli magyarok körében, s e lépésben új Fidesz–KDNP-szavazók politikai rendszerbe vonását látták.

A többségi demokráciamodellre átállás folyamatos párt-politikai konfliktusokat szült. A parlamenti jogalkotás hiperaktivizmusa, az államszervek és intézmények csúcs-

³² Körösenyi András nevezi így a politikai osztály azon népszerűségi versenyét, amely a kisebb parlament népszerű ígértét fogalmazza meg a választók felé.

³³ Semjén Zsolt, a KDNP elnöke, miniszterelnök-helyettes mondta ez a határon túliak szavazati jogának elismerésére.

pozícióinak többségi modell szerinti zsákmányul ejtése, a végrehajtás és kommunikációjának pretorianizmusa az ellenzék szó szerinti feleslegességét hirdették.

A szocialisták morálisan semmisültek meg, s ezért képtelenek voltak a megújulásra. Összefogás helyett pedig szétszakadtak,³⁴ ami megalakulásuktól, 1989-től nem fordult elő. A parlamentbe került két új párt pedig a nagypolitikát tanuló időszakban volt, akik örültek, ha követni tudták a hiperaktív törvénygyár munkáját, s fenntartották annak látszatát, hogy megfelelnek a politikai nagyüzem elvárásainak.

Közülük társadalmi támogatottság tekintetében a radikális Jobbik, nemzetközi elfogadottság s támogatottság tekintetében pedig az ökoliberális LMP állt jobb helyzetben. Ez utóbbi leginkább akkor vált világossá, amikor az LMP, szinte a semmiből kinőve magát, jelentős anyagi támogatókra talált az Egyesült Államokból a választások előtt. Némelyeket közülük CIA-s és moszados kapcsolatokkal rendelkezőknek vélt a sajtó, de az mindenkit meglepett, hogy a választások éjszakáján az USA nagykövete nem a győztes tömegpárt elnökéhez, az új miniszterelnökhöz ment vizitálni s gratulálni, hanem az újonnan parlamentbe került kis ellenzéki párttal ünnepelt együtt az LMP rezidenciáján.

Mindezek ellenére tényleges ellenzéki erő még a konszenzuális rendszerben megszokottnál is kevesebb volt az új parlamenti erőviszonyok közepette, és sok esetben a húsz éve megszokott szerepköröket is kiürültnek vélték a jogalkotói és kormányzati hiperaktivizmus s a pretoriánus kormánykommunikáció miatt.

A belpolitikai arénában a harcot látszatra az új alkotmány szövegezése és bizottsági kimunkálása során adta fel az

³⁴ Megannyi meghirdetett megújulási, összefogási kísérlet sikertelensége után a volt miniszterelnök 2011 februárjában tíz szocialista képviselővel kilépett az MSZP-ből, és Demokratikus Koalíció néven új pártot hozott létre.

egykori állampárt utódpartja, a szocialista MSZP és az új európai zöldek liberalizmusát képviselő LMP.

Az alkotmány kimunkálásának asztalától a két párt az Alkotmánybíróság megregulázása miatt állt fel formálisan. A kormánypártok szerint ez csak indok volt arra, hogy támadásba lendülhessenek más frontokon. A két ellenzéki párt viszont azzal indokolta távolmaradását, hogy ha a kormánypártok egy alkotmányellenességet kimondó határozat miatt nem a törvényt változtatják meg, hanem az Alkotmánybíróság jogkörét vonják el az adott ügyben, akkor nem lehet számítani tisztességes alkotmányozásra, s ők nem akarnak asszisztálni egy olyan alkotmányhoz, ami lényegében egypárti, de az ellenzék jelenléte a tárgyalási folyamatban mégis legitimitást adna az új chartának.

Ettől kezdve hiába kérte a Fidesz–KDNP, hogy tegyenek javaslatot az új normaszövegre, e két párt kivonult az alkotmányozás folyamatából, s magából a 2011 tavaszán esedékes parlamenti vitából is.

Úgy tűnt, hogy valóban feladták a küzdelmet. Pedig nem. Csak annak terepét változtatták meg, s átmentek arra a hadszíntérre, ahol nekik volt többségük a 2009-es választásokon: az Európai Unió parlamentjében s a brüsszeli adminisztrációban. Míg Orbán látszólag zavartalanul vitte az európai uniós elnökséget 2011. január elsejétől, s a parlament tavaszi ülésszakában a Fidesz–KDNP megalakította a maga alkotmányát, addig az állampárt volt utódpartja és az ökoliberálisok már egész Európában hírül vették s naponta üzenték médiájuk által: diktatúra épül Magyarországon.³⁵

Az EU elnökséget általános elismeréssel záró s a média-törvény demokratizmusa miatt aggódókat látszólag megnyugtató miniszterelnök még magabiztosan mondta 2011.

³⁵ Az új Alaptörvényről itt bővebben nem értekezem, csak majd az „Ellenhiperaktívizmusok” c. fejezetben szólok még róla. A témát „Az alkotmány pereme” című dolgozatomban foglaltam össze (in Simon János: *Húsz éve szabadon Közép-Európában*, Konrad Adenauer Alapítvány, Budapest, 2011. 490–498.).

július 3-án: „Az Európai Parlament izgága kötekedőinek adtunk néhány kokit, leesett néhány saller, kiosztottunk néhány baráti tarkón legyintést.”³⁶

Pedig két héttel korábban a Velencei Bizottságtól már megkapta a kormány az összesen 150 pontból álló bírálatot az új magyar alaptörvény kapcsán. (Ezekről bővebben majd a következő fejezetben.)

Orbán Viktor a konfliktus kezelése során ekkor tűnt a legmagabiztosabbnak, pedig ekkor még csak a konfliktusok és a nemzetközi bizalomvesztés elején állt. Az ellenhiperaktivizmusok, amelyeknek 2011 első felében még csak előszeleit érezte a miniszterelnök, valójában ezt követően bontakoznak ki és interpenetrálódnak ellene. Orbán Viktor – s ezt igazolja 2011. július eleji magabiztossága – arra, hogy az Európai Parlamentben hamarosan ösztűz fogadja, ekkor egyáltalán nem számított. Sőt, úgy vélte, túl van a pártpolitikai konfliktusok nehezen.

Ugyanígy magabiztosan nyugtázta, hogy „megszorítások helyett csendben és békében elváltunk az IMF-től”,³⁷ s egy héttel a Ven Csia Pao kínai miniszterelnökkel történt, nagy diplomáciai sikert hozó találkozója után joggal lehetett derűlátó.

A pártkonfliktusok terén tehát az MSZP és az LMP európai és amerikai hadszíntérre vitte ki az Orbán-kabinet elleni küzdelmét. A Jobbik – külpolitikai elszigeteltségéből is adódóan – megmaradt a belpolitikai arénában, s a politikai piac jobboldalának a csalódásait, a társadalmi feszültségeket, a roma társadalom integrációs problémáit, a magyar föld és vízkészlet ügyét helyezte az Orbán-kormány elleni támadások középpontjába. A miniszterelnök a maga táborának megőrzése végett, amely az intézményszakpolitikai, a pártpolitikai és gazdasági konfliktusok miatt 2010-től folyamatosan csökkent, mindig reagált a Jobbik felvetéseire. Több elemző is jelezte a parlament plená-

³⁶ Orbán Viktor 2011. július 3-án mondta ezt a Fidesz tisztújító kongresszusán.

³⁷ Uo.

ris ülésén elhangzott napirend előtti felszólalások kapcsán, hogy Orbán legtöbbször a Jobbik felvetéseire reagál a legkomolyabban, s igyekszik ezekben elhárítani azokat a jobboldalról jövő támadásokat, amelyek híveit a Jobbik irányába vinnék el.

A parlamenten kívüli aréna is hordozott pártkonfliktusokat Orbán számára. Az e fejezet elején tárgyalt intézményi-szakpolitikai konfliktusok civil ellenmozgásai, a szakszervezetek, a médiatörvény ellen fellépők, a baloldal megújulási képtelensége miatt életre jött új képződmények (Milla, DK, 4K stb.) vagy egy-egy akciócsoport, amelyek részben a felsoroltakból verbuválódtak (Új Színház elleni tüntetők, Hallgatói Hálózat, Oktatói Hálózat stb.), mind Orbán Viktort és az általa hiperaktívan bevezetett többségi modellt vették célba. Egyetlen közös nevezőjük volt csak: Orbánt diktátornak, az új többségi modellt meg diktatúrának kell láttatni.

E csoportok is rendre kijutottak az Európai Parlament különböző balliberális frakcióihoz, erősítendő a szocialisták és az ökoliberálisok Brüsszelben képviselt álláspontját, s újra és újra a demokrácia védelmezőiként szólaltak meg Európa baloldali sajtójában Orbán Viktor és a Fidesz ellen.

A kormánykommunikáció viszont az ő feleslegességüket hangsúlyozta, ugyanúgy, mint a parlamenti ellenzékét is, ami rendre okot s Európa felé látszólag igazolást adott arra, hogy Magyarországon egy autoriter rendszer kiépülése zajlik. Az ellenzék pártjai európai pártcsaládjaiknál belpolitikai gyengeségükre hivatkoztak, s azt kérték, hogy Orbán ellen az EP-ben lévő többségüket használják fel, s minden eszközt bevetettek azért, hogy a pártkonfliktusok ne a magyar parlamenti, hanem az európai parlamenti aréna erőviszonyai szerint dőljenek el európai hadszíntéren.

A pártkonfliktusok európai parlamenti hadszíntere mind az ellenzéki szociálliberálisok, mind a miniszterelnök és a kormány részéről kettős kommunikációs csatához, konfliktushoz vezetett. Az ellenzékiek rendre azt akarták elér-

ni, hogy Orbánra és kormányára legyen irányítva minden ösztűz, s ez látszólag a „Nagy Európai Unió” intelmének s ne csupán a pártcsaládjuk támadásának tűnjön. Orbán pedig ezzel szemben azt a taktikát választotta, hogy nem is őt támadják, hanem „szegény Magyarországot”, de ha mégis személye áll a támadás középpontjában, akkor sem az EU, hanem csak annak szocialista–liberális része támadja őt, pusztá pártlogika szerint.

Akonfliktusháló, amely a parlamenti hiperaktivizmusból, a közjog átalakításából, a többségi demokráciamodell konszenzuálissal való összeütközéséből s az ezekkel párhuzamosan futó gazdasági „szabadságharcból” egyenesen következett, ellenhiperaktivizmusok ugyancsak bonyolult hálóját fonta a második Orbán-kormány és a miniszterelnök köré. Mielőtt ezekre rátérnénk, tekintsük át a gazdaság alrendszerében jelentkező konfliktusokat is.

A gazdasági konfliktusok három jól elkülöníthető szakaszban, de eseményeik egymást áthatva, a többi konfliktustípussal párhuzamosan interpenetrálódva jelentkeztek.

Az első szakasz, a növekedéspárti gazdaságpolitika meghirdetésének szakasza volt a legrövidebb. Mégis az ebben létrejött konfliktusok – ekkor még nem a gazdaság szereplőivel – indították el azt a harcias, háborús és a gazdaság alrendszerét, valamint a piacokat is megregulázó politikát, amelynek eredményeként a kormány a második, az IMF és Világbank nélküli „szabadságharc” szakaszába lépett. E szakasz konfliktusai nemcsak a különadók hiperaktív bevezetéséből, hanem a kormány Magyar Nemzeti Bank függetlensége ellen tett lépéseiből is származtak. S végül jött a harmadik szakasz, az IMF elleni politika és a pretoriánus kommunikáció felfüggesztése s visszakanyarodás az Európai Bizottság politikai és az IMF gazdasági feltételrendszerének az útjára.

A gazdasági konfliktusok kiindulópontja az a kényszerű irányváltás, amelyet a kormány 2010 nyarán, kormányzásának első hónapjában már végre kellett hajtson az Európai Bizottság elnökének kérésére s a görög válság hatására. A klasszikus neoliberális és/vagy ortodox növekedéspárti

irányvonal vehemens egyensúlypártivá változtatása először nem a gazdasági szereplők, hanem a kormány és a Bizottság, személyesen Orbán és Barroso viszonyára hatott ki. A magyar miniszterelnök a személye és az új kormánya elleni barátságtalan lépésnek tartotta, hogy gazdaságpolitikai iránya iránt szó szerint nulla a bizalom, s még el sem kezdett kormányozni, máris más irányt kell vegyen.

Orbán ekkor szembesül először azzal, hogy nem 1998-at írunk, s bizony Magyarország EU-tagsága jelentős bele szólást ad a központnak, Brüsszelnek. Ettől kezdve folyamatosan berzenkedik, tiltakozik e tény ellen,³⁸ s új, kényszerű egyensúlypárti politikájának már önálló ura akart lenni.

Az egyensúlyi politikához szükséges megszorításokhoz – amit pont a növekedéspárti gazdaságpolitikával akart elkerülni 2012-ig – nem kezdhették neki a választások után, hiszen ezek elkerülhetősége volt legfőbb üzenete a kampányban. Megszorítások viszont kellettek. S ekkor lép a kabinet a gazdasági természetű konfliktusainak második szakaszába, az államadósság elleni háború, a leszorított hiánycél, az IMF „kipaterolása” és a „saját” jegybank kormányzati-végrehajtásbarát megregulázásának útjára.

Az államadósság elleni küzdelem első lépése a transznacionális tőke megadóztatása volt. A magyarországi bankok több mint 90%-ban külföldi, többségében európai uniós országok anyabankjainak a tulajdonában állnak. E strukturális jegy ugyancsak igaz az energiaszektorra, 100%-ban igaz volt a telekommunikációs társaságokra,³⁹ s csak

³⁸ A 2011. március 15-én, állami ünnepségen elhangzott beszédében a kormányfő a forradalmi elődök nagyságának említése mellett Brüsszel elnyomó jellegére utalt, s a maga szabadságharcára, amikor azt mondta: „Nekünk nem parancsol se Moszkva, se Brüsszel!” Ez az összehasonlítás meglehetősen meglepetést keltett az európai liberális közvéleményben, különösen úgy, hogy ekkor az EU soros elnöki tisztét maga Orbán Viktor töltötte be.

³⁹ 2012-ben a kormány új, állami telekomcégét vitt a magyar piacra, amivel ugyancsak a külföldiek hegemoniáját akarta megtörni.

éppen valamivel jobb a helyzet a magyar vállalkozások téren a nagy élelmiszerláncok piacán.

Vagyis amikor e cégek a szocialista–liberális „aranykor” után jelentős és azonnal behajtásra kerülő különadók miatt elvesztették akár egész éves profitjukat is – anélkül, hogy erre fel tudtak volna készülni –, bizony örömmel vették, hogy az ellenzék diktatúrát s egy új, autoriter rendszer kiépülését kürtölte világgá. A magyarországi cégvezetők európai anyavállalataiknál jelezték a magyarországi helyzetük kiszolgáltatottságát, s kérték az angol, német, francia, osztrák anyavállalat „hathatós segítségét”. Ugyanez a helyzet állt be a magánnyugdíjkasszák esetében is. A kormány konfliktusba került a világ legnagyobb cégeivel, bankjaival, energiaszolgáltatóival s más pénzintézeteivel, biztosítóival és az őket Magyarországon képviselő szervezetekkel, szövetségekkel. E konfliktusok nemcsak a jelentős szektorális érdeksérelmet okozó adóknak, hanem bevezetési módjuknak s az azt kísérő – az érintetteket sértő – pretoriánus kommunikációnak voltak köszönhetőek. Az ellenhiperakciók – némi zavarodottság után – törvényszerűen kezdődtek el a részükről.

A „szabadságharc” másik fontos eleme – 2010 nyarának egyensúlypárti fordulata után – az Európai Uniótól és az IMF-től „visszaszerezni kívánt önállóság” volt.⁴⁰

Ennek legfőbb eszközének a jegybanktörvény átalakítását vélték, ezért – az összes többi közjogi reform között – Orbán és Matolcsy a már jól bejáratott pártpolitikai offenzívával, a többségi modellre átállás jegyében, a Magyar Nemzeti Bankot is célba vette kétharmados parlamenti többségével.

Szemük előtt két cél lebegett: egyfelől a már ismert intézményi összevonás által eltávolítani a szocialisták által

⁴⁰ Matolcsy György az unortodox lépések, Orbán Viktor pedig a megregulázni kívánt jegybank ügye kapcsán mondta nemegyszer, hogy az intézkedések célja, hogy Magyarország visszaszerezze önállóságát Brüsszeltől és az IMF-től.

kinevezett, „offshore lovagnak”⁴¹ tartott elnököt, Simor Andrást, másfelől – s a fő cél ez lett volna – úgy átalakítani a jegybanki működésre vonatkozó szabályokat, hogy abból egy végrehajtásbarát, kormányzati igény esetén interveniálni képes intézményt hozzon létre.

2011 őszén még javában hangos IMF-ellenes politikát vitt a nemzetgazdasági miniszter, amikor az új jegybank-törvény tervezetét készítették, s benne jó néhány ponton szabták volna újra az MNB függetlenségének törvényi kereteit. Ilyen volt a monetáris tanács kibővítése és egy kormány által kinevezett alelnök terve, az MNB és a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének összevonása, az, hogy az új szervezetben az MNB elnöke csak alelnök lehet, valamint fizetésének a kormány által meghatározott korlátozása – s még jó néhány pont.

Ezzel mind az MNB kormány általi megszelídítését akarták elérni, s azt a végső célt, hogy a kormány számíthasson a maga szabadságharcában a jegybankra, annak intervencióira, ha a harc úgy kívánja. Csakhogy ez több fronton is jelentős ellenreakciókat és újabb konfliktusokat szült, de ezek már a harmadik időszak gazdaságpolitikai konfliktusainak időszakára esnek.

E harmadik időszak már a szabadságharc nagy fordulatának számító 2011. november 19-e utánra esik. A gazdasági miniszter – megszokva a pretoriánus kommunikációt – még két nappal a fordulat előtt is arról beszélt, hogy „a kormány az IMF ellen hangolja politikáját”.⁴² Csakhogy az akkorra már özönvízszerűen záporozó támadások a kormány szabadságharcos, pretoriánus politikája ellen, az egész európai gazdaságot utolérő euróválság, a költségvetési tervezést képtelenné tevő árfolyam-ingadozás és a nagytőke összűzlsruű ellenhiperaktivizmusa sarokba szorította Orbán Viktort és Matolcsyt.

⁴¹ A miniszterelnök és szóvivője nevezte így többször az MNB elnökét annak ciprusi off-shore cége miatt.

⁴² Matolcsy György egy kormányviszontválaszban fejtegette ezt egy ellenzéki képviselőnek.

Minden korábbi önállószkodás, minden korábbi sértegetés és minden következetlenség ellenére kénytelenek voltak bejelenteni: a kormány az Európai Bizottsághoz és az IMF-hez fordul egy elővigyázatossági hitel megkötése miatt, amivel meg akarja állítani a forint–euró-árfolyam további elszaladását, és meg kívánja nyugtatni a piacokat.

E harmadik konfliktus-időszak nagyrészt már a korábbi kormány-hiperaktivizmusokra adott politikai, gazdasági és média-ellenhiperaktivizmusok közepette bontakozott ki, ezért ezekről már a következő részben fogok értekezni.

Összegzés

A konfliktusok, amelyekbe az Orbán-kormány keveredett ciklusának első két évében, kódolva voltak abba a hiperaktivizmusba, amelyet a kormány követett a közjog átalakítása, az általa elképzelt struktúramodernizálás és a meghirdetett nemzeti függetlenségpárti gazdasági szabadságharca során.

A hiperaktivizmusok elárasztották a társadalmi alrendszerek összes területét, miközben a kétharmados Fidesz–KDNP-s parlamenti többség az általuk kiüresedettnek vélt konszenzuális demokráciamodellt egy saját többségüket az államirányításban is leképző többségi demokráciamodellre kezdték átállítani. Eközben pedig a nemzeti önállóság megteremtése érdekében olyan egyensúlyi szabadságharcos gazdaságpolitikát hirdettek meg, amely több pontján is a globális uralmi rendet sértő unortodox elemeket tartalmazott, s százmilliárdokat vont el a lakosság védelmére a tőkebirodalmaktól.

A hiperaktivizmusok – sui generis – rendszerzavarokhoz, majd a belőlük kinövő vagy őket kísérő konfliktusokhoz vezettek. Ennek kiterjedtségét a konfliktusok jellege jól mutatta. Jelen volt az intézményi-szakpolitikai világban, ennek igazgatási és civil részében egyaránt, folyamatosan kulminálódott a politikai és pártaréna területein mind idehaza, mind az Európai Unió parlamentjében, s a

jelentős gazdasági érdeksérelmek, valamint a kormány jegybankot végrehajtásbaráttá tevő regulációs szándéka számtalan gazdasági természetű konfliktust szült.

A hiperaktivizmus–zavarok–konfliktusok képlet következő elemeként az ellenhiperaktivizmusokat fogom vizsgálni. Azt, hogy a kormány politikájára honnan és milyen típusú ellenreakciók érkeztek. Ahogy eddig is, ezután is hangsúlyozni fogom ezek interpenetrációját, kölcsönös egymásra hatását, miként majd a kommunikáció terén is kimutatom, hogy a hiperaktivizmus mindig ellenhiperaktivizmust szül, és a pofonok ígéretére netán pofonokkal válaszolnak.

II. 3. ELLENHIPERAKTIVIZMUSOK

Ellenhiperaktivizmuson nem pusztán ellenreakciókat, hanem ezek kontroll nélküli elszabadulását értem. Azt a mechanizmust, amelyben a kormányzati hiperaktivizmusok által kikezdettek, érdekeikben sértettek vagy jelentős veszteségeket elkönyvelők úgy vélik, hogy az elszenvedett sérelmeket bármilyen és bármekkora ellensérelem-okozással meg kell totolni, a zavarokat a leggyorsabban el kell hárítani, s a konfliktusokat okozót meg kell büntetni.

Mindebből következik, hogy az ellenhiperaktivizmusok nem a lovagiasság szabályai, hanem az elszenvedett sérelmek és azok várható negatív következményeinek a mértéke szerint jelentkeznek. Minden hiperaktivizmus az ellenhiperaktivizmusok Pandora-szelencéjét nyitja ki, amelyből olyan kórságok szabadulnak el, amelyekre a hiperaktív cselekvő álmában sem gondolt. Leginkább azért, mert az ellenhiperaktivizmusok is interpenetrálódnak, vagyis egymást áthatva olyan szintérre is átviszik a konfliktusokat, ahol eredetileg semmi gond nem volt.

Ugyanez igaz a hiperaktivizmusok interpretációira is. Az elfajuló vitában minden fél folytonosan erejét fitogtatja, s annak mértékét akarja visszaigazolni híveinek a maga pro-

pagandájával. Megtörhetetlen harcosnak állítják be magukat – még meghátrálásaik során is –, ám mindez csak azt eredményezi, hogy újabb és újabb sebeket kapnak és adnak, miközben jelentős társadalmi csapdákat hoznak létre.

A helyzet végső megoldásának két kimenetele lehet. Az egyik zérus összegű játszmaként zárja le a vitát, ami valamelyik fél győzelmével és a másik vereségével zárul. A másik esetben pedig a felek kompromisszumon nyugvó kooperációban próbálnak utat keresni a konfliktusokból. Minderről majd záró fejezetemben, a konszolidáció kényszere kapcsán értekezem.

Mostnézzükazonbanazokatazellenhiperaktivizmusokat, amelyek dagadó árként érték utol Orbán Viktort és második kormányát.

Az ellenhiperaktivizmusok legfőbb hadszínterévé az Európai Unió és annak intézményrendszere, valamint az Európa Parlament, az Európai Tanács és Velencei Bizottsága, illetve az egész európai média vált. Ez utóbbi balliberális része szervezetten, másik része pedig az ellentámadások hiperaktivizálódásának eredményeként a „rossz hír előrébb való, mint a jó” sajtólogikája alapján kapaszkodott fel a Magyarországról, Orbán Viktorról és kormányáról szóló tudósítások világába.

Nyilván adódik a kérdés, hogy Magyarországon belpolitikai értelemben vett ellenhiperaktivizmus nem is volt? Alapvetően nem. Ami volt, az mind belefért a hagyományos kormány–ellenzék viszonyba, s az ellenzék hazai megnyilvánulásait, akcióit nem lehet ellenhiperaktivizmusként értékelni, csak olyan ellenreakcióként, ami a politikai aréna hagyományos játszmáihoz tartozik. Ilyen volt az Egymillióan a sajtószabadságért tüntetése 2011. március 15-én, ilyennek volt mondható a 2012 januárjának első napjaiban lezajlott együttes ellenzéki tüntetés az Operánál, s ugyancsak a hagyományos akciók közé sorolhatók az Új Színház vezetése elleni tüntetések, vagy a köztársasági elnök lemondását követelő Sándor-palota előtti tüntetés.

A média alrendszerében sem jelentkezett különösebb ellenhiperaktivizmus. A szokásos polarizálódottság men-

tén feszült egymásnak kormány és ellenzéke, ami átlagos napi demokratikus küzdelmet mutatott, s egyben jelezte a magyar média plurális-policentrikus rendszerét, amelyben minden demokratikus vélemény egyidejűleg s eltérő álláspontú centrumokban van jelen.⁴³

Az ellenhiperaktivizmusok pont azért kerültek át nemzetközi szintérre, mert a balliberális erők teljesen erőtlenné és eszköztelenné érezték magukat a belpolitikai arénában, s a többségi modellre átállás kormánypárti pretorianizmusával szemben nem tudtak érdemben védekezni.

Ez pedig a diktatúra utódpártját, az MSZP-t, amely a nemzetközi tőkecsoportokkal, valamint az ökoliberálisokat, akik meg az Egyesült Államokban és az európai zöldeknel rendelkeztek jó nemzetközi kapcsolatokkal, arra sarkallta, hogy a lehető leggyorsabban fogják nemzetközi ösztűz alá az Orbán-kabinetet, s mindenki segítségét kéri, akinek politikai vagy gazdasági érdekét megsértette a miniszterelnök és második kabinetje.

Márpedig ilyenből bőven akadt a nemzeti érdeket a nemzetközi tőke érdeke elé helyező, a konszenzuális demokraciamodellt többségivé átalakító, az EU föderalizmusa helyett a nemzetek Európáját hirdető Orbánnal szemben.

A támadások három oldalról szerveződtek: 1.) a többségi modellt közjogilag diktatúrával vádoló s e téren azt vizsgálatok sokaságával elárasztó EU-s közjog oldaláról; 2.) a nemzetközi tőkebirodalmak és diplomáciai kapcsolataik oldaláról; 3.) valamint a globális média balliberális részének oldaláról.⁴⁴

⁴³ A magyar média struktúráját, annak napi küzdelmeit látva szinte érthetetlen, hogy miért kérdőjelezi meg a balliberális oldalon – paradox módon naponta a saját médiumaik felületein –, hogy a magyar média rendszere nem demokratikus. Az új médiaszabályozás nemzetközi bírálatai azonban azt elérték, hogy a Freedom House 2011-re a magyar média rendszerét a „félíg szabad” kategóriába sorolta át, ami viszont már az ellenhiperaktivizmusok között nevezhető meg.

⁴⁴ Mindez nem jelenti azt, hogy az Orbán-kabinet bírálói, netán ellenzői között nem találunk jobboldalhoz kötődő személyeket, orgánumokat. Ám ők egy elmérgesedett vitában szólaltak meg, amelyben

Nézzük az elsőt. A magyarországi közjog hiperaktív átalakítása és ennek többségi demokráciára történő átállítása jelentős kérdéseket vetett fel a magyar demokrácia jövőjével kapcsolatban. Míg a kormány a demokrácia megújítását láttatta rendszerátalakító munkájában, s az új alkotmánnyal magát a legújabb kori magyar államalapítás törvényes letéteményesének tartotta, addig az ellenzék, különösen balliberális része egy diktatúrába hulló Magyarország-képet festett szerte a világon.

Orbán Viktor a közjogi átrendeződés során először a médiatörvény kapcsán találkozott jelentős európai nyomással, amit 2011 januárjában, éppen soros uniós elnökként még megvédett, de az európai parlamenti megszólalások már nyíltan jelezték, hogy a szocialisták, zöldek és liberálisok máris kemény frontba szerveződtek Orbánnal és kormányával szemben. A magyar miniszterelnök 2011. január 19-én Strasbourgban Magyarország EU-elnökségének programját ismertette, amikor a zöldpárti frakció részéről Daniel Cohn-Bendit különösen személyeskedő hangvételével előre jelezte az Orbán ellen készülõ ellenhiperaktivizmusokat. A magyarországi szocialisták és ökoliberálisok által hangoztatott szólamok rendre visszaköszöntek: diktatúra, nacionalizmus, populizmus. A jelzők már jól mutatták, hogy a szakpolitikai, intézményi, közpolitikai viták máris az ideológiák, pártcsaládok és történeti-történelmi szembenállások talajára hullottak. Az orbáni „szabadságharc” és annak retorikája a baloldali-liberális többségű Európai Parlamentben s a brüsszeli adminisztráció jelentős részében így érdemi vita nélkül, automatikusan váltott ki ellenszenvet, különösen úgy, hogy ennek legfőbb szervezői magyar – nyilván szocialista – EP-képviselők voltak.

Az ellenhiperaktivizmusok 2011 nyaráig várattak magukra. Ekkor úgy tűnt, hogy az Orbán-kormány sikeres

---

egyrészt nemzeti érdekeik, másrészt nemzetközi lobbinyomás eredményének köszönhetően, harmadrészt pedig meggyőződésük szerint szólaltak meg. Őket nem lehet a támadások szervezői közé sorolni.

EU-elnöksége által megússza hiperaktivizmusának következményeit, s az elnökséggel talán konszolidálni tudja helyzetét. Ám nem így lett.

Az Európai Tanács Velencei Bizottsága az elnökség végén, 2011. június 20-án küldte el a kormánynak a június 17–18-ai ülésén elfogadott bírálatát az új, húsvétkor elfogadott magyar alkotmányról, az új Alaptörvényről. A Bizottság összesen 150 pontban foglalta össze bírálatát a magyar chartáról, amelyek egy része fontos jogelvi ajánlás a később meghozandó sarkalatos törvények kapcsán, másik részük pedig kisebbbészit elismerő, nagyobbbészit bíráló megállapítás a szabályozások kapcsán. Jelentős, a demokráciamodelt is érintő bírálat az Alkotmánybíróság jogkörével kapcsolatban fogalmazódott meg.

Fontos megemlíteni, hogy a Velencei Bizottság figyelmét a magyar alkotmányra és Alkotmánybíróságra a Transparency International magyarországi igazgatója és több liberális jogvédő civil szervezet hívta fel már 2010. november 5-én. Ők indítványozták ugyanis először, hogy az Európa Tanács alkotmányos ügyekkel foglakozó testülete vizsgálja ki a visszamenőleges, 98%-os végkielégítési adó alkotmányellenességét kimondó határozat miatt a jogköröket szűkítő, új alkotmánybírósági szabályozást.

Mivel az eset a legszerencsétlenebb jogi abszurditásba kergette a kormányt, amit még hangos pretorianizmussal az egyetlen helyes megoldásnak nevezett, majd az általa kibővített Alkotmánybíróság később újra súlyosan jogsértőnek vélt, nem csoda, ha a Velencei Bizottság különös gondot fordított az új magyar alkotmány vizsgálatára.

A Bizottság bírálatait, kifogásait és javaslatait a balliberális politikai aréna és annak médiavilága úgy interpretálta mind Magyarországon, mind Európában, mint a 2011 januárjában Strasbourgban Orbán és kormánya ellen megfogalmazott vádaknak a visszaigazolását, s ismét a nyílt pártpolitikai logika és érvrendszer szerint bélyegezte meg a kabinetet. A magyar miniszterelnökre újra záporoztak a vádak, miszerint autoriter, nacionalista, keresztény kurzust bevezető és populista.

Orbán Viktor ekkor beállt abba a védekezési pozícióba, amelyből mindent úgy értelmezett és úgy akart láttatni, hogy ez Magyarország és a magyar nép szuverenitása elleni támadás, s ő „csak” megtestesíti e szuverenitást és a magyar népet. Mindezt pedig egyszerűen kormánypozíciójára s a parlamenti kétharmados többségére vezette vissza.

Mindkét kommunikációs stratégia a maga módján sikeres volt. Európában, különösen az EU-elnökséget követő hat hónapban, jelentősen megerősödött a Magyarországot diktatúrába hulló országnak látók és láttatók hangja, ami újabb és újabb ellenhiperaktivizmusokhoz vezetett, míg Magyarországon a miniszterelnök és pártjának népszerűsége töretlen maradt a külső támadások eredményeként, s messze vezette a magyar pártaréna szimpátiaversenyét.

A kölcsönös ellenségkép-képzés viszont tovább súlyosbította a konfliktusokat.

A kormány közpolitikai átalakításának több jelentős ügye landolt az ezt követő egy évben a Velencei Bizottság vagy az Európai Bizottság asztalán. 2012 májusáig több jelentős győzelmet is aratott a balliberális erőtér.

2012. január 17-én három ügyben indított kötelelőszegési eljárást az Európai Bizottság Magyarországgal, Orbán Viktorral és kormányával szemben – mindhárom egyszerre igaz: a jegybanki függetlenség, a bírák nyugdíjazása és az ombudsmani hivatal függetlensége ügyében.

A hónap végén, január 24-én a kormányfő újból az Európai Parlament előtt magyarázta a kormány lépéseit, s a vitából már egyértelműen látszott, hogy az európai uniós elnökség utáni fél évben a közjogi, gazdasági és média-ellenhiperaktivizmusok interpenetrációinak eredményeként sikerrel tudta a balliberális oldal elérni azt, hogy az Unióban nagy gyanakvás vegye körül Magyarországot és miniszterelnökét.

Hiába mondta Martin Schulz, hogy a Magyarországot érő bírálatokban nem a baloldal támadásáról van szó, hanem arról, hogy az uniós intézmények azt értékelik, arról mondanak véleményt, összhangban van-e a magyar

szabályozás az uniós joganyaggal, az Európai Parlament több mint háromórás vitája világossá tette, hogy nem erről van szó.

A nyílt, személyeskedő pártcsaládonkénti megszólalásokból egyértelműen kitűnt, hogy nem szakmai vita zajlik, hanem Orbán megregulázási szándéka a cél, s új, nemzetközi fenyegetések kilátásba helyezése, ha nem hagy fel a magyar szocialisták, ökoliberálisok politikai pozícióit sértő többségi demokráciamodellre történő átállással.

A vita azt is előre jelezte, hogy bármit mondhat Orbán, bármit megígérhet, bármennyire is technikaiaknak nevezi a Bizottság és a közte lévő vitát, amit orvosolni fog, az EP többsége végsőkéig ellenséges vele. Ez be is bizonyosodott 2012. február 16-án, amikor az EP „A közelmúltbeli magyarországi fejleményekről” címmel állásfoglalásban bírálta a magyar kormány és parlamenti többsége által hozott törvényeket. Ebben pedig az egész európai balliberális média ugyancsak az autoriter rendszer kiépülését látta.

2012. március 16-án a kohéziós alapok felfüggesztésének határozatát kapta meg a kormány, s rá három napra, 19-én a bírósági rendszer és az egyházügyi szabályozás területén fogalmazott meg újabb jelentős kifogásokat a Velenicei Bizottság. Ugyanez várható a választójogi törvény kapcsán is, és 2012 májusában már biztos, hogy két kötelelenségügyi eljárásunk ügye, a bírák nyugdíjazása és az ombudsmani intézmény függetlenségének a kérdése az Európai Bíróságon köt ki.

E jelentős közjogi ellenhiperaktivizmusok és médiavisszhangjuk akkor erősödtek fel, amikor a gazdaság szférájában a globális uralmi rend sikerrel lendült ellentámadásba, s leminősítésekkel, a forint elleni és állampapír-spekulációkkal Magyarországot visszatérítette az IMF-hitelekhez. Ettől kezdve az anyagi, pénzügyi zsarolás – politikai ellenszolgáltatásokért, engedményekért cserébe – állandósult a vitázó felek között.

Az egyik azzal érvelt, hogy mindez demokráciaféltés és az EU jogelveinek számonkérése, a másik pedig szuvereni-

tásának megzsarolását vélte látni abban, hogy feltételeket szabnak számára olyan hitelekhez, amelyet az IMF és a Világbank harmadik világbeli országoknak is gond nélkül megad. De ez már a gazdaság területén kibontakozó ellenhiperaktivizmusok témája. A kormány és Orbán Viktor valószínű leginkább e szféra érdeksérelmei miatt keveredett bele abba a kusza konfliktushálóba, amelyben 2012 tavaszán már igencsak nehéz volt tájékozódni.

A bankadók, multiadók, magánnyugdíjkasszák államosítása, a magyarországi vízművek állam általi visszavásárlása, az étkezési jegyek piacának nemzeti érdek szerinti újrászabása, a telekommunikációs cégek külföldi monopóliumának megtörése, a hazai vállalatok helyzetbe hozása, a leginkább külföldi élelmiszertermékekre kivetett chipsadó és még jó néhány patrióta gazdaságpolitikai lépés gazdaságilag is megalapozta a nagytőke ellenszenvét.

A gazdaság nagy szereplői osztották a szocialisták és ökoliberálisok politikai álláspontját: Orbán Viktor nacionalista, populista és nagytőkeellenes, aki hisz az erős államban, s Magyarországot meg akarja szabadítani a szabad gazdasági mozgásterét korlátozó, számukra viszont jó üzletet jelentő államadóságtól. Az elsődleges cél részükről tehát a szabadságharc érdemi megtörése volt, s az, hogy Magyarországot visszakényszerítsék az IMF-hiteleihez, s nyilván ennek elvárásrendszeréhez. A hangos IMF-ellenességet 2011 őszén sikerült megtörni.

2011 nyarán a forint stabil volt, egy összegben sikerült 4 százalékponttal csökkenteni az államadóságot – egyedülként Európában –, s az állam jelentősen erősítette energiapiaci biztonságát a MOL orosz részvényeinek visszavásárlásával, még ha ez sokba is került.

Magyarország – bár egyszeri bevételekből – mégiscsak stabilan tudta tartani a konvergenciaprogramjában szereplő GDP-arányos hiánycélt, s a rövid távú gazdasági kilátásai is a piacokon jók voltak. Csakhogy Magyarország ezt a nagytőke megadóztatásából érte el, s látszólag gond nélkül tudta finanszírozni magát a piacokról. Mindezt egyébként akkor, amikor Görögország valójában becsődölt, Olaszor-

szág súlyos válságát kezelte, s az egész európai gazdaság lassult, a nagy német és francia gazdaság növekedése pedig megállni látszott. Ilyen nemzetközi környezetben pedig van egy kis állam, Magyarország, amelyik veszi a bártorságot, és a globális nagytőke extraprofitjait jelentősen megadóztatja az államrezon és az állam közösségének javára.

Ez az amúgy is lassuló gazdaságban kettős csapás a nagytőkének.

Leginkább a csökkenő államháztartási hiány és a csökkenő államadósság az a két bizalmi index, amelynek alapján a nagy piaci minősítő cégek minősítik az államokat befektetési szempontok szerint. Ezek alapján Magyarországot 2011 nyarán épp felminősíteni kellett volna.

Csakhogy ezzel a piac szereplőinek mindig kedvező hitelminősítők azt mondták volna ki, helyes, ha megadóztatják a bankokat, helyes, ha megadóztatják a multikat, helyes, ha nem az államot karcsúsítják IMF-módra, és a lakosságtól vonnak el, hanem a globális nagytőkét vonják be az igazságos teherviselésbe.

Ám ezt a nagytőke érdekeit szolgáló hitelminősítők nem mondhatták.

Azok pedig belekezdtek a forint elleni jelentős spekulációkba, és folyamatosan buktatták be vagy finanszírozták alul az állampapírpiacon, miközben folyamatosan verték fel a kamatokat s az ország kockázati besorolását jelentő CDS-felárat. Harminc év után az is előfordult 2011 őszén, hogy a magyar állampapír-aukción egyetlen ajánlatot sem tudott elfogadni az állam.⁴⁵ Mindez két hónapos offenzíva alatt teljesen megüszttatta a költségvetés számait, amit háromszor is újra kellett kalkuláljon a kormány az ingadozó forintárfolyam miatt.

2011. november 18-án, egy nappal egy újabb sikertelen állampapír-aukció után, a költségvetési törvény vitájának

⁴⁵ 2011. október 27-én csúfosan megbuktatták a magyar állampapír-aukciót. Olyan kevés vételi ajánlat érkezett, s olyan CDS-felárral, amit nem fogadhatott el az állam.

kellős közepén a kormány kénytelen-kelletlen beadta derekát, s nem kockáztatta az ország sorsát a gazdasági spekulánsokkal szemben, s mivel a belpolitikai hangulat is jelentősen romlott a folyamatos rossz hírek miatt.

Az ellenhiperaktív kommunikáció belendült gazdasági fronton is. Külföldön és Magyarországon a balliberális média mindenütt diktatúrát s egy esztelen, örült gazdaságpolitikát kiáltott világgá, s naponta emlékeztette Orbán Viktort azon „szabadságharcos”-pretoriánus kijelentésére, hogy: „Ha az IMF vissza, én el!”

A cél azonban a háttérben világos volt: Orbánt és kormányát eltántorítani a nagytőke ellenében meghirdetett politikájától, s olyan politikai feltételeket támasztani a gazdasági konszolidációért cserébe, ami a nagytőkeparti ellenfeleit megint helyzetbe hozhatja.

Amikor Orbán és Matolcsy megszeppenve – ám az ország fizetőképességét szem előtt tartva – az IMF-hez és az Európai Unióhoz fordult elővigyázatossági hitelért, a nemzetközi nagytőke lobbija diplomáciai nyomás alá vette Orbánt és második kabinetjét.

Az IMF-hez fordulás utáni héten először Nicolas Sarkozy francia elnök küldött levelet Orbán Viktornak. A 2011. november 23-án kelt levél kendőzetlenül a magyarországi francia cégek érdekeit tette szóvá, akiket jelentősen sértett Orbán nemzeti gazdaságpolitikája. A francia nagytőke több fronton is érdekelt volt Orbán megregulázásában. Ismertek voltak az Alstom, az Antenna Hungária és a Budapesti Erőmű francia érdekeltségeinek sérelmei.⁴⁶ Az igazi érdeksérelem a francia tulajdonú vízműcégek kapcsán bontakozott ki. A Suez még Pécsen kapta az első pofont, de a másik jelentős francia vízműcég, a Veolia is milliárdoktól esik el Orbán új politikája miatt. Azóta már a Fővárosi Vízművekben is elveszítették pozícióikat a franci-

⁴⁶ Bernard Accoyer, a francia nemzetgyűlés elnöke már korábban, a magyar államfő párizsi látogatásán is szóvá tette ezeket az ügyeket, s kérte az államfő segítségét a francia érdekek figyelembevétele kapcsán.

ák, s már csak az utolsó csepp volt a pohárban, hogy bevették az Erzsébet-utalványt, ami által az étkezési jegyek piacát 98, azaz kilencvennyolc százalékban uruló franciák az egyik legjobban jövedelmező gazdasági területüket veszítették el.

Természetesen a Sarkozy-levelet mind Európa, mind a magyarországi balliberális oldal úgy értelmezte s láttatta, hogy most már a jobboldalnak is komoly aggodalmai vannak Orbán Viktorral és rendszerével szemben.

Németország és Ausztria leginkább a bankadó és a deviza-végtörlesztés miatt vált ellenségessé Magyarországgal s Orbánnal szemben. Az MKB Bank például 89,89%-ban német tulajdonú, s az anyabank, a Bayerische Landesbank többek között pont a magyarországi bankadó miatt lett veszteséges 2011-ben.

Az ágazati különadók ugyancsak fájdalmasan érintették a német-osztrák cégeket. Az energetikai piacon az RWE, az E-on, a telekommunikációs cégek közül pedig a Deutsche Telekom, az élelmiszerláncok közül pedig az összes német nyelvterületről hazánkba települt multicég különadót volt kénytelen fizetni.

A telekommunikáció terén pedig nem volt elég a globális cégek megadóztatása, hanem még a magyar állam is piacra vonult egy önálló telekommunikációs céggel, amellyel az addig élvezett külföldi hegemoniát is megtörte.⁴⁷ Ugyancsak jelentős német érdeket sértett – de magyar érdeket védett – a kormány, amikor a legnagyobb példányszámú német napilapot is kiadó Axel Springernek nem engedte a Ringerrel történő fúzióját Magyarországon. De ugyanilyen érdeksérelmet okozott a B. Braun Melsungen AG bírósági megtámadása is egy haszonbérleti ügyben, különösen úgy, hogy a német fél képviselője – az Orbánnal korántsem barátságos – *Frankfurter Allgemeine Zeitung* szerkesztőbizottságának a tagja.

⁴⁷ A Deutsche Telekom elnök-vezérigazgatója az egyik legbefolyásosabb gazdasági vezető Németországban, s a cég sérelmeit a mindenkori német kormány a sajátjaként kezeli.

Az Egyesült Királyságból két jelentős cég érdekeit sérte a nemzeti, különutas orbáni gazdaságpolitika. A Vodafone és a Tescóét. Mindkettő vezérkara mélyen beágyazott nemcsak a londoni Citybe, hanem a politikai csúcsvezetés körébe is. S nyilván mindkettő elementárisan érdekelt volt Orbán különutasságának leállításában.

Sarkozy levele után egy hónappal először José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke, majd Hillary Clinton is levélben kereste meg a magyar miniszterelnököt. Barroso személyes hangvételű levélben szólította fel Orbán Viktort a jegybankról és a pénzügyi stabilitásról szóló törvénytervezetek visszavonására. Barroso levele egyértelműen utalt arra, hogy ez lehet a feltétele a Nemzetközi Valutaalappal és az Európai Unióval tervezett kölcsönmegállapodásnak. Orbán ekkor még elutasító választ adott Barrosónak, s ismét a nemzeti szuverenitást, Magyarország függetlenségét állította szembe az EB-elnök által közvetített, de az Olli Rehn gazdasági-pénzügyi kérdésekben illetékes alelnök, valamint a Viviane Reding igazságügyi kérdésekben illetékes alelnök által követelt változtatások igényével.

Az amerikai külügyminiszter ezzel párhuzamosan ugyancsak beszállt a magyar miniszterelnök nyomás alá helyezésébe. 2011. december 23-i, karácsonyi levelében a magyar demokrácia miatt aggodalmaskodik, s a levél egybecsengett a külügyminiszter jó ismerősének számító, Orbán ellen agitáló Charles Gati, magyar származású tanácsadó véleményével, aki Magyarországon a szociálliberális tábor egyik kedvence. Hillary Clinton talán azért is volt rávehető az aggodalmaskodó levél megírására, mert a magyar – igencsak vitatott – egyházi törvény első változata kizárta Hillary Clinton vallási közösségét, a baptistákat az egyházak sorából. Gatit azért is fontos megemlíteni, mert ő az első, aki nyilvánosan kimondja, hogy Orbán eltávolítása megoldás lehet a Magyarországgal kapcsolatban felvetődő kérdések rendezésére. Nem véletlen az sem, hogy az ő köréből, Hillary Clinton segítségével jutott komoly támogatáshoz az előző miniszterelnök, Bajnai Gordon Haza és Haladás Ala-

pítványa, akit az Egyesült Államokban több hónapon keresztül készítettek fel egy esetleges Orbán utáni időszakban betöltött vezető szerepre.⁴⁸

Az IMF-tárgyalások híre megnyugtatta a piacokat, s világhosszá vált az is, hogy a kormány már biztosan kivezeti a nagytőke érdekeit sértő különadókat 2013-tól gazdasági rendszeréből. Már csak a további kormány-hiperaktivizmusok lehetőségét kellett minimalizálják.

Ennek legfontosabb eszközei az újabb megszorítások voltak – unortodox megoldások nélkül –, valamint az a feltevés, hogy a kormány hagyjon fel a jegybank megszelídítésének szándékával, s a jegybanktörvény ekkorra már megszülető javaslatát az Európai Bizottság szándékai szerint alakítsa át.⁴⁹

2012. január végére az intézményi-közjogi, a média- és a gazdasági támadások tetőztek az Orbán-kormány irányába. Az olasz és a görög minta beteljesítésre várt Orbánnal szemben is.

Csakhogy a kormányfő folytonos taktikus védekezése, az, hogy „minket, magyarokat támadnak”, hogy „nem adjuk fel a szabadságunkat”, s mellé még az IMF-hez fordulás tényét is a maga javára fordító kommunikáció az egy-ségben tartott frakció híveiben mind elhitette, hogy ő az áldozat, akit meg kell védeni. Ő a hadvezér, aki nélkül nincs szabadság. S miközben nemzetközi téren egyre rosszabbul állt helyzete, egyre jobban erősödött hazájában.

Ezt mutatta meg 2012. január végén a Békemenet. Ekkora kormánypárti tüntetés – demokratikus viszonyok között – nemhogy Magyarországon, de egész Európában nem volt a Szovjetunió összeomlása óta. 4-500 ezer ember vonult fel Budapesten „Nem leszünk gyarmat!” felirattal,

⁴⁸ A miniszterelnök joggal érezhette e szorításban 2011 novembere és 2012 februárja között, hogy csendes összeesküvés zajlik ellene, olyan puccs, amelyben a görög és az olasz mintára egyszerűen távozásra kényszerítik a támadásokkal a miniszterelnököt.

⁴⁹ A tényekről kiváló összefoglalót ad a *Heti Válasz* 2012. január 12-i 1–2. száma, „Árral szemben” című írásában.

ami azt jelezte, Orbán mögött nemcsak a parlamenti kétharmada egységes, hanem jelentős a tömegbázisa is (még). Vagyis eltávolítása csak hosszabb távon lehet a nagytőke célja, most csak viszontregulázni lehet a kormányfőt.

A kívánt célt, a bevált neoliberális konvergenciaprogram keretén belüli megszorításokat, valamint a jegybanktvörvény pacifikálását egyre határozottabban követelte a más közjogi ügyekben is eljáró Európai Parlament, annak Bizottsága és az Európa Tanács.

Az IMF-tárgyalások elkezdéséhez egyértelműen e két feltételt szabták minimumfeltételként, maximumcélként még a köteleességszegési eljárás másik két területét, a bírák nyugdíjkorhatárának vissza- és az ombudsman függetlenségének helyreállítását követelték.

Orbán Viktort és kormányát egy új, bank- és különadók nélküli konvergenciaprogramra nyílt fenyegetéssel vették rá. Ez volt 2012. március 16-án a kohéziós alapok felfüggesztésének kilátásba helyezése a Magyarországgal szembeni túlzottdeficit-eljárás miatt.

Ekkor már sejthető volt az is, hogy Orbán Viktor hamarosan a jegybanktvörvény ügyében is kész lesz engedni a Bizottságnak. Különösen úgy, hogy a köteleességszegési eljárásokra adott válaszában a kormány már „a legkisebb veszteség” stratégiájára állt át a korábban megkockáztalt „legnagyobb nyereség” stratégiájáról.

A jegybanktvörvény kapcsán a Bizottság az alábbi fontos kifogásokat kérte módosítani a törvényben, amelyet egyben az IMF-tárgyalások megkezdésének feltételül is szabott:

- a miniszter részt vehet a monetáris tanács ülésein, így lehetősége van belülről befolyásolni a döntéseket;
- a jegybanki ülések napirendjét előzetesen el kell küldeni a kormánynak, így az MNB nem folytathat bizalmas megbeszéléseket;
- a jegybankelnökre vonatkozó fizetési plafon már most életbe lépett, pedig csak egy új elnökre vonatkozhatna a befolyásolás elkerülése miatt;
- a jegybankelnököknek és a monetáris tanácsnak olyan esküt kell tenniük az ország és annak érdekeinek szol-

gálatára, ami problémás, tekintve, hogy a jegybankelnök egyben az Európai Központi Bank kormányzótanácsának is tagja;

- problémás lehet a jegybankelnök és a monetáris tanács tagjainak menesztéséről szóló szabályozás (a parlament is javasolhatja a monetáris tanács tagjának menesztését);
- szintén problémás lehet a monetáris tanács kibővítése és egy újabb alelnök kinevezésének lehetősége;
- az MNB és a PSZÁF összeolvadását lehetővé tevő szabályozás által nem lehet az MNB elnökét eltávolítani helyéről s csupán alelnöki székbe ültetni.

Nos, a vitatott pontok mindegyikében változtatott a kormány, s mindössze két szimbolikus kérdésben dobott csontot a Bizottság. A jegybankelnök fizetése és az alkotmányra tett eskü ügyében hagyta, hogy a magyar fél is tudja a maga győzelmeként kommunikálni s bölcs meggyezésként eladni a kényszerű meghátrálást.

Orbán Viktor három hónappal a Barroso elnököt elutasító, nemzeti szabadságra és önrendelkezésre hivatkozó levele után, 2012 márciusában már végletes szorításban érezte a maga és az ország sorsát. 2012. március 6-án barátságos, udvarias hangú levélben hívta fel Barroso és Herman Van Rompuy, az Európai Tanács elnöke figyelmét arra, hogy az uniós pénzügyminiszterek közelgő, március 13-i tanácskozásán a magyar álláspont ismeretében, azt respektálva hozzanak döntést a csaknem 150 milliárd forintos, az Unió kohéziós alapjából folyósítandó források tervezett megvonásának ügyében.

A magyar kormányfő jelezte elkötelezettségét a költségvetési deficit és az államadósság uniós elvárásoknak megfelelő szintre szorításában. Ehhez – írta levelében – a kormány újabb, a GDP 0,4 százalékának megfelelő kiigazítást jelentett be február 9-én, s a 2011. december 9-én még „szabadságharcos” hozzáállás a stabilitási paktumhoz március elejére megváltozott, s Magyarország is elfogadta az uniós stabilitási paktumot.

Orbán szerint szemben 2011-gyel és 2012-vel, amikor a kormány egyszeri intézkedésekkel tudott csak úrrá lenni a hiányon, 2013-ban strukturális intézkedések biztosítják a deficit leszorítását. Megfontolandó szempontként említi a Magyarországgal szembeni piaci bizalom erősödését. Ez már nem a szabadságharcos-pretoriánus, hanem a kényszerreket erősebb ellenfélnek magyarázó, konszolidációs igényt kifejező hangvétel. De ekkor már hiába. Az EU pénzügyminiszterei beváltják az Unió korábbi fenyegetését, és 2012. március 13-án az összes túlzottdeficit-eljárás alatt álló ország közül egyedül Magyarországgal szemben javasolják a kohéziós alapok felfüggesztését, ha Orbán nem lép vissza a neoliberális megszorító politika világába – unortodox eszközök nélkül – 2012 nyaráig.

Visszalépett. S áprilisban megszületett a klasszikus liberális állam programja mentén a Széll Kálmán-terv 2.0, s benne az új konvergenciaprogram.

2012. április 25-én a Bizottság bejelentette: Orbán Viktor és Magyarország elégséges (vissza)lépéseket tett ahhoz, hogy megkezdődjenek a hivatalos tárgyalások az IMF-fel.

Ahogy Orbán 2010 őszén három hónap alatt százmilliárdokkal sarcolta meg a globális uralmi rend magyarországi leányvállalatait, úgy a globális európai tőkebirodalom egy évre rá, ugyancsak három hónap alatt állította le különutas gazdaságpolitikáját. Ezalatt elinflálta az államadósság ellen tett lépéseinek eredményét, fizetés-fenntartási képességeit jelentősen összezavarta az államkötvényszerző aukciókon, spekulációkkal meggyengítették a valutáját, „bóvli” kategóriába sorolták be hitelminősítői,⁵⁰ s minden diplomáciai eszközt bevetettek annak érdekében, hogy az IMF és az EB akarátának alávesse magát.

A magyar kormány és miniszterelnökének hiperaktivizmusaira a tőkebirodalom ellenhiperaktivizmusokkal vá-

⁵⁰ Először a Moody's Investors Service 2011 novemberében, decemberben a Standard & Poor's, majd 2012. január első napjaiban a Fitch Ratings is a „bóvli” kategóriába sorolta be Magyarországot.

gott vissza, még hozzá minden erejével, s minden eszközt bevetve érdekei megvédésére.

S végül nézzük meg az ellenhiperaktivizmusok támadásait a média területén.

Talán Pandora-szelencéjének összes kórsága e területen tapasztalható meg legjobban. A média, bal–jobb térfelek szerint, mindenkor a politikai, gazdasági küzdelmek aktív szereplője volt, s bármely kérdést a nyilvánosság befolyásolásának erejével volt képes eldönteni.

Világa szervesen összefonódott a nagytőke világával. A multi- és transznacionális cégek mint jelentős reklámozók, a kiadók, televízió- és rádiótársaságok, valamint jelentős portálok a világhálón pedig mint a közvéleményt primér módon befolyásoló eszközök birtokosaiként tettek szert gazdasági és nyilván politikai befolyásra.

Könyvtárnyi a szakirodalma gazdaság, politika és média összefonódásának s a bennük, általuk zajló kommunikációs háborúknak.

Itt csak tényyszerűen állapítjuk meg, hogy a magyar miniszterelnök és második kormánya jelentős háborúba keveredett a média frontján is 2010 és 2012 között. Olyan háborúba, amelyben nem lehet számon kérni kommunikációs erkölcsöt, médiaetikát és kiegyensúlyozottságot. Lényege pont abban áll, hogy mindenki küzd, ahogyan bír, s bevet minden eszközt – hiába tartjuk ezt erkölcsileg kifogásolhatónak.

S hogy ez nem tisztességes? Hogy ez méltatlan? Netán egyenesen igazságtalan és hazug? Igen. De a XXI. század elejére kibomló kommunikációs világtársadalom és annak kommunikációja nemcsak leírja, hanem konstruálja is világunkat, s e konstruálás erőterei visszahatnak társadalmi valóságunkra.

A bulvárosodás, az infotainment⁵¹ vagy egyenesen a tittytainment⁵² napok, percek alatt döntenek el gazdasági,

⁵¹ A szórakoztató informálást nevezi így a szakirodalom.

⁵² A kifejezést Zbigniew Brzezinski, Jimmy Carter biztonsági főtanácsadója vezette be a kommunikáció- és médiaelméletbe, s a leg-

politikai, társadalmi sorskérdéseket. A politika világa naponta kell számoljon a nyilvánosság szerkezetét meghatározó médiapiaci struktúrákkal, s cselekvéseit, kommunikációs stratégiáit folyamatosan ehhez kell igazítsa az életben maradáshoz.

Orbán Viktor tisztában volt ezzel, s a magyar médiaerőtér átstrukturálásában jelentős szerepe volt neki és a mögötte álló gazdasági köröknek. Az 1990-es évek torz, állampárttól örökölt plurális-monocentrikus rendszerét, amelyik jelentős része a volt állampárti médiaelőnyök piaci előnyökké konvertálásából épült fel, s mélyen a balliberális gazdasági és politikai körökbe volt beágyazva,⁵³ a 2000-es években sikerült kiegyensúlyozni, s egy plurális-policentrikus médiarendszer jött létre Magyarországon.

A 2010-ben meghirdetett szabadságharcának hiperaktivizmusakor nyilván Orbán Viktor a média ellenreakcióira is számított mind Magyarországon, mind Európában, de arra az ellenhiperaktivizmusra, amely végül utolérte, minden bizonnyal nem. A média alrendszerében ezek ugyanis sajátosan „nem triviális rendszerként”⁵⁴ szerveződnek, s nem kiszámíthatóan jelentkeznek benne az inputokra adott output-válaszok.

Orbán Viktor 2011 januárjában már úgy érzékelte – s ezt szóvá is tette az európai parlamenti felszólalásában –, hogy nem kiegyensúlyozottak a róla, kormányáról és Magyarországról szóló média hírek, hanem elfogultak és érdek szerintiek. Az Orbánra váró média-ellenhiperaktivizmusokat Cohn-Bendit zöld-liberális képviselő indulatos felszólalásában már ekkor megüzente: ne is számítson kiegyen-

---

újabb kori média butító szórakoztatását értette rajta. A kifejezés az angol *tits* (mellek) és az *entertainment* (szórakoztatás) szavakból képzett műszó.

⁵³ Zárug Péter Farkas: *Csapdába került demokrácia*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009, 26.

⁵⁴ Heinz von Foerster ismeretelméletében nevezi így azon rendszereket, amelyekben ugyanazon input eltérő, akár gyökeresen eltérő outputokhoz vezethet. (Lásd: Balogh István – Karácsony András: *Német társadalomelméletek*, Balassi Kiadó, Budapest, 2000.)

súlyozott tájékoztatásra, mert ilyen nem lesz vele kapcsolatban, s a média feladatát abban jelölte meg, hogy „bosszantsa a politikusokat”. A beszédből mindennek a háttere, az erők, amelyek dolgoznak e bosszantások mögött, maradtak megjelöletlenül.

Egy egész könyv kevés lenne ahhoz, hogy mindazon „bosszantásokat” felsoroljuk, amelyek a magyar miniszterelnök személyét és kormányának tevékenységét érték 2010 és 2012 között, ám néhány jellemző példát mégiscsak említsünk meg, hogy megértsük ennek valódi jelentését.

Amellett, hogy a balliberális sajtó folyamatosan diktátúra kiépítését láttatta minden, többségi demokráciamodellre átváltó kormányzati cselekvésben, a diktatúra igazolására nyílt hazugságok sokaságát sorakoztatta fel.

A francia *L'Express*-ben 2012. január 11-én Axel Gyldén nem pusztán tárgyi tévedésbe esett, s állította, hogy az új alkotmányt 2011 decemberében hirdették ki, hanem a szerző egyenesen a köztársaság eltűnéséről beszél, s arról, hogy az új alaptörvény a miniszterelnök személyét „érinthetetlenné nyilvánítja”.

A *Le Monde* – amelyik Franciaországban a legvehemensbben támadta Orbán Viktort és kormányának intézkedéseit – gyakran beszállt a hazugságversenybe. Január 7-i számában Caroline Fouret, a jeles antiklerikális aktivista szerint a „retrogád” magyar alaptörvény betiltja az abortuszt, az azonos neműek házasságát és a „hajléktalanokat”. Amellett, hogy ezek közül még a második sem igaz, mert pusztán a férfi és nő házasságát mondja ki az alaptörvény, az már végképp nehezen értelmezhető, hogy miként tud egy alkotmány betiltani hajléktalanokat. Ugyancsak a *Le Monde* volt az a lap, amelyik Orbán Viktort nemes egyszerűséggel lenácizta, és címlapján egyenruhában masírozó, karlendítő diktátorként ábrázolta.

A nácizás bevett bélyeg a balliberális oldalon. Bárki, aki a balliberálisoknak valami miatt nem tetszik, az náci, és cselekedeteiben örökös rettegéssel Hitlert keresik.

Így tett a brit *Observer* is a nagy offenzíva idején, 2012 januárjában. Will Hutton – az Európa majd mindegyik ál-

lamában meglévő – kettős állampolgárság intézménye kapcsán is nácizmust vizionál, amikor azt írja a lap január 8-i számában, hogy Orbán, amikor a szomszéd országokban élő magyaroknak állampolgárságot ajánl, úgy tesz, mint „Hitler a csehszlovákiai németek esetében”.

A német baloldal sem volt szégyellős a támadások idején.

A *Süddeutsche Zeitung* 2012. január 19-én azt írja, hogy „Orbán Viktor új alkotmánya” védelmébe veszi a magyar nyelvet „ellentétben a kisebbségek, például romák, szlovákok, a németek nyelvével”. Ezzel szemben az Alaptörvény leszögezi: „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzeti ségek nyelvét és kultúráját [...] ápoljuk és megóvjuk.”

Talán a legdurvább valótlanságok – a fentiek mellett – a magyarországi romák helyzete és Orbán romákhoz való viszonya kapcsán érték a miniszterelnököt és második kabinetjét. Orbán Viktort, aki egész Európában egyedülként kötött 2011. május 20-án szerződést a magyarországi romák legitim vezetőjével, Farkas Flóriánnal, akinek EU elnöksége egyik legfőbb összeurópai eredménye egy új romastratégia megalkotása volt, s akinek egész Európában egyedül van kormányában önálló integrációs államtitkárság, nos, őt nevezte rendre rasszistának és cigányellenesnek az az olasz, francia és német sajtó, amelyik a romák kitoloncolásától szokott hangos lenni.

A magyarországi romák vezetője, az Országos Roma Önkormányzat elnöke, Farkas Flórián levélben fordult a magyar miniszterelnök és a hazai felzárkóztató programok védelmében Barroso elnökhöz, ugyanis a legitim cigány vezetők is látták azt az ellenhiperaktivizmust, ami a miniszterelnököt méltatlanul körülvette. A legfőbb roma vezető levelében, az európai sajtó állításával ellentétben, Orbán Viktor személyében egyenesen a romák felemelkedésének személyes garanciáját látja. A miniszterelnököt támadó orgánumok egyike sem adott hírt Farkas Flórián Barroso elnöknek küldött leveléről.

Hírt adott viszont a *Le Point* francia hetilap arról, hogy Magyarországon az új választási törvény faji alapokon áll,

mert az Európában szétszórta élő „nem magyar állampolgár nemzetársaknak” is szavazati jogot ad. A nyilvánvaló félreértést, amit a filozófus Bernard-Henri Lévy követett el, soha helyre nem igazította az újság, hiszen a kormány a határontúliaknak állampolgársági lehetőséget kínál, s csak ezután élhetnek majd szavazati joggal. A faji kérdésnek nyoma sincs az ügyben.⁵⁵

A média-ellenhiperaktivizmusok iskolapéldáját azonban mégiscsak az eurovíziós dalfesztiválon lehetett fellelni. Itt az egyik zsűritag a magyar produkcióval kapcsolatos értékelésébe emelte be Orbán Viktort és kormányát, mint akinek rezsimje beleszólt a magyar produkció kiválasztásába, „miközben ez egy zenei műsor, és semmi köze nincs a politikához” – mondja a zsűri hölgy tagja. Mintha Orbánnak köze lett volna a kiválasztáshoz.

A példák sorát még hosszasan lehetne sorolni, de mindegyik ugyanarra lyukadna ki. Arra, amit Scruton úgy fogalmaz meg, hogy „a képtelenség eltünteti az értelmet. Ezáltal egy kalap alá vesz igazat és hamist, észt és esztelenséget, fényt és sötétséget.”⁵⁶

Ez a média ellenhiperaktivizmusának elszabadult világa. Egy olyan világ harci erejét mutatja, amelyik már rég független az érintett(ek) kontrolljától, s szereplői gazdasági, politikai érdekek, valamint a média belső kapuőreinek szándéka szerint ugyanúgy lehetnek pozitív vagy negatív hősei a valós világnak.

Orbán Viktor 2010 és 2012 között a nemzetközi tőke befolyása alatt álló médiabirodalmak egyik negatív hőségévé vált, s a napi médianyomás is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a 2010-ben meghirdetett pretoriánus szabadságharcát 2012 májusára jelentősen újragondolja.

⁵⁵ A példák egy részét a *Heti Válasz* című hetilapból vettük. A lap 2012. február 9-i számában „Húsz blődli Magyarországról” című írásában a legextrémebb, de általánosan elterjedt valótlanságokat válogatta össze szerte Európából. A válogatás maga a média-ellenhiperaktivizmusok ideáltipikus példáit sorakoztatja fel.

⁵⁶ Scruton, Roger: *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye*, Noran Libro, Budapest, 2011, 10.

Összegzés

Minden hiperaktivizmus tehát ellenhiperaktivizmusok sokaságát szüli. Olyan ellenlépéseket, amelyekre nem tud minden esetben felkészülni a hiperaktívan cselekvő. A zavarok és a konfliktusok ezáltal csak nőnek s mindenhova áttérjednek, ahova az ellenérdekelt felek nem is akarták eredetileg. Ezért tartom az ellenhiperaktivizmusokat a konfliktusok és a bizalom Pandora-szelencéjének, amelynek kinyitásával a hiperaktív cselekvő csak kacérkodik, de az ellenhiperaktivizmus már biztosan kinyitja azt.

Ezt követően egy elszabadult világ, egy valódi kockázattársadalmi helyzet⁵⁷ áll elő, amelyben már nincs se erkölcs, se értelem, csak érdek és erő, amely eszkalálja a konfliktusokat.

Az Orbán-kormány és személyesen a miniszterelnök ezt tapasztalta meg az EU-elnökségét követő bő fél évben. Özönvízszerűen hömpölyögtek a támadások 1.) a többségi modellt közjogilag diktatúrával vádoló s e téren azt vizsgálatok sokaságával elárasztó EU-s közjog oldaláról; 2.) a nemzetközi tőkebirodalmak és diplomáciai kapcsolataik oldaláról; 3.) valamint a globális média balliberális részének oldaláról.

Ezek interpenetrációi pedig már a legképtelenebb vádak terjesztéséhez s a miniszterelnök démonizálásához vezetnek egész Európában, sőt még a tengerentúlon is.

A cél a zavarok elhárítása, a megszokott érdekrend visszaállítása s mindeközben lehetőleg a hiperaktív, a globális nagytóke helyett nemzeti érdeket védő miniszterelnök eltávolítása. Ez utóbbi lehetetlensége, a miniszterelnök növekvő népszerűsége és rendíthetetlen kormánypozíciója is azt igazolja, hogy az ellenhiperaktivizmusok semelyik oldalon nem kiszámíthatóak. Mindez előbb-utóbb az erőviszonyokhoz mérten a felek kiegyezését kell eredményez-

⁵⁷ Beck, Ulrich: *A kockázat-társadalom, Út egy másik modernitásba*, Századvég Kiadó, Budapest, 2003.

ze. A helyzet konszolidálását, egy új, kooperációs időszak elkezdését. Zárófejezetemben ennek pusztán szükségességét vetem fel.

III. fejezet

KONSZOLIDÁCIÓ ÉS KOOPERÁCIÓ

E zárófejezet 2012 májusában csakis csonka, befejezetlen lehet. Ezért mindössze néhány gondolatot tartalmaz.

Zajlanak még a közpolitikai eljárások az ország ellen. A kohéziós alapok elvonásának bár csökkentek az esélyei, de hivatalosan még nem mondták ki ezek visszavonását, s az IMF-tárgyalások megkezdésére még csak most kapott zöld utat a miniszterelnök és kormánya – miközben két ügy, a bírák nyugdíjazása és az ombudsmani intézmény függetlensége az Európai Bíróságon kötött ki. Mindezek mellett a kormány korábbi harcias, peretoriánus álláspontját a bírósági törvény és a jegybank végrehajtásbaráttá tétele kapcsán feladta, és pacifikálta a helyzetet.

Az Európai Unió ahogy 2010 és 2012 között, úgy valószínűleg a függő ügyek kapcsán is politikai elvárásokat fog támasztani az IMF-tárgyalások menetében, s a média világa továbbra is a már kialakult démonizált képet fogja sugározni a magyar miniszterelnökről. Orbán Viktor nagytőke általi levadászásának szándéka minden bizonnyal nem szűnt meg.

Magyarországon a belpolitikai erőterben elkezdődik egy újratematizálása a helyzetnek, amelyben a kormánykommunikációnak nagy szerepe lesz. Ha ez a megértő, belátó hangvétel mentén a meggyőzésre összpontosít, akkor sikeres lehet a kormánytöbbség megőrzésében. Ha azonban továbbra is a kettős beszédű hiperaktivizmusok és részben indulatok uralják el, akkor az újabb kockázatokat rejthet magában, és újabb zavarokat, konfliktusokat és ellenhiperaktivizmusokat fog szülni.

A konszolidációs időszakot már ugyancsak meghirdette a kormányfő, de kommunikációjában ezt még nem köve-

ti.⁵⁸ Pedig a tényleges konszolidáció bekövetkezte mára mindenkinek érdeke. Mégpedig azért, mert a nagyobb erő, ha nem így, hát zérus összegű játékban úgylis eléri céljait.

A 2010 és 2012 között eltelt időszak világosan megmutatta, hogy a diktatúra utódpartja, az MSZP és a velük szövetséges liberális SZDSZ végletesen legyengítette a magyar állam gépezetét, az átlagosnál is nyitottabbá tette gazdaságát, s hitelekkel úgy eladósította az országot, hogy annak mozgástere jelentősen beszűkült az 1998-ashoz, Orbán Viktor első kormányának időszakához képest.

A konszolidáció szükséges gazdasági, politikai és médiafronton egyaránt.

Egyik kollégám Indiában volt egy konferencián tavaly ősszel. A konferencia regisztrációs, információs asztalánál, amikor bediktálta, hogy Magyarországról jött, a kis hölgy aggódóan mondta, „Még jó, hogy ideért!” „Miért?” – kérdezett vissza a kollégám. „Magyarország?” – ráncolta szemöldökét a hölgy. „Ott most valami baj van, nem?”

E példa szintén mutatja az ellenhiperaktivizmusok kártekonyságát.

Görögországban, amióta negatív gazdasági híreket áraszt róla a média szerte a világon, 30%-kal, azaz harminc százalékkal esett vissza a turizmus. Pedig a tenger ugyanaz, az árak ugyanolyanok vagy még olcsóbbak, nincs háborús helyzet, a közbiztonság ugyanolyan, az emberek ugyanolyan kedvesek. Csak éppen a hírek rosszak róla.

Magyarország messze jobb, sőt összehasonlíthatatlanul jobb helyzetben van Görögországhoz, Spanyolországhoz, de akár még Olaszországhoz képest is. Csakhogy a kom-

⁵⁸ Kiáltó példa erre, hogy a konszolidációs időszak nyilvános meghirdetése után két héttel a kormányfő az Európai Bizottságról Magyarországon úgy nyilatkozott, hogy „ilyen vezetői felfogással az még egy vidéki kócerájt sem tudna elvezetni”. Mondta ezt a Magyarországnál jóval nagyobb és sikeresebb tagországok egykori kormányfőit, minisztereit tömörítő Bizottságra.

munikációs pretorianizmus ellenperetorianizmust szül, különösen, ha nagy érdeksérelmekkel jár.

És itt nem az érdeksérelmek megszüntetéséről beszélek, sőt, társadalmi igazságosság és közteherviselés kormány általi elosztásának politikáját kifejezetten kívánatosnak tartom. Csak ezt nem lehet pretoriánus módon végrehajtani.

A konszolidáció igénye kooperációs szemléletet kell teremtsen. A jelenlegi helyzetben ez nem könnyű. A kölcsönös verbális sértegetések megrontották a felek közti viszonyt, még sincs más lehetőség, nincs más út, csak ennek keresése a nemzetközi szintéren.

Ennek első lépése a kommunikáció pacifikálása kell legyen. Ez nem jelenti a nemzeti célok feladását, mondjuk a gazdaság terén. Ugyanakkor a nemzeti célok közé sem lehet felvenni pusztá pártcélokat. E kettő bölcs elkülönítése is része kell legyen a konfliktusáradat konszolidálásának.

Roger Scruton, a világhírű angol konzervatív, aki nagy szimpátiával figyelte Orbán Viktor és kormánya munkáját, s tetszett neki különutas politikája, egy ponton látta támadhatónak a miniszterelnök és kabinetje tevékenységét: a kommunikáció terén.

Scruton ennek kapcsán nemcsak az általam pretoriánusnak mondott kommunikációra gondolt, hanem arra is, hogy nem elégséges a magyar kormány kommunikációja Európában. „Orbán Viktornak van egy nagy hibája: nem magyarázza el, hogy mit miért csinál. Ha elmagyarázná, akkor mindenki rádöbbenne, mi is zajlik Magyarországon. [...] Mi is szeretnénk tudni, hogy mi is történik itt Magyarországon, hogy miért ilyen gyorsan alakítják át az országot. A legtöbb ember ugyanis azt gondolja, hogy túl gyorsan történnek a változások, és hogy a kormány túl sok előnyt kovácsol magának a mostani erős parlamenti felhatalmazásával” – mondja Scruton abban az interjúban, amelyet még a magyar kormánypárti média sem fedezett fel magának, miközben a világ legismertebb konzervatívja 2012. január 30-án megvédte a magyar miniszterelnököt,

s azt mondta: „Az EU-nak befellegzett, Orbán viszont jól csinálja.”⁵⁹

A Scruton által feltett kérdés, mi végre hát e sietség, e hiperaktivizmus, Francis Fukuyama tollából is megfogalmazódott. Bár az utóbbi megszólalása beleillett az Egyesült Államokból érkező neoliberális üzenetekbe, mégsem szabad ezt egy kalap alá venni a nemtelen támadásokkal.

Fukuyama két írást is szentelt a magyarországi helyzet elemzésére.⁶⁰ Mindkettő alapidilemmája ugyanaz, mint Scrutonnak, bár korántsem olyan támogató módon: van-e értelme a minden irányú hiperaktivizmusnak, s helyes-e a konszenzuális modell többségire történő mesterséges átállítása?

A helyzet konszolidálása végett e kérdéseket is muszáj újragondolnia a kormánynak – pont a magyar politikai arénában megőrzendő vezető pozíciója miatt. Ha e kérdésekre nem ad dinamikus, de konzervatív – nem forradalmi – válaszokat rövid időn belül, akkor a külső hiperaktivizmusok célba érhetnek, s a Charles Gati által felvázolt, de a nemzeti érdek szempontjából korántsem kívánatos forgatókönyvek egyike valósulhat meg Magyarországon.

Scruton *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye* című munkájában nyolc téveszmét sorol fel az önhitt, általa „aggálytalan optimistának”⁶¹ nevezett cselekvők oldalán, amelyek újra és újra hibák sorozatához vezetnek. Ilyen az „én”-központúság, a legkedvezőbb esetre készülés, a nulla összegű játékban gondolkodás vagy a „szabadnak születünk” téveszméje. Scruton nem azt javasolja, hogy a cselekvő a bukásra készüljön, hiszen ez az élni akarás eleve elvetése lenne, hanem azt javasolja, hogy a cselekvő egyszerűen csak vegye számításba a kudarc esetleges költségeit.

⁵⁹ Pócsa Kálmán: *Az EU-nak befellegzett, Orbán viszont jól csinálja*, http://mosmaiorum.blog.hu/2012/01/30/roger_scruton_az_eu_felbomlik_orban_viszont_jol_csinalja.

⁶⁰ <http://blogs.the-american-interest.com/fukuyama/2012/02/06/whats-wrong-with-hungary/>; <http://blogs.the-american-interest.com/fukuyama/2012/01/23/do-institutions-really-matter/>

⁶¹ Scruton: i. m. 22–24.

Ez ugyanis lecsillapít minden forradalmi cselekvést, s a megfontolt, de kiszámítható úton tartja életünket.⁶²

2012 májusában e megfontolások konszolidálhatják egyedül Orbán Viktor és második kormánya konfliktushálóját.

⁶² Wellhammer Zsolt politológus kollégám hívta fel a figyelmemet arra, hogy Scruton optimizmuskritikája sok ponton konzervatív bírálatát adja mindannak, amit jómagam kormányzati hiperaktivizmusnak nevezek.

II. rész
LEVIATÁN ÉBREDÉSE

I. fejezet

EGY ORBÁN-BESZÉD JELENTÉSE

A 2008-as világgazdasági válság után, amikor a piac mindenhatóságába vetett neoliberális hit összeomlott, s a korábban fanatikus vallásossággal benne hívők egyetlen entitáshoz, az államhoz mint szuverénhez tudtak csak fordulni segítségért, nemcsak a piaci szereplők jutottak csődbe, hanem a második világháború, de inkább a Breton Woods-i rendszer széthullása utáni liberális ideológia és nyugati államszervezés is.

Ez mára ténykérdés. Erről alapvetően sem politikai, sem tudományos vita nincs.

Jóval nagyobb vita bontakozik ki viszont azon kérdésekről, amelyeket Orbán Viktor magyar miniszterelnök vetett fel 2014 nyarán tusnádfürdői beszédében, az elbukott liberális állam- és piacszervezés a világban jelenleg kopogtató problémái kapcsán.

Orbán Viktor beszéde, amelynek jelentős része szabadon mondott, de teoretikus részeinél egyértelműen írásban, előzetesen neki vagy általa rögzített, de mindenképp általa elfogadott és kimondott szövege sok politikaelméleti kérdést vetett fel. A megfogalmazott dilemmák, amelyre részletesen kitérek, valós problémái a mai nyugati, liberális demokráciáknak, és jó néhány szempontból legitim vitára adnak okot a világgazdasági válság, valamint a legújabb kori modern államszervezés előtt álló kihívások kapcsán.

Nyilván a miniszterelnök az összes aspektusát és lehetséges vitaterületét annak, hogy a liberális demokráciák és államszervezési problémák kapcsán milyen – valóban megalapozott – teoretikus és pragmatikus válaszok kínálóznak, nem fejtette ki. Ő a lehetséges viták és a lehetséges kihívásokra adott válaszok közül egyet jelölt meg követendő példaként, az illiberális államot, amely nemzeti alapon áll, és munkaalapú társadalmat hoz létre.

A beszéde óriási hazai és nemzetközi visszhangot keltett, hiszen az illiberális kifejezés használatát még azon politikai vezetők sem használták saját politikai rendszerük leírására, akik Fareed Zakaria 1997-es⁶³ tanulmányában mintaaállamként szerepeltek, sőt inkább mindegyik állam vezetője ennek ellenkezőjét igyekezett s igyekszik bizonygatni azóta is.

És akkor jött egy EU-tagállam miniszterelnöke, aki a maga rendszerszintű politikai reformjait expressis verbis a magyar állam illiberális átalakításának kísérleteként írja le, még a fogalmat is túlértelmezve, és nem „csak” illiberális demokráciáról, hanem egyenesen „illiberális államról” beszél.

2010 és 2012 között (amely időszak közpolitikai és nemzetközi konfliktusait a „Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez”⁶⁴ című tanulmányomban leírtam), de még az azt követő két esztendőben sem hangzott el sem Magyarországon, sem a nemzetközi bírálók vagy értelmezők körében az Orbán-kormánnyal kapcsolatban maga a kifejezés, hogy a magyar miniszterelnök rendszere „illiberális” rendszer. Elhangzott a diktatúra, a féldiktatúra, az autoriter állam, a maffiaállam és sok minden más, de érdekes módon senki nem sorolta be a magyar demokráciát vagy annak orbáni irányát az illiberális kategóriába.

Majd 2014. július 26-án nem más, mint maga a magyar miniszterelnök végzett nagy ívű rendszerelemzést és értelmezést saját előző ciklusának államépítési irányáról, aminek kapcsán ő maga mondta ki saját rendszerátalakító politikájának jellemzésére az illiberális kifejezést.

⁶³ Zakaria, Fared: “The Rise of Illiberal Democracy, *Foreign Affairs*”, <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-11-01/rise-illiberal-democracy>.

⁶⁴ Zárug Péter Farkas: Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez, in: Lentner – Tóth Gy. – Zárug: *Kik támadják Magyarországot és miért?*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012. (Lásd e kötet első részében is.)

Mindez nemcsak hogy meghökkentette a hazai és külföldi politikai elemzőket, hanem viharosan megélénkítette egyfelől a fogalom és annak használata kapcsán, másfelől pedig az Orbán-rendszer mibenlétéről kavargó vitákat.

2012-ben írt tanulmányom több megállapítása a magyar miniszterelnök értelmezési kerete által új dimenzióba, netán zárójelbe került, más alapvetéseim pedig pont beigazolódnak látszanak általuk. Mindkét eset arra sarkallt, hogy újra áttekintsem az Orbán-rendszer arculatát, s megvizsgáljam, vajon csak annyit jelent-e az „Orbán-rendszer”, amennyit Tellér Gyula, a miniszterelnök főtanácsadója leírt a „Született-e Orbán-rendszer?”⁶⁵ című jeles tanulmányában, amire szemlátomás Orbán Viktor is támaszkodott tusnádfürdői beszédének elmondásakor.

Az idő múlása, vagyis az azóta eltelt három év újabb politikai konfliktusai, jogalkotási mechanizmusai, a közpolitikai működés jellemzői, de az immár harmadik Orbán-kormány természete és iránya szükségessé tette, hogy feltegyük a kérdést: illiberális-e a magyar demokrácia és/vagy állam?

Jelen dolgozatom első része korábbi, a *Magyar Demokrata*-ban megjelent cikksorozatomra épül, amelyben leginkább a miniszterelnök tusnádfürdői beszédét vettem górcső alá. A túlzottan beszédelméleti, netán a cambridge-i szövegelemzés módszerével feltárt jelentésleírást és beszédértelmezést, ahogy egykori cikksorozatomban, úgy most is mellőzöm.

Inkább azokat a politikaelméleti háttereket tekinteném röviden át, amelyek mindenképpen jelen vannak ma az államszervezési, demokráciaértelmezési vitákban a világon, s megvizsgálám azt is, hogy erre hogyan, miként s részben e vitákban milyen pozícióra helyezkedve foglalt s foglalt ma is állást Orbán Viktor.

Majd a dolgozat második része saját 2012-ben megjelent írásomra reflektál, annak jegyében, hogy már tisztáztuk a

⁶⁵ Tellér Gyula: „Született-e »Orbán-rendszer«?”, *Nagyvilág*, LIX. évfolyam, 3. szám, 2014. március.

miniszterelnök „illiberális” kifejezéshez való viszonyát, s arra a kérdésre keressük a választ, hogy valóban egy illiberális demokrácia és állam született-e Orbán Viktor politikai rendszerében.

I. 1. POLITIKAELEMÉLETI ALAPVETÉSEK ÉS DILEMMÁK

Orbán Viktor kiindulópontjával, hazai és világpolitikai diagnózisával ma már a mainstream politikai és gazdasági teóriák, valamint a pragmatikus politikai kormányzatok s „politikacsinálók” sem nagyon vitáznak. Ezekkel szemben ma már csak néhány, továbbra is neoliberais alapokon álló szerző foglal állást.

Eszerint 2008-ban megbukott az a liberalizmus, amely a minimális állam koncepciójából, a piac mindenhatóságából, az államszervezés tekintetében pedig az államhatalom leépítéséből indult ki a magánhatalom javára. Megbukott az a liberalizmus, amelyik relativizálta a közérdek fogalmát, s az egyén fogyasztói dimenziójában a teljes érték-relativizmus programját hirdette meg és hajtotta végre, s amelynek legfőbb vezérlőelve az 1980-as évek második felétől a deregularizáció és az állami tevékenységek kiszervezése (contracting out) volt. A nyugati demokráciáról elmélkedők egész sora volt kénytelen újragondolni a liberális demokrácia emberiség életében betöltött szerepének üdvös mindenhatóságát, és Fukuyama⁶⁶, Rodik⁶⁷ a válság után, vagy épp Kagan⁶⁸ a válság alatt, Zakariával együtt

⁶⁶ Fukuyama, Francis: *Political Order and Political Decay*, Farrar, Straus and Giroux, 2014.

⁶⁷ Rodik, Dani: *The Globalization Paradox. Democracy and the Future of the World Economy*, W. W. Norton & Company, New York – London, 2012. (Magyarul *A globalizáció paradoxona* címmel, Felcsúti Péter fordításában, 2014-ben jelent meg.)

⁶⁸ Kagan, Robert: *The Return of History and the End of Dreams*, Vinitage Books, Random House, New York, 2008.

mind arra hívták fel a figyelmet, hogy a neoliberális pénzügyi rendszere és az általa kitermelt deregulatív demokrácia politikai rendje, amit Pokol Béla Magyarországon „globális uralmi rendnek”⁶⁹ nevez, a világgazdasági válságban együttesen bukott el.

Fontos azonban rögzíteni: ez nem feltétlenül a hagyományos értelemben vett jóléti állam vagy a szociális állam elbukását jelentette. 2008-ban a világgazdasági válsággal az a rendszer bukott el, amelyik pont felszámolta a globalizáció közepette a jóléti nemzetállamokat. Az a rendszer, amelyik a maga globális uralmi rendjével a deregularizáció eredményeként kivette az állam, a szuverén kezéből azokat az eszközöket, amelyekkel a korábbi időszakban a liberális, versengő demokráciák törvényhozásai és kormányai igenis képesek voltak a második világháború után liberális demokráciák keretén belül fenntartani a maguk egyedi jóléti vagy szociális államukat.

Ezt pedig a Nyugat majd mindegyik állama – Bodin szuverenitásjegyeit ekkor még mind birtokolva⁷⁰ – hagyományos államhatárokkal, korlátozott munkaerő- és tőke-mozgások közepette, valamint önálló bank- és pénzpolitika mellett volt képes fenntartani kiterjedt jóléti és szociális intézményekkel.

Vagyis nem a liberális állammodell, hanem annak a globalizáció folyamatában fellángoló neoliberálisusa – amit e téren tartunk „csak egy” irányzatnak – rombolta le a hagyományos jóléti vagy szociális állam modelljét, s üresítette ki e modellt a neoliberálisus által. Ennek eredményeként került zavarba a liberális demokráciákba vetett hit. Rodik e dilemmát „a világgazdaság politikai trilemmájának” nevezi, amelyben a piaci globalizáció, a nemzetállam szuverén cselekvése és a demokrácia kiteljesítésének

⁶⁹ Pokol Béla: „Piacosítás és globális uralmi rend”, *Politikatudományi Szemle*, 2004. 3. szám.

⁷⁰ Jean Bodin *Hat könyv az államról* (1576) című művében veszi számba az állam kilenc szuverenitásjegyét, ami magát az államhatalmat adja.

politikai szándéka egymásnak feszül, s önkéntelenül választásra kényszeríti a politikai eliteket.

Fogalmilag fontos tisztázni azt is, hogy nem a liberális állam, és a liberális demokrácia összes lehetséges változata bukott meg 2008-ban, hanem annak a neoliberais változata! Az, amelyik rossz, leginkább deregulatív válaszokat adott a globális kihívásokra mind az Európai Unióban, mind az atlanti világban.

De ez már egyben a vita tárgya is.

Az egyik – igencsak radikális nézet – szerint a 2008-as válság nemcsak a liberális államszervezés neoliberais változatának bukását jelenti, hanem az egész liberális demokráciáét és államszervezését is. Minden, ami az alkotmányosságra, a három hatalmi ág különválasztásának sarokkövére, a negyedik vagy inkább ötödik generációs szabadságjogok sokaságára, az egyénre és ennek széles politikai jogaira alapozott liberális világ volt, álláspontjuk szerint, mára válságba került.

Vagyis e nézőpont nem „csak” egynek tekinti a liberális állammodell és demokrácia lehetőségei közül a világgazdasági válságot, Anthony Giddens⁷¹ szavaival, „elszabadult világot” eredményező neoliberais állam- és demokráciamodellt, hanem erre mint a liberalizmus végtermékére, végső állomására tekint. Olyan „történelem vége”⁷² állapotra, amelyből nincs lehetősége a liberális univerzumnak semmiféle korrekcióra. Vagy-vagy helyzetben lévőnek tekinti.

Vagy ebben az állapotában marad, és hosszan elagonizál vesztéig, vagy helyét mihamarabb átveszi valami más, ami „versenyképesebb”, de mindenképpen el fog tűnni. E felfogás brutálisan szakít a felvilágosodás szabadságeszményével is, s inkább arra a „politikai racionalista”⁷³ álláspontra helyezkedik, hogy a szabadság is versenyben dől el,

⁷¹ Giddens: i. m.

⁷² Fukuyama, Francis: *The End of History and the Last Man*, London, Penguin Books, 1992.

⁷³ Oakeshott, Michael: *Politikai racionalizmus*, Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2001.

s valami ősdi, idealisztikus, de mindenképp megbukott felfogás az, hogy ez velünk született jog.

Orbán Viktor tusnádfürdői beszéde ebből a pozícióból értelmezi a liberális államot és a liberális demokráciát.

Olyan keretbe zárja, amely szerint a liberalizmus végső állomásához érkezett, és képtelen a megújulásra. Lecserélendő, helyette valami új, más kell, ami egyben versenyképesebb, és egyszerre bírja a társadalom nagyobbik részének támogatását, de legalábbis elfogadását és/vagy tűrését.

A piac mindenhatóságába vetett hit e felfogásban nyilvánosan is tévhitte vált a 2008-as válság idején, amikor a piac legnagyobb és legkisebb szereplői egyaránt az állam lába elé zuhantak segítségért, túlélésért. Azért, hogy végre a piac szereplői által kierőszakolt deregulációk eredményeként elszabadult világban, ahol a „mindenki harca mindenki ellen” állapot alakult ki a nagy szabadsághirdetés közepette, végre az állam legyen inkább újra élet-halál ura, de tegyen rendet, s teremtsen békét a szuverén, az új Leviatán.

Ezen álláspont radikális képviselői az állam informatikai megfigyeléseinek és az egyén informatikai szabadságának összeütközésekor is az állam egyre nyitabb totalitását hirdeti az állampolgárral szemben.

Ezen értelmezése a liberalizmus bukásának, valamint a válságkezelésben újra regulatív közpolitikákat s protekcionizmust folytató államnak nyilván lehetséges változata, de azért korántsem kizárólagos.

A 2008 utáni világgazdasági válság és a globalizálódó neoliberális állam- és gazdaságszervezési rendszer bukását egy másik álláspont szerint nem tekinthetjük a teljes liberális állam minta és demokrácia bukásának.

Az e mellett érvelők sokasága szerint ami bukott, az egyrészt csak a neoliberális, állami deregulációkon és kiszervezéseken nyugvó változata volt a versengő liberális demokráciáknak. Ennek egyik oka pedig leginkább a Frei Tamás találó szavával a „poligarchák”⁷⁴, vagyis a politi-

⁷⁴ Frei Tamás: 2015, *A káosz éve és a magyar elit háborúja*, Ulpiusház, Budapest, 2013.

kussá vált vagy a politikusokat közvetlenül mozgató oligarchák világának globalizációra és államirányítási kihívásokra adott rossz válaszaiból eredt.

Elsősorban abból, hogy a tőke olyan „globális uralmi rendbe” szervezte a liberális kormányzatok többségét, amelyek törvényhozatali programjaikkal nem a teljes társadalmi, nemzeti integrációt, együttélést, békét és egyenlő esélyeken nyugvó szabadságot szolgálta, hanem a pénzpiacok és a tőke egyre fékevesztettebb követeléseinek tett eleget.

A nemzetállami biztonság és a titkosszolgálati hadviselés is fogságába került e nagy érdekköröknek, s a kitörést ezen állapotból pont maga a demokratikus választások lehetősége, a neoliberalizmussal szemben kínált demokratikus, „más-liberalizmuson” nyugvó alternatívák kormánypozícióba kerülése jelentheti.⁷⁵

Vagyis e felfogás nem arra a következtetésre jut, mint amire az előző, tetszetősen leegyszerűsített álláspont képviselői jutottak, miszerint a liberális állam, demokrácia és társadalomszervezés végső kátyúba jutott, ahogy azt Orbán Viktor is sugallta beszédében ezt alátámasztó vagy ezekről töprengő idézetek hosszú sorával. Ők azt mondják, hogy csak a neoliberalizmus és globalizációs kihívásokra adott válaszai buktak el, s az a lassúság, ami a demokratikus intézményeket jellemzi sok esetben az autoriter vagy illiberális rendszerek cselekvőképességével szemben válság idején.

Vagyis szó sincs arról, hogy maga a liberalizmus úgy en bloc leszerepelt történelmileg, s ideje utánanézni, hogy a globalizáció kihívásaira adott autoriter és illiberális államok szervezettségi, döntéshozatali és politikai rendjére miként lehetne a leghamarabb átállni. E nézet pont a liberális demokráciák választási rendszereiben, új, társadalomilag is legitimált jogalkotási programjaiban s ezek alkot-

⁷⁵ Lásd a *Journal of Democracy* 2015. januári tematikus számában író szerzők többségének véleményét.

mányos kontrolljaiban látja a megújulás, a megjavítás lehetőségét.

Csakhogya két nézet között egyben ott feszül a társadalmi valóság is, amelyre mindkét álláspont képviselői hatalomgyakorlási szempontból s pont a politika versengő jellegének dilemmáiból adódóan próbálnak meg válaszolni.

A világgazdasági válság nemcsak a nyugati, hanem a keleti, ázsiai, dél-amerikai és afrikai országok államaira is hatott. Ám az volt megfigyelhető, hogy ahol nem liberális, hegemon, illiberális vagy diktatórikus rendszerek keretében működött a gazdasági, társadalmi s nyilván a politikai rendszer, ott jóval kisebb károkat okozott a válság, s ha okozott is azért bőven ilyet, ott sokkal hamarabb állt talpra a gazdasági rend.

Ezekhez képest a liberális demokráciákban és államgépzetekben lassabb és nehezebb volt a kilábalás, ami rendre magában a demokratikus intézményrendszerekben való csalódást vonta maga után. Ennek eredményeként megerősödtek a radikális, szélsőséges pártok szerte Európában és a világ valóban liberális demokráciáiban.

Ez utóbbiak pedig politikai portékáik közé egyre-másra felvették a nem liberális, autokratikus vagy illiberális államok társadalomszervezésének kínálatát.

A világgazdasági válság és általában a glóbusz demográfiai túlterheltsége miatt egyfelől egyre terjed az a politikai nézet, miszerint a szabadság nem velünk született jog, hanem az örökön társadalmilag és politikailag értelmezett keret volt, s az ma is, amit mindig a szuverén konstituál a jog által.

Másfelől a csalódott milliók úgy érzik, hogy semmit nem ér a velünk született szabadság, ha az örök létfenntartási küzdelemmel, a lakhatás és a biztonság hiányával jár. Ezért ők nagyon is kaphatók arra, hogy mindezért a szabadságukkal fizessenek.

Úgy tűnik egy új, nagy Leviatán ébredszik!

Összefoglalva

A vita Orbán Viktor liberális demokráciák végét láttató beszéde kapcsán tehát első körben az, hogy helyes-e a 2008-as világgazdasági válság után abból a tényből, hogy a piac mindenhatóságát hirdető ideológiák és maguk a piaci szereplők egyaránt az állam lába elé rogytak segítségért, azt a következtetést levonni, hogy ezzel a liberális állammodellnek és társadalomszervezésnek bealkonyodott, sőt igazából vége lett?!

S aztán még inkább nagy kérdés, hogy ennek kapcsán a kiútkeresés közepette helyes-e a liberális állammodell demokráciáit fél- vagy negyeddemokrációkká tenni pusztán azért, mert a világgazdasági válság kihívásaira az ilyen vagy az egyáltalán nem demokratikus rezsimek gyorsabb és versenyképesebb válaszokat tudtak adni?!

A radikális és gyakran jelentősen kormánycentralizáló politikai erők Kelet-Közép-Európában, politikai pártcsalád-hovatartozástól függetlenül, egyre-másra jutnak arra az álláspontra, hogy a rendszerváltozás utáni bolyongásuk a liberális – valójában neoliberais – demokráciákban mind vesztessé tette őket a nyugati szabadságot hirdetőkkal szemben, s lám, bukásukkal 2008-ban valójában a liberális demokrácia jutott el végső állomásához, amivel szemben most újra kell gondolniuk állami, társadalmi, gazdasági és politikai berendezkedésüket.

Ugyancsak e radikális álláspontot képviselők – akik egyébként magukat gyakran inkább a centrumhoz tartozó politikai erőnek hirdetik –, nem minden esetben nyíltan, de számtalan hatalom- és jogtechnikai megoldással ugyancsak egyre-másra utalnak arra, hogy bizony egyáltalán nem tartják járhatatlan útnak azt, hogy a liberális demokrácia alapelveit felszámolják a gyors válságkezelés és versenyképesség érdekében.

E radikálisok, amelyek közé Orbán Viktor tusnádfürdői beszédével nyíltan és vállaltan felsorakozott, a liberalizmust mint ideológiát és ennek velünk született szabadságjogon nyugvó társadalmát, valamint ennek alkotmányo-

san korlátozott közhatalmát nem megjavítandónak véli, hanem lecserélendőnek tartja.

Olyannak, mint ami végleg elromlott, s helyette valami újat, jobbat, erősebbet kell építeni.

Csakhowy az ezzel vitázók álláspontja szerint a liberalizmus nem mindenestől bukott el, hanem csak annak neoliberais, globális uralmi rendet létrehozó világa, és a társadalmaknak pont a liberális demokrácia nyújtotta szabad választások adnak arra lehetőséget, hogy új irányba vigyék országukat, nemzetüket s összességében a világot.

Úgy, ahogyan Orbán Viktor került 2010-ben hatalomra, kétharmaddal. Maguk a liberális demokrácia játékszabályai hozták őt helyzetbe azokkal szemben, akik kiszolgálták a neoliberális világ bank- és pénzpiacait. Az állampolgárok – fenntartva maguknak a változtatás és új kormányzati megbízatás megadására való jogot – épp a liberális demokrácián nyugvó választójogukkal élve kérték fel kormányzásra Orbán Viktort és pártját, a Fideszt.

A neoliberalizmust bukottnak, de a liberális demokráciát élőnek és fontosnak tartók köre tehát pont a liberális demokrácia bástyáit tartja a mindenkori kormányirányváltások alapjának, s egy irányvonal pont azért képes elbukni, mert a választópolgárok képesek leváltani. Ahogyan tették Magyarországon is 2010-ben.

E felfogás tehát nem a rendszerleváltásban és kormányzati maradandóságban, hanem a rendszermegjavításban és ezért a kormányzati változtathatóságban hisz. E felfogás hívei rendre visszatérnek Arisztotelésznek⁷⁶ a demokráciát az igazságosság oldaláról megragadó közösségi, általános igazságosságához, míg a maguk kormányzati állandóságát és rendszerleváltást hirdetők hol a platóni Állam,⁷⁷ hol az Államférfi⁷⁸ elveit sulykolják a választókba, mindaddig, amíg azok végül le nem mondanak a szabad

⁷⁶ Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, Európa Kiadó, Budapest, 1997.

⁷⁷ Platón: *Az állam*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998.

⁷⁸ Platón: *Az államférfi*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2007.

választásról a hatalmon lévők pozíciójának végső megszilárdítása érdekében.

Nem csoda hát, ha minden demokrata felkapja a fejét, ha valaki a szabadságjogok immár ötödik generációján nyugvó, zömében liberális – és nem csak neoliberalis – politikai berendezkedés helyett kínál valami szerinte jobbat, erősebbet, munkaalapúbbat. A rendszerhibák leváltását s nem megjavítását hirdetőik mindig azt hangoztatják, hogy világos elképzeléssel bírnak arról is, hogy mi a jó a községnek, ezzel ellentétben a rendszer megjavításában és ezért a kormányzat változtathatóságában, leválthatóságában hívó liberális demokráciákban e közjót mindig „csak” keresik. Az egyiknek a lassúság a hibája, a másiknak a biztosnak beállított tudás s vele együtt a hatalomgyakorlás mikéntje.

A neoliberalizmus azért ment csődbe társadalmi, gazdasági és államszervezési téren, mert relativizálta a liberalizmus közjókeresését, és eljutott ennek tagadásáig, látszólag a magánjó érdekében.

De mindebből akkor következik, hogy azoknak higgyünk, akik biztosan állítják, hogy ők tudják, hogy mi a közjó?

A radikálisok válasza az, hogy igen. Azok mellé kell állni. Nincs mit korrigálni, nincs veszítenivaló idő, főleg olyan versenyben, mint ami a XXI. század globális világában a nemzetekre, szuverénekre hárult.

És nyilván a szíréhangok csábítóak a társadalmi perifériákon, ahogy általában csábítóak azokban a társadalmakban, amelyekben korábban is hozzá voltak szokva a korlátozottabb szabadságjogokhoz, s az állampolgárság képzeete nem a szabad, öntudatos polgárságon, hanem az alattvalóságért kapott előnyökön nyugodott.

Kelet-Közép-Európa és Latin-Amerika jó néhány országa ilyen. A Jecsin utáni, putyini Oroszország és az Erdoğan által vezetett Törökország pedig egyre inkább egyfajta példaként jelennek meg e térség nagy-, közép- és kishatalmainak politikai elitje számára, Szingapúr meg a politikai ve-

zetés tetszetős családi vállalkozás-mintájaként tesz szert egyre nagyobb népszerűsége a körökben.

E politikai elitnek nyilván önérdék által vezérelve, a közérdek letéteményeseként újra és újra felveszik politikai kínálatukba az állandó közjószerződést az állandó kormányzásért cserébe – s majd mindegyik említett geopolitikai térségben bizony újra és újra nagy keletje volt ezen alkúnak. Néha erőszakosabban, néha nagyobb társadalmi támogatottsággal, de bizony, akár több évtizeden átívelő politikai kormányzatokat hoztak létre egyszemélyű vezetés mellett, amelyek nyilván sohasem voltak liberális demokráciáknak nevezhetők.

A nem nyugati felvilágosodás kultúrájából és az ember szabadnak született mivoltából kiinduló társadalom- és államszerveződéseket a gazdasági versenyben lehet sikeresnek tartani, sőt a globalizációra adott jobb válaszlehetőségként is lehet értelmezni, ám az erre való átváltás körülbelül olyan ostobaság lenne, mint amilyen ostobaság az amerikai demokráciát importálni egy iszlám teokratikus államba.

Mégis ma az államtípusok versenyképessége, a szabadsághoz való viszony és a liberalizmus meghaladása, leváltása kontra „csak” a neoliberalizmus bukott el, a liberális demokrácia nem, nos, e problematika és vita a világban elsőrendűnek tűnik.

Mindenesetre a globalizáció folyamatában a neoliberális, úgy tűnik, egy őseredeti állapotot hozott létre újra a kommunikációs világtársadalomban és a nemzetközi államközösségben. Olyan állapotot, ami ismét a mindenki harca mindenki ellen békétlen állapotba vezetett, s a globusz, de legalábbis annak nyugati része új társadalmi szerződést kötne, amelyhez Leviatán ajánlja magát.

I. 2. AZ ILLIBERÁLIS ALAPVETÉS

Ma úgy tűnik, mintha valami új társadalmi szerződést akarnának a világ társadalmi ott, ahol a válság teljesen felborította egyén és közösség, közösség és állam, egyén és állam már korábban megromlott viszonyt, s ezek a társadalmak irigykedve és egyben példaként tekintenek azon államokra és társadalmaikra, ahol a világgazdasági válság korántsem borította fel e viszonyokat, sőt netán még inkább megszilárdította korábbi struktúrájukat.

Kérdés viszont, hogy milyen ezen államok demokráciákhoz, általában a liberális társadalmakhoz való viszonya, s miként vélekednek róluk a nyugati politikai elitek.

A válaszok mindenképp nagymértékben függnek a nézőponttól.

Európai és általában nyugati nézőpontból már a XX. század elején tisztázódott: egy politikai rendszer minőségét nem feltétlenül gazdasági versenyképessége, hanem társadalmának szabadságfoka, s a szabadságban megélt esélyegyenlősége és méltányossága adja.

Azon ideológiák, amelyek letértek erről az európaiságot nagyon mélyen meghatározó, Athéntől az észak-italiai városállamokig, a reneszánsztól a felvilágosodásig húzódó eszmeiségről, és a velük létrejövő szabadságjogok állam általi tiszteletéről, és az állam primátusát, annak versenyképességét, nagyságát, érdekét stb., kezdték hangsúlyozni, mind felszámolták a szabadságot, s diktatúrákba, totalitarizmusba csúszó rezsimekké váltak.

Akkor is, ha vezetőik szabad választásokon kerültek hatalomra, s akkor is, ha puccs vagy államcsíny révén. Ez történelmi ténykérdés. Ezen alapvetéseket Friedrich Hayek a *Look* magazinban már világosan leírja 1944-ben.⁷⁹

Fareed Zakaria 1997-ben „Az illiberális demokráciák felvirágzása” című írásában arra utal, hogy egyre több állam válik demokratikus próbálkozások után fél-, negyed-

⁷⁹ Itt publikálja Hayek először a *The Road to Serfdom*, vagyis az *Út a szolgáshoz* című nagy hatású munkáját.

stb. demokráciává, amelyek nem a liberális demokráciák rendszerjavító alapállásából választanak, hanem a liberális demokráciákat leváltó célból, s e rezsimek rohamléptekben építik le a demokratikus, liberális jogállamot, s hoznak létre illiberális demokráciákat. Választások – valamilyenек – vannak e rendszerekben, de torzok, a hatalmon lévőkét szolgálják, és a hatalmi ágak összefonódása fontos e rendszerekben a hatékonyság jegyében, nem pedig a demokratikus verseny és a hatalmi ágak szétválasztásának, függetlenségének az elve az állampolgár szabadságának garantálása érdekében.

Ugyanakkor e rendszerek tökéletesen alkalmasak arra, hogy az ember szükségletelméleti elvárásait⁸⁰ kielégítse, a lét- és közbiztonságot nyújtson állampolgárainak, garantálja lakhatásukat, amiért cserébe ők a szabadságukkal fizetnek.

S előbb-utóbb olyan társadalmi szerződést kötnek, amelyben mindenki lemond jogairól a béke és biztonság érdekében egy nagy szuverén javára, amelyik abszolút és mindenható, s kinek szava maga a törvény. Úgy, ahogy Hobbes megírta a *Leviatánban*.⁸¹

A Biblia szerint Leviatán egy hatalmas sárkány, ami a vizekben élt. E sárkánynak, másutt tengeri kígyónak, hatalmas agyarái vannak, tüzet okád, és amerre elúszik, felforr a tenger vize. Farkát fogai között tartja, így veszi körül az óceánt. Olyan bűdös, hogy maga sem tudja elviselni, ezért néha az édenkert virágait szagolgatja, s csak a Jordán vízének azt a részét issza, amelyik egy föld alatti csatornán át a tengerbe ömlik.

Thomas Hobbes, a XVII. század nagy angol filozófusa és politikai gondolkodója e biblikus szörny nevét adta fő művének címéül, amely azóta is az abszolút uralkodás és a

⁸⁰ Malinowski, Bronislaw: *Baloma*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1972.

⁸¹ Hobbes, Thomas: *Leviathan*, Project Gutenberg Ebook, www.gutenberg.org.

modern felvilágosodás eszméinek metszetében lévő társadalmi és politikaelméleti leírást ad.

Hobbes gondolatmenete az állam és az uralkodó hatalmáról, ennek kötelező és természetszerű primátusáról az egyén szabadságával szemben, a közjó és a béke megteremtése és fenntartása érdekében egyre-másra visszaköszön a 2008-as világgazdasági válság után azokban az országokban, amelyek versenyképességük megteremtését vagy visszaszerzését a nem liberális vagy nem neoliberális alapú társadalom- és államszervezésben látják.

A liberális államszervezés szabadságjogokon nyugvó rendszerét is nagyjából ugyanazon az alapon utasítják el a maguk hatalmát megerősíteni és a közjót „örökön” szolgálni akaró politikai erők, amivel Hobbes is érvelt egykor, miszerint a liberális szabadságfelfogás szerint az egyén szabadsága addig terjed, amíg bele nem ütközik a másikéba. Csakhogy ennek alapján a szabadság mindig az erő függvénye.

Erre a következtetésre jutott Orbán Viktor is tusnádfürdői beszédében: *„A liberális társadalomszervezés kiindulópontja a két ember közötti viszony tekintetében arra a gondolatra épül, hogy mindent szabad megcselekednünk, ami a másik szabadságát nem sérti. Erre a gondolati, eszmei kiindulópont-ra épült föl a 2010-et megelőző húszévnnyi magyar világ – elfogadva egyébként a Nyugat-Európában általános elvet. Azonban húsz év kellett ahhoz, hogy Magyarországon meg tudjuk fogalmazni azt a problémát, hogy ez egy intellektuálisan ugyan rendkívül vonzó gondolat, de nem világos, hogy ki fogja megmondani, hogy mikortól sérti valami az én szabadságomat. És miután ez nem magától adódik, ezért ezt valakinek meg kell határoznia, el kell döntenie. És miután senkit nem jelöltünk ki arra, hogy ezt eldöntse, ezért folyamatosan, a mindennapi életben azt tapasztaltuk, hogy az erősebb döntötte el.”*

Ez pedig már Hobbes *Leviatán*jában is egyet jelentett azzal, hogy létrejön a „mindenki harca mindenki ellen” állapot, amelyben ember embernek lesz farkasa, s a nagy szabadság állapota valójában nem más, mint állandó harc, békétlenség és erőből eldőelő egyenlőtlenség.

„Erre javasoljuk mi azt, és megpróbáljuk a magyar államéletet arra a gondolatra építeni, hogy ne ez legyen a szervezőelv, a társadalom szervezőelve. Ezt nem lehet törvénybe foglalni, itt most szellemi kiindulópontokról beszélünk. Ne az legyen a magyar társadalom szervezőelve, hogy mindent szabad, ami más szabadságát nem sérti, hanem legyen az, hogy amit nem akarsz, hogy veled cselekedjenek, te se tedd azt másokkal. És megpróbáljuk a magyar közgondolkodásban, az oktatási rendszerben, a saját magunk viselkedésében a személyes példáinkkal erre az eszmei alapra helyezni azt a világot, amit magyar társadalomnak nevezhetünk. Ha ugyanezt a gondolatot megnézzük az egyén és közösség kapcsolatában – mert most egyén és egyén kapcsolatáról beszéltem –, akkor azt látjuk, hogy az elmúlt húsz évben a fölépült magyar liberális demokrácia jó néhány dolgot nem tudott végrehajtani” – mondja a magyar miniszterelnök 2014. július 26-ai beszédében.

Vagyis egyértelműen azok mellé sorakozik fel, akik a 2008-as világgazdasági válság utáni periódusban a liberális állammodellt általában akarják lecserélni, s a válságot a hozzá vezető húsz-harminc év csődjeként fogja fel.

A szabadságjogok értelmezésének keretét itt nem fejtí ki a beszélő, csak jelzi, hogy ezeket természetesen jelenlévőnek tartja bármilyen új állam- és politikai rend létrehozatalakor.

De pont arról nem beszél, hogy ez majd milyen viszonyban lesz a nagy szuverénnel, a nagy Leviatánnal szemben! Későbbi mondatai pedig, amikor is az új magyar államrend rendszerleírása kapcsán az illiberális jelzőt használja, teljesen világossá válik, hogy e szabadság nem lesz más, mint a közösség, valójában a politikai hatalom alá rendelt törvényi konstrukció, amelynek politikai és jogi keretét mindig a hatalmon lévő fogja megadni, mert ő kell megadja, merthogy valójában ez felhatalmazásának lényege.

A liberális elvek kárhóztatása mellett az új államrend kialakításának jogát pedig pont abból vezeti le a magyar miniszterelnök, hogy szabad, demokratikus és liberális elveken nyugvó választáson olyan alkotmányozó többséget kapott, amely lehetőséget kínál számára a rendszer levál-

tására és a politikai rezsim totális átalakítására. *„Következésképpen a 2010-es választás értelmezése – különösen a 2014-es választási siker fényében – vállalhatóan hangozhat úgy, hogy a nagy világversenyben, amely a legversenyképesebb állam megteremtésének érdekében zajlik, azt várják el a magyar polgárok a magyar vezetőktől, hogy találják meg, dolgozzák ki, kovácsolják ki azt az új magyar államszerveződést, amely a liberális állam és a liberális demokrácia korszaka után – persze a kereszténység, a szabadság, az emberi jogok értékeit tiszteletben tartva – ismét versenyképessé teszi a magyar közösséget, és azokat az el nem végzett munkákat, be nem tartott kötelezettségeket, amelyeket felsoroltam, elvégzi és tiszteletben tartja.”*

Azt a kérdést, hogy a konszenzuális demokrácia leváltására és egy többségi – pártpretorianizmuson nyugvó – demokrácia létrehozatalára kapott-e felhatalmazást a 2010-ben kormányra kerülő miniszterelnök, már 2012-ben megválaszoltam a „Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez” című tanulmányomban. Szerintem nem kapott. Álláspontom akkor is az volt, hogy az állampolgárok a kétharmados felhatalmazástól rendszermegjavítást vártak, és nem rendszerfelszámolást és új, többségi rendszerépítést. Persze a hatalmon lévő a kétharmados lehetőségéből ezt a „felkérést” vezette le, mert hát a kétharmados jogalkotás lehetősége lehetővé tette az alkotmányozást. Nyilván a maga javára. De ez a felhatalmazásértelmezés csak politikailag, hatalmilag konstituált értelmezési kerete volt a miniszterelnöknek.

Ám Orbán tusnádfürdői beszéde már nem arról szólt, hogy a liberális demokrácia többségi választójogon nyugvó rendszere jobb-e, vagy a lebontott konszenzuális modellé?!

Ezen jóval túlmenve egyenesen arra tett utalást, hogy minden, amit az elmúlt négy évben tettek, s minden, amit az elkövetkezendőkben tenni fognak, abból fakad, hogy *„ma a slágertéma a gondolkodásban azoknak a rendszereknek a megértése, amelyek nem nyugatiak, nem liberálisok, nem liberális demokráciák, talán még demokráciák sem, és mégis sikeressé tesznek nemzeteket”.*

Vagyis rendszermegjavításról, liberális elveken és demokratikus választójogon nyugvó új irányról már nincs szó a kormányzati működés megértése kapcsán. Ez lassan lekerül a palettáról, s helyette az állam- és társadalomszervezés új – de facto kimondott illiberális – rendszerét nevezte meg követendő példaként. A kimondáshoz vezető úton viszont még csak játszik a gondolattal a beszélő.

„Ki kellett mondanunk azt, hogy egy demokrácia nem szükségképpen liberális. Az, hogy valami nem liberális, még lehet demokrácia. Sőt, ki kellett, ki lehetett mondani azt is, hogy valószínűleg a liberális demokrácia államszervezési elvére épülő társadalmak a következő évtizedekben nem tudják fenntartani a világ-versenyképességüket, sokkal inkább egy visszaszorulást szenvednek el, hacsak nem lesznek képesek magukat jelentősen megváltoztatni” – mondta Orbán Viktor.

Ami ebben a formában mind igaz is lehet, csak hogy a saját rendszerépítése kapcsán a kétharmados felhatalmazásból – ami 2014-ben már egyértelműen a saját hatalmi, választójogi konstrukciójából eredt – arra következtet, hogy egy illiberális állam kiépítésére kapott felhatalmazást.

„Vagyis ami Magyarországon ma történik, értelmezhető úgy, hogy a mindenkori politikai vezetés ma arra tett kísérletet, hogy az emberek személyes munkája és érdeke, amelyet el kell ismerni, a közösség, a nemzet életével szoros összefüggésben álljon, a kapcsolat megmaradjon, és ez a kapcsolat erősödjön. Vagyis a magyar nemzet nem egyének pusztá halmaza, hanem egy közösség, amelyet szervezni, erősíteni, sőt építeni kell. Ilyen értelemben tehát az az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberális állam, nem liberális állam. Nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság, (a beszélő legyint) és hozhatnék még néhányat, de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz.”

E szöveghely adta az orbáni illiberális kifejezés körüli vita egyik dimenzióját. Az Orbán-párti értelmiség értelmezése szerint Orbán a kifejezésen csupán „nem liberálist” ért, miként azt ki is mondja. Vagyis ha a szövegben másutt nem szerepelne többet az „illiberális” kifejezés, hanem

csak következetesen „nem liberális”-t használna a beszélő, akkor talán még hihetnénk is nekik. De a magyar miniszterelnök később világossá teszi, tudja, miről beszél.

Mindezzel együtt az „illiberális állam” sajátos, egyedi konstrukciója Orbán Viktornak. Eredetileg ez „illiberális demokrácia” kifejezésként szerepelt Zakaria 1997-es tanulmányában, és a szerző tisztázza ennek jelentéstartalmát. A szuverén, a nagy Leviatán ezekben a demokráciákban pont a szabadság részleges feladásáért cserébe kínál viszonylagos társadalmi békét, munkát – lásd munkaalapú társadalom –, s adja a vágyak szükségletekhez igazított, lefokozott kielégítésének ígérését.

Az illiberális rendszerek korlátozzák a politikai versenyt, és hegemonizálják a hatalmat, azt állítván, hogy a közjót valójában ők szolgálják. Őriznek némi demokratikus vonást, de a hatalom abszolút felfogása érvényesül bennük, látszatdemokratikus elemekkel körítve. Ezek védelme vagy épp megsértése valójában Leviatántól függ.

A magyar illiberális demokrácia – Orbán konstrukciójával élve – az „illiberális állam” kiépítésének gondolata ezért még inkább fontosabb kérdés attól, ami a konszenzuális vagy többségi demokrácia vitája volt. Itt már a szabadságot magának vindikáló Leviatán ébredéséről van szó.

De biztos-e a beszélő szándéka? Biztos-e, hogy Orbán tényleg illiberálisként értelmezi saját politikai, közjogi és gazdasági hatalomberendezkedését, vagy pusztán valami „nem liberális”-at ért csak rajta?

A magyar miniszterelnök tusnádfürdői beszédében összesen négy alkalommal használja az „illiberális” kifejezést.

Egy alkalommal – az élőbeszéd hevében – tévesen, amikor az elmúlt húsz év liberális demokráciájára véletlenül az illiberális szót használta, a másik három szöveghely környezetéből úgy látszik, hogy teljesen tudatosan. Vagyis nemcsak valami nem liberálisat ért rajta, hanem a liberális demokráciát megrendszabályozó, attól versenyképesebb rendszernek értelmezi, s az is világos, hogy ez a beszélő számára inkább pozitív jelentéssel bíró fogalom, nem úgy, mint Zakariánál.

Annak a logikai menetnek a vitathatóságát, amelynek alapján Orbán Viktor arra a radikális álláspontra helyezkedik, hogy a 2008-as világgazdasági válsággal maga a liberális állammodell bukott el, és nem csak a neoliberalizmus, már részletesen elemeztem. Az viszont, hogy az „illiberális állam” kifejezés használata – amely, mint jeleztem, saját szóalkotása a magyar miniszterelnöknek – helyes-e volt-e, további magyarázatra szorul.

A legfőbb vita leginkább arról zajlott, hogy az illiberális kifejezés pusztán annyit jelent-e, hogy „nem liberális”, vagy e fogalom ab ovo nem értelmezhető másként, csak úgy, ahogy Zakaria azt politikai műszóként megalkotta, vagyis olyan csonka demokráciaként, amelyek többségében „nem nyugatiak, nem liberálisok, nem liberális demokráciák, talán még demokráciák sem, és mégis sikeresé tesznek nemzeteket”.

Az Orbán Viktor mellett kiálló jobboldali értelmiség egy része a beszéd hullámveréseire reagálva, abba az irányba akarta vinni a kifejezés értelmezését, hogy a fogalom semmi más, csak a liberálisnak az „il-” latin fosztóképzővel való ellátása (vö. pl. legális–illegális, legitim–illegitim).

Vagyis szerintük Orbán egy hagyományos szóképzéssel csupán azt jelölte, amit a liberálissal szembeállít, s valójában egy konzervatív, nemzeti állammodellt ért a kifejezéssel, annak minden alapértékével és alkotmányos alapjaival együtt.

E puha érvelők egyike sem tért ki a jelentés kapcsán a szabadság és a választójog, az Alkotmánybíróság és a három hatalmi ág elválasztásának problematikájára, ahogyan gondosan kerülték a miniszterelnök által bevezetett közjogi átalakulások pártpretorianizmusát is.

Mindezzel együtt kérdés, hogy elfogadhatóak-e ezen érvelések, arra vonatkozóan, hogy a miniszterelnöknek esze ágában sincs felszámolni a magyar liberális értékeken nyugvó államberendezkedést, azok szabadságjogaival egyetemben (három hatalmi ág különválasztása, általános, egyenlő és titkos választójog, kollektív és egyéni szabadságjogok összessége, versengő plurális és policentrikus

párt- és médiarendszer, az Alkotmánybíróság kontrollja a jogalkotás felett, alapjogok védelme, a nyilvánosság struktúrájának és a gazdaságnak piaci működése)?

Az Orbánt támadók viszont vészjóslónak tartották a magyar miniszterelnök szóhasználatát. Egyfelől azért, mert a kifejezést a miniszterelnök valóban jól, helyesen használta, ami mindhárom előfordulási helyen – kivéve a lapsust – pontosan utal mindarra, amire a szó megalkotója, Fareed Zakaria 1997-es dolgozatában használta. Másfelől azért, mert az „illiberális” kifejezés, bár képzése tekintetében, mint láttuk, hasonló a többi, „il-” fosztóképzővel alkotott szóhoz, mégsem vethető össze velük.

Elsősorban azért nem, mert ez nem általánosan bevett fogalom, mint az „illegális” vagy az „illegitim” kifejezések, hanem politikatudományi műszó, amely Zakariához köthető. És ettől kezdve, mint terminus technicus, a megalkotója által hordozott jelentéssel bír.⁸² A szó megalkotója

⁸² Orbán Viktor 2015. május 19-én az EP halálbüntetéséről és bevándorlásról tartott vitája utáni sajtótájékoztaton pusztán a magyar és az angol nyelv közti szóhasználati különbségnek akarta csak betudni a fogalom általa kavart értelmezési vitáját. A magyar miniszterelnök szerint az EP tele van peches képviselőkkel, akik nem tudnak magyarul, s így lemaradnak a magyar nyelv finomságairól és szépségeiről. A bevándorlásról szóló nemzeti konzultáció nyers megfogalmazásával semmi baj nincsen, mondta, csak nem „brüsszeliül van írva”. A magyar egy direkt nyelv, vélekedett. „Az illiberális demokrácia magyarul teljesen jól cseng, angolul viszont úgy hangzik, mint egy vérvád.” Nos, hogy ez badarság, azt nem kell hosszan magyarázni. Ilyen magyar szó nincs. És ez a szó egy magyar mondatban is úgy cseng, ahogy annak értelmét a szó megalkotója meghatározta. Ezt nyilván Orbán Viktor is pontosan tudja. E mondatában az „illiberális” kifejezés általa való használatának negatív nemzetközi visszhangját próbálta inkább enyhíteni. De ez nem jelenti azt, hogy ne lett volna tisztában a fogalom jelentésével, s ne használta volna tudatosan 2014-ben Tusnádfürdőn. Ha más nem, az angol nyelv és irodalom jeles mestere, a kiváló műfordítónak számító Tellér Gyula – a miniszterelnök főideológusa, akit barátomnak tisztelhetek, s akitől én is alapos és pontos filológiai értelmezést hallottam a fogalom kapcsán még 2014 augusztusának első hetében egyik baráti beszélgetésünkön – biztos elmondta neki.

kifejezésének meghatározásakor egyértelműen negatív politikai jelenséget írt le vele, s ez a jelentéstartalom vált általánossá a szakirodalomban.

Ettől kezdve az illiberális kifejezés azt a jelenséget írja le és jelenti, amelyben egy politikai vezetés a liberális államelvek alapjait teszik zárójelbe a maga politikai haszna és hatalmaérdekében, úgy, hogy bizonyos látszatdemokratikus elemeket meghagy koncként az állampolgároknak, de valójában egy féldemokráciát vagy látszatdemokráciát működtet jelentős hatalomkoncentráció mellett.

Vagyis a fogalom alkotója a tartalom meghatározásával egyértelműen azon negatív politikatudományi kifejezések tárházát bővítette – nyugati aspektusból –, amelyeknek nincs pozitív értelmezési kerete.

Van jó néhány ilyen politikatudományi fogalmunk: totalitarizmus, rasszizmus, diktatúra, diktátor és a többi. E fogalmak megjelenésük pillanatától valami negatív politikai jelenség leírására születtek. Nincs pozitív értelmezési keretük, s ezért bármely beszélő csak kötött tartalmak mellett használhatja.

Nincs pozitívan értelmezett rasszizmus, ahogy a totalitarizmus sem értelmezhető pozitív politikai, hatalmi berendezkedésként, de még csak neutralizált értelmezése is problematikus.

Fareed Zakaria is ekképpen vezette be az „illiberális” kifejezést a politika és a politikatudomány diskurzusába említett tanulmányában. A fogalom majd minden vetületét értelmezi, s mind akképpen, hogy az illiberális demokráciák nem mások, mint diktatúra felé sodródó féldemokráciák, ahol az alapvető jogok, az Alkotmánybíróság jogkörei, a három hatalmi ág különválasztásának és a szabad választásoknak az elve rendre sérülnek egy hibrid rezsimben, amelynek lényege, hogy saját hatalmát gazdasági, politikai és jogi versenyelőnyök mellett fenntartsa.

Tellér az Orbán-rendszerről írt tanulmányában egyébként nem használta rendszerjellemzőként az „illiberális” jelzőt.

Ezt nem lehet sem neutrálisan, sem pozitívan értelmezni ettől kezdve.

Vagyis az orbáni szóhasználatot mentegetni akaró nyelvészkedők érvelése téves, és semmi mást nem mutat, csak azt, hogy nem ismerik a terminus technicusok használatának alapvető szabályait.

S e ponton kaphatnám azt a támadást, hogy de hát ezek használata sem minden esetben eleve elrendelt, s így ezek is változhatnak!?!]

Igaz. Csakhogy e ponton akkor vissza kell kanyarodnunk a beszélőhöz, a magyar miniszterelnökhöz, és azt kell megvizsgálnunk, hogy volt-e ilyen újraértelmezési szándéka. Ezt kimondta-e, vagy adott-e új definíciós keretet a fogalomnak – elkülönítve azt annak eredeti jelentés-tartalmától.

Nos, a korábban is idézettekkel és a textust egészében véve is az állapítható meg, hogy nem volt ilyen szándéka a magyar miniszterelnöknek.

Sőt, minden, amivel érvel, az tisztán tükrözi azt, hogy ő bizony Zakaria fogalmát használja, annak jelentéstartalmával együtt, s kristálytiszta hivatkozva azokat a „sztár-államokat”, amelyek – pozitív értelemben vett – megértése szerint a legnagyobb kihívás ma a világon.

„Ma a sztárok a nemzetközi elemzésekben Szingapúr, Kína, India, Oroszország, Törökország. És azt hiszem, hogy a mi politikai közösségünk évekkel ezelőtt jól érezte meg, jól tapasztott rá, talán föl is dolgozta intellektuálisan ezt a kihívást, és ha visszagondolunk arra, hogy mit csináltunk az elmúlt négy évben, és mit fogunk tenni a következő négy évben, akkor valójában ez értelmezhető innen is. Vagyis megkeressük, megpróbáljuk megtalálni a Nyugat-Európában elfogadott dogmáktól és ideológiáktól elszakadva, tőlük magunkat függetlenítve azt a közösség-szervezési formát, azt az új magyar államot, amely képes arra, hogy a mi közösségünket évtizedes távlatban versenyképessé tegye a nagy világversenyfutásban.”

Vagyis a maga korábbi négy évének (2010–2014) közpolitikai és közjogi átalakításait világos pozícióba helyezi,

ahogyan a maga választási győzelmét is a liberális állammodell illiberálisra váltásának megbízatásaként fogja fel.

Tehát a vita arról, hogy a beszélő valójában nem is a nyugati, a felvilágosodás talaján álló, a három hatalmi ág különválasztásán, a plurális politikai versenyen és nyilvánosságon, valamint a politikailag korrekt választójogon nyugvó rendszert támadta beszédével, hanem csak valamilyen nyugati demokrácián belüli konzervatív irányváltást sürgetett, vagy egy Zakaria által leírt fél- vagy negyeddemokráciát célzott meg, nos, eldőlni látszik.

Az Orbán-beszédet puhítani akaró értelmezések nem néznek szembe a textus világos nyelvhasználatával – mint-ha szégyellnék a beszélő nyílt szókimondását.

De ugyanígy nem visznek közelebb az Orbán-rendszer megértéséhez azok a vad Orbán-ellenes értelmezők sem, akik a textus jelentést árnyaló szótárát nem vették figyelembe elemzéseikben, sőt azt néhol torzítva egyenesen patás ördöggént, az első EU-n belüli türannoszként írják le a magyar miniszterelnököt. Különösen károsak azok a nyíltan politikai kommentárok, amelyek szándékosan még a textusba is belenyúltak, hol fordítás, hol a szövegkörnyezetből való kiragadás által, s szó szerint olyat értettek bele a szövegbe, ami valójában benne sincs.

E puha és vad értelmezési keretektől eltávolodva viszont leszögezhetőek a következők:

Az „illiberális” kifejezés használata a magyar miniszterelnök részéről nyíltan provokatív, és a Zakariától ismert jelentéstartalomban értelmezhető. A beszélő nemhogy ettől eltérő szándékát nem jelezte közönségének, hanem egyenesen erre utalt a szó minden egyes használata előtt. (Kivéve az egyszeri lapsusát.)

Mindezek mellett, nem deklaráltan, de a fogalmat azzal próbálta újraértelmezni, árnyalni, hogy többször hitet tett a liberalizmus alapértékei mellett. E téren egyben el is különítette az illiberális fogalomról alkotott saját felfogását a Zakaria-féle meghatározástól.

Rögzíthető az is, hogy a magyar miniszterelnök álláspontja a liberalizmus meghaladásának, állammodellje le-

váltásának kapcsán a radikális rendszerkritikák közé sorakozik fel, s minden valóban illiberális politikai osztály érveit használja hatalmának indokaként: elég volt a közjót kereső liberális demokratikus bolyongásból; jöjjenek most végre azok, akik tudják, ismerik a közjót, mint ő és pártszövetsége. Elég volt a lassú reagálásokból, jöjjön végre a gyorsabb, hatékonyabb cselekvés állama, politikai vezetése.

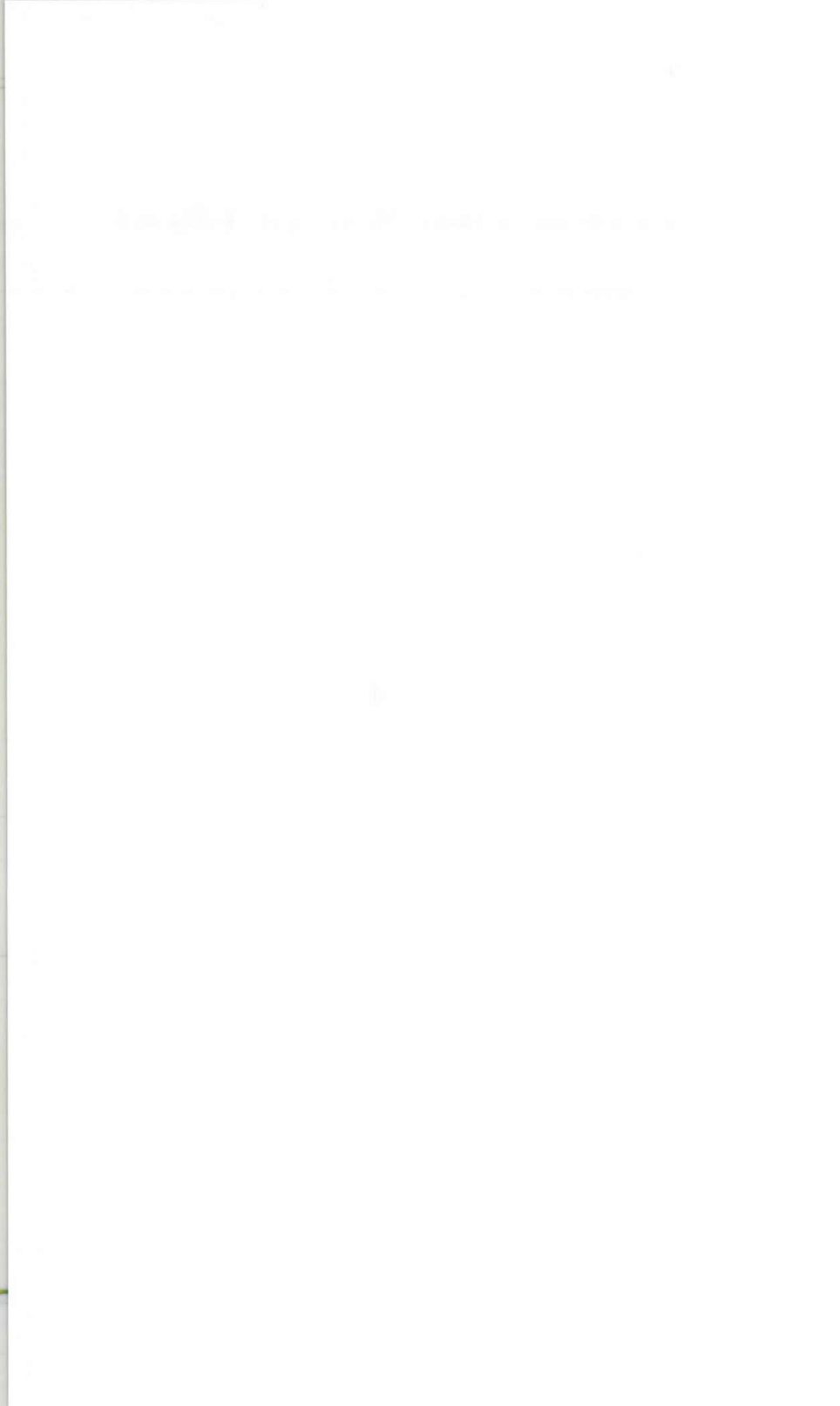
Az is világos, hogy a beszéd nem egy konzervatív fordulatot kínál a liberális állammodell neoliberalizmusával szemben. A hosszú beszéd alatt a konzervatív kifejezés például el sem hangzik Orbán szájából, és 2010-től egyre többször az ideológiamentességet hangsúlyozta, és ennek részeként jelentkezik „csak” a nemzetállam, keresztény-ség, közösség, család, munka mint eszmei keret.

Mindez nem egy konzervatív demokráciakoncepció keretében került kifejtésre Tusnádfürdőn, – beavatkozó állam, vallásos világnézet, a család mint társadalmi alap-egység, a magán- és a közösségi tulajdon együttes szentsége, piac és állam együttes gazdasági irányítása, személyes szabadságjogok alkotmányos garantálása –, hanem részben egy ezeket is zárójelbe tevő illiberális állammodellként.

Olyan modellként, amelyben a közösség egy része tudatosan, szurkolóként, másik része ellenzékben, de tűrés által, átruházza jogait a nagy Leviatánra, aki egyfajta versenyképes posztmodern abszolút uralkodóként a szabadságért vagy annak bizonyos részeiért cserébe békét, védelmet és biztos megélhetést ígér az állampolgárokból lett alattvalóknak.⁸³

⁸³ Zbigniew Brzezinski 2000-ben pont Budapesten, az első Orbán-kormány idején figyelmeztetett arra a magyar Parlamentben tartott konferencia-előadásában, hogy a posztkommunista országokban a szabadság létbizonytalanságát e társadalmak jó része azonnal visszacserélné a diktatúra szabadság nélküli létbiztonságára, s hogy ez nagy kihívása lesz az új politikai rendszereknek.

A világválság egyre több helyütt a glóbuszon hozta el Leviatán ébredését. A magyar miniszterelnök pedig igen-csak jelentős vitát kavart azzal, hogy ennek illiberális előnyeit tette vizsgálata tárgyává, s néhány saját korábbi lépését is akként magyarázta, hogy Magyarországon is e Leviatán van ébredőben az általa épített rendszerben.

II. fejezet

VÁZLATA MÁSODIK ÉS HARMADIK ORBÁN-KORMÁNY KONFLIKTUSAIRÓL ÉS MŰKÖDÉSI MECHANIZMUSAIRÓL

E fejezetben a 2012-ben írt és ugyancsak sok vitát kiváltó „Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez” című tanulmányom néhány alapvetését vizsgálnám újra. Leginkább azért, mert ha tanulmányomban azt írtam volna, hogy a magyar miniszterelnöknek a magyar közjogi, gazdasági és politikai rendszer egészének átalakítására törfő programja révén voltaképpen egy illiberális állam kiépítése zajlik az Európai Unión belül, nagy valószínűséggel megkaptam volna a magamét a kormánypárt és bértollnokai részéről: Hogy is képzelem?! Még, hogy illiberális lenne a magyar állam orbáni gépezete? És árulónak, rágalmazónak tituláltak volna.

A miniszterelnök vérszegény, magát a rendszerváltozás húsz évében elkoptatott baloldali ellenzéke meg kapaszkodót kapott volna a maga hiteltelenségének leplezésére: lám, egy magát deklaráltan konzervatívnak mondó politológus is azt állítja, hogy Orbán illiberális rendszert épít. Ez a 2002–2010 között igencsak gyenge teljesítményt felmutató, korruptnak bizonyult baloldal nyilván belekapaszkodott volna e kifejezésbe, s még jobban harsogni kezdte volna, amit amúgy is tett, miszerint a baloldali ellenzéknek nem azért nincs esélye, mert teljesen hiteltelenné váltak a rendszerváltozás húsz esztendeje alatt a magyar választópolgárok előtt, hanem azért, mert az Orbán-rezsim viszszaél az erőfölényével.

Korábbi tanulmányomban fel sem vetődött a részemről, hogy a miniszterelnök átfogó politikai, gazdasági s áttételesen társadalmi rendszeralakításának szándéka mögött valamiféle illiberális szándék húzódna meg.

Konfliktuselméleti megközelítésemben, ami a második Orbán-kormány működését vette vizsgálat alá 2010 és 2012 között, leginkább a kétharmados parlamenti kormánytöbbség „forradalmi szabadságharcát” vizsgáltam, ennek irányát és eszköztárát a pártpretorianizmustól, vagyis a közigazgatást és az állami intézményeket Fidesz-káderekkel elárasztó irányítási mechanizmustól egészen a jogalkotást politikai fegyverként használó kormányzati hiperaktivizmusig.

Sem a 2010-ig fennálló konszenzuális demokráciamoddell többségi rendszerré történő átalakítását, sem az államigazgatás kormányzati többségi elven nyugvó pártpretoriánus, zsákmányszerző rendszerét nem tartottam egy illiberális állam- vagy illiberális demokráciamoddell felé történő lépésnek.

Sőt, több esetben én is azok közé tartoztam, akik elutasították azt, hogy Orbán Viktor ellenzéke rögtön diktatúrát, autokráciát s minden egyebet kiált az EU-ban és szerte a nagyvilágban, és e pusztán politikai lejárató szándékot mind a mai napig károsnak tartom a magyar demokráciára, Magyarországra és a magyarságra nézve.

Ám 2014. július 26-án nem más, mint a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor jelentette ki: „...ami Magyarországon ma történik, értelmezhető úgy, hogy a mindenkori politikai vezetés ma arra tett kísérletet, hogy az emberek személyes munkája és érdeke, amelyet el kell ismerni, a közösség, a nemzet életével szoros összefüggésben álljon, a kapcsolat megmaradjon, és ez a kapcsolat erősödjön. Vagyis a magyar nemzet nem egyének puszta halmaza, hanem egy közösség, amelyet szervezni, erősíteni, sőt építeni kell. Ilyen értelemben tehát az az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberális állam, nem liberális állam.” Azt, hogy Orbán Viktor pontosan tudja az illiberális állam fogalmának jelentését, s nem csupán „nem liberálisat” ért rajta, azt az előző fejezetben tisztáztam.

Ám itt az ideje megnézni, hogy mindaz, ami 2010 és 2015 között, részben már két Orbán-kormány alatt történt a magyar politikai rendszerben, az valóban egy illiberális demokráciát, netán államot szült-e hazánkban?

II. 1. PÁRTPRETORIANIZMUS

„Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez” című tanulmányom alaphipotézise az volt, hogy a magyar miniszterelnök és pártja, a Fidesz–KDNP pártszövetség jelentős konfliktusokat vállalt a magyar állam és a magyar társadalom helyzetének stabilizálása érdekében, miközben mindent megtett azért, hogy saját politikai hatalmát ne csak stabilizálja, hanem hosszú távra berendezze a magyar politikai arénában.

Mindehhez pedig minden hatalmat megkapott 2010-ben, amikor valójában egypárti kétharmados győzelmet aratott, úgy, hogy baloldali ellenfele az MSZP teljesen szétesett, később kettészakadt.

Orbán kettős célja érdekében, vagyis az ország és saját maga, illetve pártja hatalmának stabilizálása érdekében hiperaktív átalakításokba kezdett, amelynek gazdasági része több magyarországi és brüsszeli kényszer eredménye volt, másik része pedig saját küldetéstudatából, közjóértelmezéséből és a melléjük társuló nyers hatalmi – gazdasági és politikai – érdekeiből fakadtak. E hiperaktív cselekvések viszont ellenhiperaktivizmusokat szültek, és valószínűs konfliktushálóba keverték a kormányt és a miniszterelnököt.

A kormány gyors és hatékony cselekvésének zálogát a magyar miniszterelnök abban látta, hogy az állam gépezetének hídfőállásaira a leghamarabb pártkatonákat küldjön. Az új, minden korábbinál centralizáltabb kormányzati forma, a csúcsminisztériumi és a reszort szerinti államtitkári rendszer volt az első lépés a miniszterelnök hatalomcentralizációjában. Majd ebből kiindulva, valójában másfél év alatt, az összes jelentős állami és alkotmányos intézmény élére nyíltan a személyéhez vagy pártjához köthető vezetőket ültetett, miközben szinte mindenkit eltávolított az állami irányításból, aki nem tett hitet az új politikai vezetés mellett.

A kormányzat pártpretoriánus jellegét hosszan elemeztem az államszervek és közpolitikai intézmények elfoglalá-

sa kapcsán még 2012-ben. Akkor arra a végkövetkeztetésre jutottam, hogy igaz, hogy a nyílt pártpretorianizmus a többségi rendszer zsákmánypolitikáját csúcsra járatta, de 2012-ben még nem lehetett felfedezni azt, hogy az alkotmányos és az államszervek feltétlen kiszolgálójává váltak volna az orbáni kormányzatnak, s szakmai döntéshozók helyett pusztán politikai vazallusokká lettek.

Érdemes megvizsgálni e téren az azóta eltelt időszak tapasztalatait.

Mindenekelőtt érdemes leszögezni: vegyes a kép.

Nem lehet egyértelműen azt mondani, hogy minden terület vazallussá vált, ám azt sem, hogy nincs jel arra, hogy a miniszterelnök valóban illiberális irányba mozdította el a magyar államgépezet egy részét.

Nos, nézzük először a végrehajtás kormány melletti másik szereplőjét, az államfőt.

A plagiárius, lemondásra kényszerült orbáni bábelnök, Schmitt Pál megválasztásakor még ki is mondta, hogy ő nem kontrollja, hanem motorja akar lenni a Fidesz–KDNP kormányzásának s a jogalkotásnak, ami teljes alkotmányos szereptévesztését mutatta a köztársasági elnöknek a magyar parlamentáris demokráciában. Schmitt Pál egyetlen, később súlyosan alkotmánysértőnek bizonyuló törvényt sem küldött vissza a parlamentnek megfontolásra, vagy az Alkotmánybíróságnak normakontrollra, ami teljes mélybe rántása volt az elnöki tekintélynek.

Utódja, Áder János viszont helyreállította az intézmény renoméját. Áder 2012-es megválasztása óta valódi alkotmányos kontrolljaként működött a jogalkotásnak, s összesen 22 parlamentnek visszaküldött, valamint 2 normakontrollra bocsátott törvényjavaslattal a rendszerváltozás utáni hat magyar köztársasági elnök közül Sólyom László után a második legaktívabb alkotmányőrnek bizonyul.⁸⁴

Igaz, az más kérdés, hogy a miniszterelnök pártja, a Fidesz–KDNP leggyakrabban változatlan formában szavaz-

⁸⁴ A köztársasági elnök szerepe a törvényalkotásban, www.archiv.parlament.hu

ta meg az Áder által visszaküldött törvényt, s ez bizony jól mutatta a kétharmados többség elvesztéséig a Fidesz–KDNP és a miniszterelnök hatalomfelfogását a liberális demokrácia kontrolljairól, mégis, a köztársasági elnöki intézmény, úgy tűnik, őrzi autonómiáját a miniszterelnöki hatalomfelfogás mellett is.

Más képet fest viszont az Alkotmánybíróság működése. A legfontosabb alkotmányos kontrollt a második Orbán-kormány mindaddig, amíg nem járt le a korábbi időszakból megválasztott bírák megbízatása, általában azzal kerülte meg, hogy egyenesen alkotmányba írta bele az AB által elutasított törvényeket, amit ettől kezdve a taláros testület nem vizsgálhatott, így elfogadni kényszerült. Paczolay Péter, az Alkotmánybíróság akkori elnöke nemegyszer kifakadt, hogy a kormánypárt és a miniszterelnök ezen akaratátvittele a közjog területén igencsak ellentmond az európai jogfelfogásnak, de hiába.

Aztán a második Orbán-kormány alatt az alkotmánybírói jelölési szabályok megváltoztak, és a bírák létszámának 15 főre emelése már azt jelezte, hogy bizony az AB netán illiberális átalakítása van készülőben, amely a miniszterelnök elvárásai szerint elengedi majd a kormány és a Fidesz–KDNP javaslatait, ha netán valahogy eléjük kerül, hiszen az AB-hez fordulás lehetőségét is szűkítették. A beválasztott új bírák mandátumának hosszát megnövelték 12 évre, és ezzel érdemben több kormányzati cikluson átívelően betonozták be a többségében csak kormánypártok által megszavazott jelölteket.

A korábbi bírákra más szabály lett érvényes, őket még egyszer 9 évre megválaszthatják, azonban a 2011–2014 közötti időszakban így is 11 új tag volt, szemben a régebbi 4 bírával. Paczolay Péter elnök távozása után a testületben 2015 tavaszáig 11:3-ra módosult ez az arány.

Több részletes elemzés is foglalkozott az Orbán Viktor miniszterelnöksége alatt megválasztott új alkotmánybíróági tagok döntéseivel, különvéleményeivel.

Anélkül, hogy önálló elemzésbe kezdenénk, vagy sorra vennénk egyesével a különböző szakmai kutatások ez irá-

nyú megállapításait, általánosan rögzítjük azt az egyértelműen kimutatható tendenciát, hogy az AB határozatai az Orbán-kormány időszakában kinevezett bírók többségbe kerülésével automatikusan magával hozta a döntéshozatal kormánynak kedvezését.⁸⁵ Ezt vitatni nem lehet, ahogy azt sem, hogy jó néhány jogkör elvétele miatt az AB már korántsem látja el azt az alkotmányőri funkciót a jogalkotás és jogalkalmazás területén, amit az 1990 és 2010 közötti húsz évben ellátott. Igaz, eközben az alkotmánybíró-ságok államéletben betöltött szerepe is több tekintetben változott.

Ezzel együtt is rögzíthető, hogy az AB strukturális rendszerének, személyi állományának és jogi környezetének átalakítása bizony értelmezhető úgy, mintha az Orbán-kormány a liberális demokráciának a kormányzatot lassító intézményét kívánta volna formálissá és lojálissá tenni, amely verifikáló döntéseivel még legitimálhatja is a hatalmat. Vagyis fellelhető benne az illiberális átalakítási törekvés.

Egy másik terület, ahol érdemes megvizsgálni, hogy történt-e illiberális átalakulás, a Legfőbb Ügyészség.

Az, hogy a 2010-ben legfőbb ügyészi pozícióba került Polt Péter Orbán Viktor régi harcostársa, köztudott volt. Ő látta el ezt a pozíciót az első Orbán-kormány időszakának nagyobb részében is, s már ekkor is jó néhány kritikusa akadt, akik Orbán és ügyei iránti elfogultsággal vádolták. Ám ez még semmiképp sem alkalmas érv arra, hogy pusztán személye miatt a legfőbb ügyészi hivatal működését ettől kezdve illiberálisnak mondjuk.

⁸⁵ Az Eötvös Károly Intézet 23 AB-döntés kapcsán, 2011 szeptembere és 2014 szeptembere közötti időszakban vizsgálta meg az új alkotmánybírák döntéseit. Kutatásukat az „Egypárti alkotmánybírák a kétharmad szolgálatában” című tanulmányukban összegezték 2015 tavaszán. Az igencsak Orbán-kritikus intézet alkotmánybírókra lebontva vizsgálódott, s állapította meg, hogy az új bírák testületi többséget adó része már mind a kormánypárthoz és vezetőjéhez igazodik döntéshozatala során, és másodlagossá vált többségüknél az alkotmányjog logikájához való igazodás. Lásd http://ekint.org/ekint_files/File/ekint_tasz_mhb_egyp%E1rti_alkotm%E1nyb%EDr%F3k_2015.pdf

Ilyen típusú vádat a legfőbb ügyészség és annak vezetője kettőt kapott a 2012 óta eltelt működése során. Az egyik igen jelentős vád szerint a Legfőbb Ügyészség politikai alapon akaszt meg vagy éppen indít el vizsgálatokat, s ezekben gyakran felfedezhető olyan politikai szál, amely ténylegesen vagy áttételesen kormánypárti vagy Orbán-közei érdekeket szolgál.

Erre vonatkozó tételes bizonyítékot azonban eddig még senkinek nem sikerült felmutatnia, így ezen megállapításokat továbbra sem lehet az ügyészség illiberális rend felé való elmozdulásának tekinteni.

Azonban egy érdekességgel szolgált az egyik oknyomozó magyarországi portál, az Atlátszó.hu. Ők ugyanis egy összehasonlító elemzésben megvizsgálták, hogy hányszor indult eljárás hivatali vesztegetés vagy befolyással üzérkedés miatt Polt Péter 2010-es kinevezése előtt és után.

Az adatokból pedig az derült ki, hogy a feljelentések száma felére-harmadára csökkent, bár ehhez nincs közvetlenül köze az ügyészségnek. A csökkenésre korrektül meg is állapítják, hogy több magyarázat is lehet. Ezek szerint vagy az ellenzék ilyen irányú aktivitása gyengébb, vagy az állampolgárok nem látják értelmét feljelentést tenni, netán félnek a retorziótól, vagy esetleg valóban csökkent a korrupció Magyarországon. Vagyis ebből még nem lehet semmire következtetni.

A portál értékelése szerint viszont az már beszédesebb, hogy az ügyészség mit kezdett a beérkezett feljelentésekkel. A meglepő adatok szerint az Orbán-hű legfőbb ügyész kinevezése után háromszorosára nőtt a feljelentések elutasításának aránya hivatali, politikai korrupciós ügyekben, ha pedig mégis indul nyomozás, azt kétszer gyakrabban szüntetik meg.

Vagyis a rendszer önvédelmét mutatják e számok, akkor is, ha az egyes ügyek elbírálásának konkrét indokait vagy épp indokolatlanságát nem ismerjük. Ugyanis ha az ügyészség gyakorlata nem változott, akkor ekkora különbséget vagy illiberális elvek bekapcsolódásával magyarázhatunk, vagy azzal, hogy 2010. december 13. után a feljelentők rossz

szériába kerültek, s így háromszor kevesebb befogadható feljelentést adtak be. A megszüntetések arányának duplájára emelkedése viszont valóban felvetheti a politikai döntéshozók és hivatalnokok kormányhű védelmét, vagyis az esetleges illiberális mechanizmusok meglétét a legfőbb ügyészség bizonyos működési területein.

Am, ezzel együtt is, nincs ma elegendő ismeret arra vonatkozóan, hogy a magyarországi legfőbb ügyészi intézményt biztosan illiberális működésűként írjuk le, s benne az Orbán-rendszer nyílt bunkósbotját lássuk a jogállamiság látszatának fenntartása mellett. Azonban az mindenképpen érdekes szituáció, amikor egy alapvetően gazdasági jellegű kazahsztáni útjára a miniszterelnököt nemcsak elkíséri a magyar legfőbb ügyész, hanem valóban illiberális rendszerben működő kazah kollégájával – pro forma – együttműködési megállapodást ír alá. Ilyet bizony demokratikus állam demokratikussal és illiberális illiberálissal szokott aláírni, ha csak nem valami szigorú államközi ügyről van szó. Márpedig 2015 tavaszán a magyar és a kazah legfőbb ügyész „tapasztalatot cserélnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelmének az ügyészi munkát érintő kérdéseiről”, ahogy a hivatalos kommuniké szólt az eseményről.

A pártpretorianizmus birtokba vette a Nemzeti Választási Bizottságot is. Ennek azért van nagy jelentősége, mert a magyar alkotmányos berendezkedésben e testület nemcsak a választások tiszta lebonyolításáért felel, hanem bírálója a közvetlen demokráciát jelentő országos és helyi népszavazásoknak. A 2013-ban meghozott új népszavazási törvény, amelyet csak és kizárólag a miniszterelnök pártja szavazott meg, nagymértékben szűkítette a népszavazás korábbi lehetőségeit, s egy közvetlen demokratikus elemet, a népi kezdeményezés lehetőségét meg is szüntette. Ez utóbbi védhető szakmai alapokon állt, de semmiképp sem lehet demokráciabővítő lépésnek mondani. Ugyanakkor az új népszavazási törvény szinte lehetetlen feladat elé állítja a népszavazást kezdeményezőt.

A népszavazások legfontosabb szabályait az Orbán Viktor kétharmados többsége által megszavazott alaptörvény

akként szabályozza, hogy legalább kétszázezer választópolgár kezdeményezésére az Országgyűlés elrendeli az országos népszavazást; a köztársasági elnök, a kormány vagy százezer választópolgár kezdeményezésére pedig elrendelheti. Az alaptörvény rögzíti azt is, hogy az országos népszavazás tárgya az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozó kérdés lehet, de: nem lehet országos népszavazást tartani többek között például az alaptörvény módosításáról, a központi költségvetésről és az azt érintő kérdésekről, a képviselő-választások szabályairól, a nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségekről, az Országgyűlés és képviselő-testület feloszlásáról, hadiállapot kinyilvánításáról, katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos kérdésről, illetve közkegyelem gyakorlásáról.

Ezen szabályozás szerint Orbán Viktor és a Fidesz nem kezdeményezhette volna 2007-ben a 2008-ban sikerre vitt szociális népszavazását, ami a legnagyobb szegnek bizonyult a baloldali Gyurcsány-kormány koporsójában és a legnagyobb szervezési és instrumentális előnyhöz juttatta a Fidesz-KDNP-t a baloldali MSZP-vel szemben.

Orbán tanult a népszavazásból. Tudta, hogy egy jó lélektani pillanatban kormányt lehet buktatni általa. Kormányra kerülése után fontosnak is tartotta, hogy e politikai fegyvert igencsak korlátozottan lehessen használni ellene, s a népszavazási szabályok jelentős megszigorítását javasolta.

Így például hogy a népszavazás akkor legyen csak érvényes, ha az összes választópolgár több mint fele – nagyjából négymillió szavazásra jogosult – érvényesen voksolt, és akkor eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint fele a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott. Ezzel az intézmény az illiberális rendszerépítés részévé vált. A 2013. december végén elfogadott, sarkalatos rendelkezéseket is tartalmazó jogszabály⁸⁶ sze-

⁸⁶ 2013. évi CCXXXVIII. törvény a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról.

rint országos népszavazást az országgyűlési képviselők választásán választójoggal rendelkező állampolgárok, pártok vagy egyesületek szervezhetnek, azzal a megkötéssel, hogy az egyesületek csak a létesítő okiratukban meghatározott céllal összefüggő kérdésben jogosultak a kezdeményezésre. A szervezőknek a népszavazásra javasolt kérdést az aláírásgyűjtés megkezdése előtt hitelesítésre be kell nyújtaniuk a Nemzeti Választási Bizottsághoz (NVB), amely bizottság tehát pallosjoggal bíró öre annak, hogy egyáltalán a népszavazás aláírásgyűjtése elkezdődhet-e. E jog korábban is az NVB elődjének, az Országos Választási Bizottságnak törvény adta kötelessége volt, ám az, hogy a NVB komolyan veszi a népszavazási kezdeményezések szigorú elbírálását, az mutatja, hogy az elmúlt öt esztendőben igencsak kevés kérdés jutott át a bizottság kormánypárti többségén.

A népszavazás rendszerének átalakítása, szigorítása, valamint a NVB népszavazási kezdeményezéseket elbíráló gyakorlata, amely mindig megtalálja, hogy miért ütközne alaptörvénybe és népszavazási törvénybe a kérdés kiírása, az illiberális demokráciák közvetlen demokratikus intézményektől való félelmét jelzi. A törvényi szabályozás, az intézményt felügyelő NVB bírálati gyakorlatával együtt, értelmezhető úgy, mint ahol a magyar demokrácia illiberális jegeket mutat.

Ezen egyes esetek, intézmények – korántsem teljes körű – vizsgálata után érdemes azonban rendszerszinten is vizsgálni.

A pártpretorianizmus sajátos Orbán-rendszert építő, az állammal, önkormányzatokkal, jelentős állami vagy önkormányzati cégekkel, jelentős gazdasági beruházásokkal, azok megbízotti körével szorosan összefüggő alappillére a párt választókerületi elnöki rendszere (vk-rendszer).

A Fidesz a 2010-es választásokra átstrukturálta korábbi szervezeti formáját, s létrehozta a választókerületi rendszert. Ennek lényege, hogy a párt hierarchikus felépítésében a központi pártvezetés és a kormány felé a választókerületi elnök a legfontosabb kapocs, aki a szigorú pártlogi-

kát és érdeket közvetíti a saját területi körzetében, s ő is a legfontosabb befolyásoló személy a kormány felé mindenféle ügyben. Legyen az jelentős beruházás, vagy akár iskolaigazgatói kinevezés, trafikkoncesszió odaítélése vagy egy központ által kiválasztott stadionépítés helyi alvállalkozója.

Ugyanígy a személyi kérdéseket is mind velük kell egyeztetni, ha az a választókerületi elnök területét érinti, befolyásukat általában nemcsak ezen minőségükben, hanem leginkább országgyűlési frakcióhoz tartozásuk, vagyis képviselőségük által érvényesítik. Korábban az egyéni mandátumok számához igazítottan 176, a kisebb parlament 2014-es beköszöntével pedig 106 választókerületi elnök mozgatta s mozgatja az állam, önkormányzatok, kormány, párt és frakció politikai és gazdasági érdekhálóját, ami gyakran jelentős pártklikkeket és belső harcokat is teremtett, amelyben leginkább a miniszterelnökség igyekezett s igyekszik rendet teremteni.

Alapszabállyá lett, hogy a vk-elnök egyben a mindenkori országgyűlési képviselőjelölt is a választásokon. A 2014-es választások után a parlamentből kiesett választókerületi elnökök a helyükön maradhattak, de a 2018-as választások előtt a miniszterelnök pártelnök szinte biztos, hogy leveszi őket helyükről, s általában is újragondolja a párjancsárok seregének kiállítását az új választásokra.

A választókerületi elnöki rendszer tehát a teljes, hálószerű pártpretorianizmust hivatott kiteljesíteni az országban, s hivatalos vagy nem hivatalos jogosítványaik, döntéseket befolyásoló pozícióik, valamint gyakran a törvényes eljárási rendek vagy szabályok pusztán formális betartása, de informális befolyásolása által jelentős gazdasági és politikai befolyást gyakorolnak országszerte, amelynek alapja a párthoz és a kormányfőhöz való lojalitás.

E rendszerrel a miniszterelnök két lépcsőben akár a legkisebb falu iskolaigazgatójának, vagy bármelyik önkormányzati cég felügyelőbizottságának, netán kiírt közbeszerzésének győztesét utol tudja érni. Elég, ha üzen a miniszterelnökség vagy bármelyik tárca a választókerületi el-

nöknek, hogy mit szeretne. Ugyanígy a vk-elnök ugyanezen helyen lobbizik annak érdekében, hogy milyen gazdasági és hatalmi pozíciókat szeretne és kivel elfoglaltatni a maga körzetében.

A rendszer gyakorlati működése, mivel sok tekintetben átnyúl a demokratikus jogállam adta keretek feje fölött, befolyásolja vagy épp el is dönt piaci versenyeket, helyi és országos oligarchákat szül, kontroll alatt tartja az állam helyi gépezetét és az önkormányzatok intézményeit, ezért leginkább e rendszert mutat illiberális működést a magyar állam, a kormány és a kormánypárt összefonódott működésében.

Mindezek mellett azonban az állam számtalan, elsősorban szakpolitikai területén inkább csak a centralizált döntésmechanizmus érhető tetten, vagy éppenséggel még az sem. Az állam és a közpolitikai működés ezen területein döntő mértékben a szakmaiság és a demokratikus állami funkciók betöltése tapasztalható.

E tekintetben az Orbán-kormány szakpolitikai programjait, azok döntéshozatali centralizációit vagy éppen intézményi struktúraváltó reformjait nem kívánom akképpen értelmezni, mintha ezek mind eleve elgondoltan egy nagy magyar orbáni illiberális államot építenének, s minden mindennel összefügg benne, eleve elrendelten. A pártpretoriánus birtokbavétel mellett számtalan intézmény továbbra is jól végzi alkotmányos állami feladatát.

Az Állami Számvevőszék, a Költségvetési Tanács, vagy a viharosan indult, de aztán következetesen állampolgári jogvédelmet biztosító Nemzeti Adatvédelmi és Informatikai Hatóság, vagy az állampolgári alapjogokat védő országgyűlési biztos, közkeletű nevén az ombudsman és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala mind az európai demokráciák működési mechanizmusainak megfelelő és magas színvonalú munkát végeznek. Tevékenységükkel kapcsolatban pedig többségében még az ellenzéki párok is elismerik, hogy inkább a jogállamisághoz való lojalitásuk jellemzi őket, mintsem a feltétlen kormány- vagy Orbán-hűség.

Mindezek alapján tehát vegyes képet fest a pártpretorianizmuson nyugvó adminisztráció működtetése Magyarországon. Nem lehet vitatni a jelentős centralizációt, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a demokratikus funkciók és kontrollok a rendszerben ne lennének jelen, s a Fidesz–KDNP és vezetője a kormány élén minden tekintetben egy illiberális államgépezetet épített volna ki.

Ugyanakkor egy rendszert átható láthatatlan vagy éppen párton vagy adminisztráción belül nagyon is látszó és érezhető autoritás jelen van az államgépezetben, de még az önkormányzatokban is. Ennek fenntartását egyfelől a kormánypárt „kis kutya – nagy kutya” hierarchikus világa biztosítja a vk-rendszer által, másfelől meg általuk az a minden irányú érdekháló, amibe jobb inkább beletartozni bármilyen alacsony szinten is, mintsem abból kiszorulni, vagy netán belőle kizárva lenni, mert e körön kívül mindig fagyos szelek fújnak, miként azt a Simicska-birodalom is megtapasztalta a miniszterelnökkel történt összetűzés nyomán. Leállított autópálya-építkezés, árulónak titulált médiabirodalom, visszavett állami földek, nulla állami pályázati támogatás a korábbi százmilliárdokkal szemben, szövetséges, pozícióban lévő állami káderek kirúgása, teljes állami, önkormányzati és pártkarantén jár az árulónak mondott egykori barátnak. Esete egyben tanítóleckéje is a rendszer működésének.

Mielőtt azonban áttérnénk a kormány és Orbán Viktor miniszterelnök konfliktushálójának újbóli elemzésére, s arra, hogy ebben fellelhetőek-e az illiberális demokráciákra jellemző jegyek, még röviden tekintsük át a 2010-től megfigyelhető orbáni médiatörékvéseket mint a pártpretorianizmus tágabb területét.

A magyarországi médiaarénában 2010 és 2014 között több fontos esemény és személyi változás történt, ami mind arra utal, hogy a miniszterelnök e területen igenis komolyan vette és veszi az illiberális médiamodell kialakítását.

Mégis egy váratlan 2014-es, Simicska Lajossal való konfliktusa miatt – amelyről bővebben a hiperaktivizmusok, ellenhiperaktivizmusok témájában fogok értekezni – az

egykori Orbán-hű médiabirodalom nagyobb része, a Nemzet-csoport kicsúszott a miniszterelnök irányítása alól, s így váratlanul azon a médiatérfelel lett ellenfele és kritikus, ahonnan a legkevésbé várta.

Az illiberális médiastruktúrák hegemon és/vagy monocentrikus rendszerek. Általában túrik a pluralizmust, de a mindenre hatalommal bíró óriás mellett maximum csak nem túl jelentős pigmeusok lehetnek a piacon, s ők is inkább legyenek érdekeltek a rendszerbe simulásban, mintsem az erős kritikaiságban. A jelentősebb médiapiaci ellenfelek vagy versenytársak a politikai vezető(k) számára kiiktatandók: megvásárolandók vagy elűzendők; szolgálatba állítandók vagy tönkretéendők. De mindenképpen valamilyen módon a függetlenségük becserkészendő a hatalom által.

Ebből következik, hogy az illiberális médiaberendezkedés alapja először az állami médiarendszer teljes elfoglalása, majd a piactisztítás állami befolyás által, majd a piac lehető legszorosabb kontrollja jogi és gazdasági értelemben egyaránt.

Ennek elsődleges eszköze az állami felügyeleti szerv kézi irányítása, ami már 2010-től megtörtént; vezetőváltás a Médiatanács élén, Szalai Annamáriának, a Fidesz régi médiapolitikusának 2013 áprilisában bekövetkezett halála miatt történt. E pozícióba a miniszterelnök ugyancsak régi médiaharcostársát és ügyvédjét ültette, Karas Mónika, ismert jobboldali médiajogász és ügyvéd személyében.

A második lépés a közmédia teljes és nyílt birtokbavétele volt kizárólag Orbán- és kormányhű mediaszereplők pozícióba juttatásával, akik a hír- vagy hírháttérműsorok kormánypárti túlsúlyát már 2011 első felére stabilan hozták a közmédiumokban.

Radikális strukturális átalakítást, teljes klientúrapolitikát és nyílt kormányzati politikai kontrollt hozott a közmédia pártpretoriánus átszervezése, amelynek legfőbb működő elvévé a politikai lojalitást tették. Bármilyen tartalmat vagy gyártásának százmilliós, milliárdos megbízásait csakis ez az egy szempont működtette, működteti.

2014 kora nyarán, a győztes választások után két hónap-pal viszont a közmédia birtokbavétele után a piactisztítást is napirendre tűzte a kormányfő, amelynek az eszköze a reklámadó bevezetése volt. A június 4-én kivételes eljárás-ban, hiperaktívan meghozott törvény⁸⁷ hat sávban, 0–1–10–20–30–40 százalékarányban adóztatta volna a média-cégeket reklámbevételeik alapján. A magyar média világa szinte egységesen tiltakozott, s a miniszterelnök Simicska Lajos médiamogullal való viszonya ettől kezdve vált ment-hetetlenné.

A legnagyobb bulvár- és kereskedelmi média az RTL Klub televízió egyedüliként a legnagyobb sávba került, és felvette a kesztyűt a kormány és a kormányfő ellen. Bár a törvény bevezetése előtt az RTL-csoport már érezte a ma-gyar miniszterelnök környezetéből a nyomást – leginkább mint piaci trófeára fájt rá a foguk –, ettől kezdve vált vilá-gossá számukra a kormányzat jelentős piacátalakító s e té-ren kétségtelenül illiberális szándéka. Egészen addig a reklámpiac vezetője nem foglalkozott az Orbán-kormány dolgaival, még akkor sem, amikor több médium együtte-sen próbált védekezni a kormány és a kormányfő piacát-rendező, de azt mindenképp torzító törekvéseivel.

Ám 2014 júniusától az RTL Klub politikai híradójával a legkeményebben vette fel a harcot a miniszterelnökkel és a körébe tartozó csoporttal, akik ekkor már új Orbán-hű médiabirodalom kiépítését tervezték a korábbi, az 1980-as évek elejétől 2014 áprilisáig Orbán-barát jobboldali oligar-cha nevével fémjelzett médiabirodalom helyett.

Még korábban a kormány elvesztette a baloldali ellenzé-ki Klub Rádióval vívott jogi csatáját, ami egyfelől továbbra is a bíróság jogállami keretek közötti működését és a jog-állami igazságszolgáltatás magyarországi meglétét igazol-ja. Ám az ügy maga világosan megmutatta azt a politikai szándékot, amely viszont egy illiberális médiavilág és nyil-vánosságstruktúra szándékának a kiépítését jelzi.

⁸⁷ 2014. évi XXII. törvény a reklámadóról.

Ugyanezt igazolja az a 2014 őszen megtartott zártkörű találkozó is, amelyen Orbán Viktor miniszterelnök az addig megszokott sajtó-háttérbeszélgetésektől eltérően összehívta a közmédia és a jobboldalinak tartott összes médium vezetőjét, és elmondta, hogy kivel szakít, kivel nem, ki kell megálljon kormánymegrendelések nélkül is a lábán, s kik azok, akik továbbra is számíthatnak e megrendelésekre.

Itt vált világossá az, ami korábban már kiszivárgott a miniszterelnök környezetéből, hogy az állami média minden korábbinál több pénzből kizárólagos kormányzócsővé válik egy önálló hírcsatorna által; selyemzsinórt kapott hát minden médiavezető, aki a kormányfő és egykori barátja, Simicska Lajos harcában nem az előbbi mellett állt.

Az RTL Klub erejét bizonyítja, hogy esti híradójának milliós nézettsége és a kormányfő körüli személyes és gazdasági, netán korrupciót is felvető összefonódások híradós feltárása mellett, valamint német anyacégének brüsszeli befolyása által elérte a reklámadó megváltoztatását. Pedig a miniszterelnök és a kormány először a leleplező híradókra úgy reagált, hogy az amúgy is csak az RTL Klubot érintő legfelső adósáv mértékét 40-ről 50 százalékra emelte. De végül 2015 tavaszán visszavonulót fújt brüsszeli íntésre.

Igaz, ekkorra a kormány és a kormányfő népszerűségi adatainak jelentős csökkenéséhez a csatorna már jelentős mértékben hozzájárult.

Összességében tehát elmondható, hogy a magyarországi médiaviszonyok átalakításának kormányzati szándéka 2010-től egyértelműen egy illiberális rendszer kiépítését célozta és célozza. Ez 2012-ben még nem körvonalazódott tisztán. Csak a pártpretoriánus állami médiaelfoglalás látszott, a piactisztítás és az erős kontroll alá vonás még nem volt érzékelhető.

Azonban minden törekvés ellenére a kormány és a médiarendszer konfliktusai, szereplőinek ereje és ezek piaci pozíciói miatt mégsem tudott létrejönni egy hegemon, monocentrikus rendszer. Még akkor sem, ha a Fidesz–

KDNP teljes jogalkotása és média-holdudvara az állami médiaintézményektől a piac tulajdonosain vagy épp a közszereplő értelmiségen át egészen a bértollnokokig mindent megtett azért, hogy ez létrejöjjön. Talán más lett volna a helyzet, ha 2014-ben nem következik be a nagy törés Orbán Viktor és rendszerváltó bajtársa, Simicska Lajos között.

Csak hogy ez megtörtént, s így a média világa, szinte nem várt módon, nem hogy tovább zsugorodott volna a pluralizmus és policentrikusság⁸⁸ tekintetében, hanem tovább bővült egy alapvetően jobboldali, de mégis kormánykritikus médiabirodalommal. Sőt e médiauniverzum azáltal válik még színesebbé a kép: a miniszterelnök tanácsadójához, Habony Árpádhoz köthetően is egy új kormánypárti médiabirodalom megszervezése kezdődött el 2015 tavaszán, piaci alapon – nyilván az időközben jogszabály által központosított kormányzati reklámköltségek biztos háttere mellett.

Ugyanakkor az ellenzéki és kormánypárti médiatulajdonlás háttere korántsem mutat ennyire tiszta képet.

Több, baloldali történelmi napilap mögött ugyanis ugyancsak Simicska Lajost vagy Habony Árpádhoz köthető köröket vélnek felfedezni bizonyos médiaelemzők, ahogy több internetportál mögött is csak látszat- és irányított ellenzékiiséget van, amit a valós, kormányhoz köthető tulajdonosi kör nagy valószínűséggel csak az ellenzék megosztására használ, és ennek érdekében pénzeli. Ezek mind illiberális jellemzői lennének a magyar médiapiacnak.

Ám addig, amíg ezekre nincs tényszerű bizonyíték, addig örülhet a magyar nyilvánosság, hogy médiarendszerében a pluralitás és a policentrikus versengés miatt van mód megbizonyosodni az igazságról, s fennáll a média és politika kölcsönös kontrolljának arany szabálya: „ne hazudj, mert tetten érlek, nem hazudhatok, mert tetten érnek”.

⁸⁸ Giovanni Sartori e két kritérium együttes és egyidejű meglétét mondja a demokratikus média feltételének (Sartori: i. m.).

A média világának illiberális struktúrájává alakításának szándéka viszont jól tetten érhető a kormányfő és kommunikációs tanácsadó-, vállalkozó-körének lépéseiből. Az új, 2015 márciusától átalakított közmédia struktúrája és ennek törvény általi helyzetbe hozatala azáltal, hogy a szolgáltatóknak csatornamenü-rendszerükben kötelezően előre kell sorolniuk a kormánypárti műsorokat, a pártpretorianizmus testet öltése Leviatánban. Az új, igaz már enyhébb reklámadó pedig még tovább tolhatja ebbe az illiberális, de legalábbis hegemon irányba a magyarországi médiarénát és annak nyilvánosságszerkezetét.

De ma még demokratikus, plurális és részben policentrikus médiarendszerről beszélhetünk Magyarországon, amelyik alapvetően összességében jobb-liberális irányultságúnak mondható, s amelyben a második és harmadik Orbán-kormány semmilyen konzervatív tartalom- és reklámszabályozást nem hajtott végre.

II. 2. HIPERAKTIVIZMUSOK, ELLENHIPERAKTIVIZMUSOK, RENDSZERZAVAROK

2012-ben minden, az Orbán-kormányt utolért konfliktushálót alapvetően arra vezettem vissza, hogy a kormányfő és kormánya a kétharmados parlamenti felhatalmazást arra használta, hogy – csúcsra járattva a parlament jogalkotását – hiperaktív módon cserélje le a korábbi konszenzuális magyar demokrácia közpolitikai, hatalmi berendezkedését egy többségi, számára kedvezőbb és tartósabb berendezkedést biztosító demokráciamoddellel.

Erejének tudatában, óriási társadalmi támogatottság mellett még a jogállami kereteket is feszegetve – lásd sorozatos alkotmányellenesnek bizonyult jogalkotását – rapid léptekben kezdte berendezni a maga univerzumát a társadalmi alrendszerek összes hídőállásának elfoglalásával.

A Fidesz és vezetője, mint „aggálytalan optimista”,⁸⁹ nem számolt a hiperaktivizmus veszélyeivel. Minden konfliktusát szabadságharcnak kommunikálta, ami mellé jelentős erő kultuszt épített. Ezzel párhuzamosan Orbán Viktor a korábbi „polgári” jelzőt a kormányzás stílusa, célkitűzései és célkövetése tekintetében „plebejusra” változtatta.⁹⁰

Előző, 2012-es tanulmányomban inkább a második Orbán-kabinet konfliktusaira és ezek természetrajzára koncentráltam, s fel sem vetődött bennem az, hogy ezek egy illiberális állam tervének átfogóbb mozgásai lennének a miniszterelnök és kormánya részéről.

De mivel ezt maga a miniszterelnök fogalmazta meg 2014 nyarán Tüsnádfürdön, érdemes újra megvizsgálni őket már e miniszterelnöki deklarált szándék szerint.

Orbán Viktor 2010-ben megkezdett rendszerátalakító politikai munkájának alapja a jogalkotási hiperaktivizmus volt. Ennek 2012-ben öt formáját és jellemzőjét jelöltem meg és ismertettem: 1.) az agenda settingtől a végrehajtásig eltelt rövid idő; 2.) a kivételes és sürgős eljárású törvényhozatal gyakorivá tétele; 3.) a „frakció-kormányzás” gyors procedúrái; 4.) a zárószavazás előtti tartalmi módosító indítványok; és 5.) az alkotmányba emelés technikája.

Akkori megállapításaim, úgy tűnik, 2015-ben is helyesnek bizonyulnak, s a 2012 utáni három évben is rendszerjellemzőkként tarthatjuk számon őket.

„Mindezek pedig egy társadalmi, civil és gazdasági érintettekkel nem egyeztető, sőt némely elemében – lásd frakció-kormányzás – egyenesen ezt megkerülő jogalkotási mechanizmust hoztak létre, ami zavarok és ellenállások sokaságához vezetett.

⁸⁹ Scruton: i. m.

⁹⁰ 2015 tavaszán G. Fodor Gábor, az egykori kormány közeli Századvég kutatási igazgató ki is mondta, hogy igazából a „polgári kormányzás” csak politikai termék volt a Fidesz számára, ami az 1994 után szétesett jobboldal összefogásának volt a hívószava, de mint politikai realitás nem létezett. Bár ez talán túl radikális álláspont, mégis a kormánytanácsadó belülről látva a Fideszt és a kormányfő működését fogalmazta meg álláspontját.

Mindezek mellett a parlamenti munka hiperaktivizmusán nemcsak gyors jogtechnikai megoldásokat értek, hanem a jogrendszerben végbemenő változások széles spektrumát is, amelyek egyszerre alakították át a társadalmi alrendszerek szinte összes területét.

A gyors és egyszerre végbemenő változások az ezt kísérő kormányzati kommunikációval sok tekintetben jelentős érdeksérelmeket okoztak Magyarországon és Európában egyaránt. Kiváltképp a gazdaság területén, ahol a sajátos orbáni megoldások ugyancsak a kormányzati hiperaktív cselekvési területek számát szaporították. Az új gazdaságpolitikai megoldások és hiperaktív szabályozások pedig rövid időn belül a kormány folyamatosan kibomló konfliktusainak origójává váltak.

*Ahhoz, hogy a parlamenti hiperaktivizmust számokban is igazoljuk, érdemes megnézni az Országgyűlés jogalkotói munkájának főbb adatait.*⁹¹

Nos, akkor még csak a két évre vonatkozó statisztikákat tudtam ismertetni. Ma már a teljes 2010 és 2014 közötti ciklus adatait is ismerjük. Csakhogy ezeket az adatokat már nem szabad pusztán önmagukban vizsgálnunk, hanem ezt azzal a ténnyel együtt kell néznünk, hogy a Házzsabály jelentős, többszöri módosítása számtalan olyan változást hozott a jogalkotás folyamata szempontjából, ami tökéletesen illeszkedik a kormány hiperaktív elvárásaihoz.

Ilyen például a törvényjavaslatok részletes vitájának eltávolítása a plenáris ülésről és bizottságokba száműzése, ami egyébként valóban gyorsítja a jogalkotás folyamatát.

Ilyen a zárószavazás előtti módosító indítvány újraértelmezése, ami a korábbi jogellenes gyakorlathoz igazította az új szabályozást.

Ilyen a kivételes és egyben sürgős ügyek, korábban a Házzsabályban csak külön-külön ismert tárgyalási módja, amit a Fidesz–KDNP kormányigényre összevont, felturbósított, s lett belőle politikai megrendelések azonnali ki­szolgálására a „kivételes sürgős tárgyalás” jogi formulája.

⁹¹ Zárug: Vázlat..., i. m.

De ilyen a Házelnök kibővített jogosítványa is a képviselők rendszabályozására, aminek következtében az egykori evidens elvárás a semleges házvezetésre eltűnt az Országgyűlésből. Helyette egy gyakran arrogáns, politikai minősítésekkel nem fukarkodó, nyíltan elfogult házvezetési stílus vált általánossá főleg a kormánypárti elnök és kisebbsérszt a kormánypárti alelnökök jóvoltából.

Mindeközben pedig jelentősen csökkent a parlamenti ülések nyilvánosságának kötelező biztosítása is az állami médiumokban, s közismertek a házelnök ülésteremhez kapcsolódó újabb és újabb szabályozásai is, ami által a sajtót és a szakértőket a karzatra száműzte, s a korábbi páholyokban dolgozó média- és politikai munkatársak helyét többségében állami és kormánytisztviselők vették át.

Ugyancsak a Fidesz–KDNP régi parlamenti trükkje köszönt vissza a 2015. tavaszi ülésszakban, amikor az alkotmány szerinti hetenkénti ülésezés rendjét – és parlamenti nyilvánosságát – átalakítva, kéthetenként vált csak lehetővé a valódi, szavazással is járó kormánykontroll a parlamentben, mert minden második hétfőn csak kérdezni lehet, de szavazni nem tud a kormány válaszáiról. A Fidesz–KDNP e lépésekben mindenképp egy vegzáló, erőfölénnyel bíró és a többi frakciót pusztán többsége által nemcsak kioktató – ez még bele is férne a parlamentáris vitastílusokba –, de jogilag bármikor szankcionálni képes, pénzbüntetéseket is gyakran kiszabó, intrikáló rendszert épített fel. A házelnök aránytalan, de leginkább jogtalan büntetéseivel⁹² szemben még az EU is több esetben védelmet adott a magyar ellenzéki képviselőknek.

⁹² 2013-ban például rekord összegű, összesen 19 millió forintba (62–64 ezer euró összegre) rúgó büntetést szabott ki Kövér László házelnök az ellenzéki képviselőkre, többségében olyan megmozdulásokért, molinókért, performanszokért, amelyek teljesen bevettnek mondhatók Európa nemzeti parlamentjeiben. A parlamenti véleménynyilvánítás ilyen szankcionális akadályozása szabad mandátummal rendelkező, választott képviselők esetében abszolút illiberális arcát mutatja a Fidesz–KDNP kétharmados parlamenti vezetésének.

Az alkotmányba emelés technikája igazából megszűnt mint jogalkotási hiperaktivizmus.

Azonban az agenda setting és a törvényhozatal közötti rapiditás továbbra is a jogalkotási rendszer része maradt. Ennek két eszköze továbbra is a „frakció-kormányzás” technikája, valamint a már említett kivételes és sürgős tárgyalásban történő jogalkotás.

A frakció-kormányzás továbbra is azt jelenti, hogy egy valójában kormányjavaslat önálló képviselői indítványként kerül a parlament elé, azért hogy a kormány elkerülje a hosszasan tartott egyeztetési kötelezettségét a szabályozásban érintettekkel.

A kivételes sürgős tárgyalás pedig egy kormányzati ötlet szinte azonnali, sem az érintettekkel, sem a jogalkalmazó szervekkel, de még csak érdemben a saját Fidesz–KDNP-frakcióval sem egyeztetett módon történő jogalkotást jelent. Legtöbbször ennek forgatókönyve az, hogy egy szerdai kormányülésen felvetődik egy ötlet, még aznap sajtótájékoztatón bejelentik. Másnap, csütörtökön kodifikált javaslatná válik, pénteken bemegy a kormánypárti házelnök elé, hétfőn Házbizottság elé kerül, s a kormánypárti frakció megkapja az ukázt, hogy délután, érdembeni vita nélkül, a kormány és a kormányfő kérésére szavazás lesz a javaslatról. Ezen természetesen pénzbüntetés terhe mellett kötelező a részvétel, és természetesen kötelező a frakciófegyelem elvárása alapján, hogy minden kormánypárti igennel szavazzon.

E jogalkotás esetén tehát nincs se felkészülési idő, se vita, se társadalmi egyeztetés, se politikai egyeztetés a saját frakcióval, semmi. Vejnemöjnen kimondja, és lesz.

A második Orbán-kormány jogalkotása összesen 27 alkalommal járt el kivételes sürgős eljárásban négy esztendő alatt, s csak az 2014 és 2015 áprilisa közötti időszakban 9 alkalommal hozott így törvényt. A korábban betartott jogalkotási elvek, mint a visszamenőleges hatály tilalma, vagy az adóév közbeni adóváltoztatás tilalmának íratlan szabályát pedig már az első kormányzati évtől nem lehetett számon kérni a kormány és a Fidesz–KDNP jogalkotásán.

Sőt, ezekhez társult még gyakran a kivételes és sürgős eljárásban való jogalkotás.

A már említett reklámadó-törvény mintapéldája ennek.

Összehasonlításként: a második Orbán-kabinetet megelőző MSZP–SZDSZ-kormányok nyolc éve alatt nagyszámú rendekkel kevesebb volt a kivételes eljárásban hozott törvények száma, mint Orbán második négy éve alatt. 2002–2006 között összesen 3, 2006–2010 között pedig egyetlen ilyen módon hozott törvény sem volt⁹³ – nem mintha ettől a baloldali jogalkotás jobb minőségű lett volna.

Ha mindehhez hozzávesszük a zárószavazás előtti módosító indítványok számát, akkor látjuk valójában, micsonda hajsztát folytatott a kormányfő a parlamentben új rendszerének kiépítésére.

Tisztáztuk korábban, hogy 1990 és 2010 között csak és kizárólag koherenciazavar miatt lehetett zárószavazás előtt módosítással élni, hiszen a parlament teljes vita-intézményrendszerén átment ekkorra a törvény, vagyis csak ha valami hiba maradt benne, azt volt szabad kijavítani.

2010-től viszont az Orbán-kormány és Fidesz–KDNP-s parlamenti többsége e módosítási lehetőséget arra használta fel, pontosabban használta ki, hogy az utolsó pillanatban is akár az addig megvitatott törvény egészét vagy valamely részét lecserélje, és máris gyorsan szavazzasson az immár új – meg nem vitatott – törvényről.

Legismertebb ilyen „hibás terméke” a kormányfrakciónak az egyházügyi törvény volt, de hosszan lehetne sorolni a parlament nyilvánosságát minden tekintetben megkerülő javaslatok sorát.

Összesítésként csak néhány adat: 2011-ben 402 alkalommal változtatott tartalmi értelemben a kormánypárt zárószavazás előtt. Ezzel az elmúlt huszonöt év rekordját állította fel, de tartalmi változtatások tekintetében soha korábban koherenciazavaron kívül nem volt ilyen módosítás.

⁹³ Magyar Országgyűlés Hivatala, Képviselői Tájékoztató Központ: Szavazások sürgős és kivételes eljárás kezdeményezéséről. 2015. május 1. zárással. KTK adatok.

2012-ben 235 zárószavazás előtti módosítás volt, de 2013-ban is 243-szor élt e sajátos jogalkotással.

Bár Áder János köztársasági elnök 2012 nyarán, beiktatása után három héttel máris felemelte szavát a zárószavazás előtti módosító indítvány tartalmi törvénymódosítása miatt a médiatörvény kapcsán, s azt visszaküldte az Országgyűlésnek mint jogellenes jogalkotást, a kormánypárt mégis csak 2014-re állt le e törvénymódosítási típus csúcsra járatásával.⁹⁴ Igaz, közben ennek jogellenes jellegét megszüntette. Egyenesen Hárszabályba írta e lehetőséget.

A második és harmadik Orbán-kormány jogalkotási mechanizmusai tehát továbbra is hiperaktivizmust mutatnak. A társadalmi, szakmai egyeztetések hiánya, a javaslatok kamarilla jellegű kidolgozása és parlament elé kerülése, a parlamenti viták formalizálttá tétele, a bármilyen kormány- vagy kormányfői ötlet szinte azonnali törvénybe foglalása, akár olyan súlyú és szakmailag, valamint össztársadalmilag is elutasított ügyekben is, mint amilyen a választójog regisztrációhoz kötése volt, vagy a vasárnapi zárva tartás, együttesen ugyancsak értelmezhetők akként, amit Orbán Viktor Tusnádfürdőn megfogalmazott:

„Ilyen értelemben tehát az az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberális állam, nem liberális állam. Nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság, (a beszélő legyint) és hozhatnék még néhányat, de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz.” Csakhogy a fenti mechanizmusnak semmilyen nemzeti sajátossága nincs azonkívül, hogy Magyarországon és a magyar kormány által, a magyar kormányfő vezetésével vagy tudtával történik. Rendszerjellemzője azonban van, ami valóban

⁹⁴ 2014-ben még a második Orbán-kormány 11, a harmadik Orbán-kormány idején 2015. május 1-ig pedig mindössze 1 alkalommal élt a zárószavazás előtti módosítás jogintézményével.

Lásd: Magyar Országgyűlés Hivatala, Képviselői Tájékoztató Központ: *Benyújtott zárószavazás előtti módosítók száma 2006–2015*. KTK adatok, 2015. május 1. zárással.

nem liberális, és valóban újnak tekinthető: illiberális vonása van.

Ugyanakkor, ha e jellemvonások mellett arra kérdezzük rá, hogy védtelen-e a gazdasági, politikai aréna és az egész társadalom ezekkel szemben, mint minden illiberális demokráciában lennének, akkor a válasz az, hogy nem, nem teljesen védtelen.

E téren az Orbán-rendszer valóban nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, s ha jelentős alkotmányos, nemzetközi vagy hazai ellenállásba ütközik, akkor hajlandó és tud is változtatni. Igaz, ebben is az örökultusz dominál.

Vagyis a kormány és a kormányfő ott és akkor hátrál meg, ha jelentős erővel találja szembe magát: például a 2011. őszi diáktüntetésekén, ahol a miniszterelnök először került szembe a rendszerváltozás utáni korosztállyal, amelyik bizony sem a pártpretorianizmus logikáját, sem az államgépezet szuverenitástekintélyét nem ismerte. Pont ezért viszont pillanatok alatt és jelentős erővel sorakozott fel Orbán Viktor szinte személyes felsőoktatási elképzeléseivel szembe a teljes felsőoktatási diákság.

Orbán megérezte a veszélyt: először életében a múlt dimenziójába szoríthatják, mintha ő lenne a régi, a korszerűtlen és népszerűtlen a jövő fiatalságával szemben. És ekkor egy igazi illiberális kommunikációs panelhez fordult, s az elszenvedett első belpolitikai veresége során eljátszotta, hogy pártja ifjúsági szervezete győzte meg őt egy romkocsmában, hogy változtasson, és hagyja a reformokat. Putyin rendez efféle megbeszéléseket az ifjaival nyári táborokban.

De ez már az ellenhiperaktivizmusok területére visz át.

Mégis a választójogi regisztráció⁹⁵ ötletének elbukása, Áder János normakontrol kérése és az Alkotmánybíróság törvénymegsemmisítő határozata jól példázza, hogy a

95 „Regisztráció, alias »feliratkozás«” című, a *Demokratában* még 2012-ben megjelent írásomban alaposan bíráltam a kormányfő ezen szándékát, s erőszakos, a magyar parlamentarizmus történetben páratlan rendszervarokat eredményező és demokráciát leépítő lépésnek tartottam a kezdeményezést.

magyar állam teljes gépezete a már említett szakpolitikai területekkel együtt korántsem mutat illiberális jelleget.

S ebből a nézőpontból magyarázhatóak úgy is a kormányfő lépései, mintha a miniszterelnök csak keresné a helyes mértékét a magyar állami szuverenitás kiterjesztésének, méghozzá pont azokon a területeken, amelyekről az elmúlt húsz esztendőben az állam visszaszorult a neoliberais nyomulás miatt.

Az azonban tény, hogy a pártpretorianizmuson nyugvó Orbán-rendszer a hiperaktív döntéshozatali mechanizmusokra és az ezekhez igazított, kormányfő által elvárt azonnali kormányzati, gazdasági és politikai cselekvésekre úgy rászokott, mint medve a vérre.

E rendszerben a speciális vált generálissá, a kivételes és sürgős általánossá, s a liberális demokrácia lassú társadalmi mérnökösködését minden rendszerhez tartozó döntéshozónak gyors döntéshozatalra és cselekvésre kellett váltania a „közjó” és a párt biztos érdekének ismerete mellett.

Mindez pedig automatikusan hozta magával a hibázás sokkal nagyobb mértékű és gyakoribb lehetőségét, ami mind ellenhiperaktivizmusokat szült.

A 2010–2012 közötti ellenhiperaktivizmusokat már számba vettem korábban.

Ezek elsősorban a második Orbán-kormány nemzetközi konfliktusait eredményezték, amelyek egy részéből a magyar kormány győztesen jött ki, másik részében pedig végrehajtotta a leginkább Brüsszel által elvárt jogi, közpolitikai természetű változtatásokat.

Ugyanakkor sok tekintetben, s leginkább az ország gazdasági stabilizálása érdekében vállalt konfliktusban, Orbán és Matolcsy György álláspontja vált meggyőzőbbé.

Sikerült az országot kihozni a túlzottdeficit-eljárásból, tartós növekedést sikerült elérni, még a 27 tagállam versenyében is előkelő helyezésekkel, az államadósságot sikerült valamelyest csökkenteni, s az éves GDP-arányos deficit messze az EU-ban elvárt 3 százalék alatt van immár negyedik éve.

Emellett javult valamelyest a kis és középvállalkozások helyzete, javult a beruházási kedv, s a nemzetközi hitelmínősítők és országértékelő cégek egyre kínosabban érzik magukat Orbán és Matolcsy rendszerének bővliként minősítése miatt, miközben az ország majd mindegyik jelentős gazdasági index tekintetében mind régió-, mind uniós szinten a legjobbak között teljesít.

Eközben a bankadó bevetté vált az EU-ban, igaz kisebb mértékű, mint amilyen Magyarországon volt 2010–2015 között, ám Orbán Viktor 2016-ra már ennek is a mérséklését javasolta a költségvetésben, pont azért, mert az ország jól teljesít.

Az infláció mindemellett huszonöt éves rekordját éli, a forint még a svájci frank euróhoz való plafonjának megszüntetése után is stabilnak bizonyult, mozgása a jelentős valutákhoz képest regionális átlagot mutat. Az állampapírok népszerűsége szárnyal, és jelentős szektorális bajok igazából „csak” az egészségügy és az oktatás területén mutatkoznak.

A rezsi csökkentés pedig valós és jelentős társadalmi könnyítése volt a kormánynak a társadalom felé, még akkor is, ha érthetetlen módon egy kormány közelinek mondott offshore cég megvásárolja az állam energiabeszerzését. Mégis a 2011-es árakhoz képest, igaz, a világpiaci mozgásokat is követve, de mégiscsak szinte 20–30 százalékos rezsi csökkentést hajtott végre a kormány.

Ezekhez a teljesítményekhez viszont szintén szükség volt az állami szuverenitás regulázó erejére és a kormányfő autonóm cselekvéseire, ami valóban nemcsak a politikai hatalom szűk önértéke volt, hanem az országé és a magyarságé.

Mindezt azért kell hangsúlyozni, mert amikor a szuverén, Leviatán ébredéséről beszélünk magyar viszonylatban, akkor nem lehet ezt a pozitív gazdasági, társadalmi hatások mérlegelése nélkül megtenni. Ugyanis ezek megléte sem vitatható.

Csak hogy az állam szuverenitásának, tekintélyének és gazdasági stabilitásának részben valós és helyes helyre-

állítás mellett az államgépezet pártpretoriánus építésével, valamint a jogalkotási és döntéshozatali hiperaktivizmusokkal nem állt le a kormány 2012 után.

Sőt ezek általános rendszerjellemzőkké váltak.

A társadalmi alrendszerek mindegyike szó szerinti valószínűságnak érezte a miniszterelnök azon tusnádfürdői mondatát, hogy „bármikor bármi megtörténhet”.

És bár azt is mondta, hogy az új vezérelv az kell legyen, hogy „ne tedd azt mással, amit nem akarsz, hogy megtegyenek veled”, mégis a hatalmi cselekvések, az államirányítás módja, a pályázati rendszerek elbírálása, a beruházások megbízotti köre, valamint a jogtechnikai és kommunikációs küzdelmek mind azt mutatták, hogy bárminemű ellenzékiesség, ellenállás vagy kritika esetén a legkíméletlenebb eljárásra kell számítsa a rendszerrel szembeálló.

A hiperaktív cselekvés, mint azt korábbi tanulmányomban tisztáztam, általában zavartkeltésellenhiperaktivizmust szül.

2012-ig ezeket részletesen feltártam. A második Orbán-kormány további két évében, készülve már a választásokra, a miniszterelnök jelentős belpolitikai szektorális reformba nem kezdett, és szabadságharca is enyhülni látszott Brüsszellel az első két esztendőhöz képest.

Mindez nem jelentett semmiféle konszolidációs törekvést. Ezt a miniszterelnök következetesen elutasította a „szabadságharcos” stratégiával szemben. A hiperaktivizmus azonban folyamatosan kisebb ügyek és konfliktusok mentén is rendszerjellemző volt.

A hiperaktivizmus, ellenhiperaktivizmus, rendszerzavar harmasát 2012 után egy jellemző eseten mutatom be. Ebben, mint cseppben a tenger, minden megtalálható, s azért is választottam rendszerleíró példaként, mert maga az ügy is szimbolikus, de mindent felmutat, ami az Orbán-kormány és a miniszterelnök konfliktusvállalásának ethosát mutatja.

Az eset pedig nem más, mint egy felavatatlan holokauszt- vagy második világháborús áldozati emlékmű, vagy egy német megszállási emlékmű, vagy ki tudja, micsoda...

Az Orbán-kormány 2014-re holokauszt-emlékévet hirdetett. Több programot indított e téren, és jelentős összegekkel akarta kistafírozni a zsidó szervezeteket ezek megvalósítására. Csakhogy a tárgyalások előrehaladtával világossá vált, hogy a kormány és a zsidó szervezetek között egyre nagyobb a történelemszemléleti, emlékezetpolitikai ellentét, ami egyre nagyobb feszültséghez vezetett leginkább két olyan projekt kapcsán, amit a kormány nem engedett ki a kezéből. Az egyik a Sorsok Háza, a Józsefvárosi pályaudvarra tervezett emlékműzeum volt, a másik pedig egy holokauszt-emlékmű a budapesti Szabadság téren.

2014. február 9-én a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) közgyűlésén úgy határozott, hogy nem vesz részt a kormány holokausztmegemlékező programjain, s nem tart igényt a még 2013 során beígért milliárdos támogatásokra sem.

A kormánypártok oldalán visszájára fordult a kezdeményezés, mert kibújt a szög a zsákból, hogy túl sok politikai haszonszerzési szándék került a holokauszt-emlékév meghirdetése mögé.

A miniszterelnök és pártja egyszerre akarta megúszni kezdeményezésével a jobboldalt minden kampányban utoléró antiszemita vádat, de mindezt úgy akarta elérni, hogy valójában nem is a történelmi szembenézést jelképező és a zsidóságra emlékező emlékművet állít, hanem egy német megszállási emlékművet, amelynek központjában az ártatlan magyar államot szimbolizáló Gábiel aranygylra lecsap a náci sas.

S mindezt tetézte, hogy valójában ne is holokauszt-emlékmű legyen a zsidó áldozatok emlékének, hanem minden német áldozaté. A magyar állam pedig úgy általában nem bűnrészes a deportálási eseményeknek, hanem ő is áldozat, mert hát 1944. március 19-én megszállta a náci Németország. Ez utóbbi, a magyar állami felelősséget relativizáló interpretáció pedig a valóban radikális jobboldal holokauszt-emlékművel kapcsolatos ellenérzéseit volt hivatott enyhíteni.

Mindennek a kormányideológiáját 2014 januárjában a Kormányzati Információs Központ (KIK) egy közleményben is tisztázta, amelyben a magyar alaptörvényt idézte: *„Hazánk 1944. március tizenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodiktól, az első szabadon választott népképviselőt megalakulásától számítjuk. Ezt a napot tekintjük hazánk új demokráciája és alkotmányos rendje kezdetének. Valljuk, hogy a huszadik század erkölcsi megrendüléshez vezető évtizedei után múlhatatlannul szükségünk van a lelki és szellemi megújulásra.”*

Hoztam is meg nem is, adtam is meg nem is, holokausztotam is meg nem is feladat elé állította magát – senki által nem kényszerítve – a kormányzat és a Fidesz-vezetés.

A Mazsihisz már ekkor világossá tette álláspontját: az emlékműről született döntés módja és gyorsasága, vagyis annak hiperaktivizmusa miatt, miszerint a kormányzat elefejtett azokkal egyeztetni, akiknek a megemlékezést szerveznék, „a hazai és a nemzetközi zsidó közösségen belül egyaránt kétségeket és komoly aggodalmat kelt”, írták.

Orbán Viktor miniszterelnök látva a konfliktus elmergesedését, saját kormánytisztviselőinek rendszerzavart mutató, ellentétes tartalmú kommunikációját, s mindazt, hogy az ügy egyre kínosabb a kormány számára, levelet írt a zsidó vezetőknek, hogy elhalasztja a március 19-ére, vagyis a 2014-es országgyűlési választások előtt két héttel átadni kívánt emlékművet, s kérte a vita elhalasztását hűségét utánra.

Április 6-án ismét győzött a Fidesz–KDNP, kétharmaddal. Nyilván ez azt jelentette a kormányzat számára, hogy emlékművet is úgy emel, ahogy ő akar. Ha tetszik, ha nem.

Mindeközben pedig jött egy hosszú huzavona. Az építkezés megkezdésétől fogva a tüntetők próbálták megakadályozni a munkák előrehaladtát. A kormány kordont építtetett a munkaterület köré. A tüntetők éjjel elbontották. A kormány nappal visszaépíttette, s folytatta a kivitelezést. A tüntetők megint elbontották, a kormány megint visszaállította, és így tovább. Április 6. után pedig semmilyen tárgyalás nem kezdődött el az ügyben.

A nyári hónapok építkezési vitái s az, hogy mikor milyen körülmények között kerül avatásra az emlékmű, folyamatos vitákat s konfliktusokat szültek, de ekkor már a magyar állami gépezet igazi Leviatánként viselkedett, akaratát bármi áron megvalósította.

Július 20-án, vasárnap hajnalban egyszer csak nagy erőgépek jelentek meg, daruk, reflektorok s munkások a Szabadság téren. Szemtanúk azt mondják, hogy a több tonnás emlékművet alig egy óra alatt felállította a kormány. A reggel arra járók azt látták, hogy a hónapok óta vitatott emlékmű egyik éjszakáról a másikra kinőtt a földből, vagy leszállt az égből a térre. Mindenkit sokkolt az eset. Ilyen nem volt a magyar művészet történetében. A miniszterelnök helyettése másnap pedig csak annyit közölt, hogy a mindenfajta érzékenység figyelembevétele miatt nem lesz az emlékműnek avatása. Csak letették oda, jelezve: ez Leviatán-akarat.

Ez az ügy jellemző példája az immár harmadik Orbán-kormány konfliktuskezelésének, hiperaktivizmusának, ellenhiperaktivizmusának s az ezekből következő rendszavaroknak.

Ettől jóval jelentősebb konfliktusa a rendszernek az Orbán-Simicska-törés. Ez ugyanis az első jelentős repedése annak a harminc éve építgetett rendszernek, ami 2014-ben végre egymás után győzni tudott egy választáson, s immár harmadjára tudott kormányra kerülni.

A viszony a 2014-es országgyűlési választások után kezdett romlani, és 2015. február 6-án, amikor a nagyvállalkozó egykori barát obszcén szavakkal pocskondiázta a miniszterelnököt, vált végső szakítássá, s vége lett egy harmincéves barátságnak is.

Mindennek háttéréről egyik fél sem nyilatkozott azóta sem.

Tudjuk, hogy 2014-ben az áprilisi választások után közvetlenül négyszemközti találkozón beszéltek át az új ciklus főbb irányvonalait. Tudjuk, hogy e beszélgetésen Simicska a magyar miniszterelnök illiberális keleti államok felé való nyitását s ezen belül is Orbán oroszokkal történő atom-

erőmű-építési tervét nem támogatta. Több, nyilvánosságot nem vállaló, de Simicskát jól ismerő forrás Orbán oligarcha barátját egyenesen ruszofóbnak, vagyis orosz- és Putyin-ellenesnek tartja.

Orbán és Simicska már katonatárs korukban együtt indultak a politika világába, s a rendszerváltozás évtizedeit együtt küzdötték végig. A feladatmegosztásuk tisztázott volt: Orbán a nyilvános politikai erőter vezére, Simicska pedig a gazdasági háttérország szervezője.

Simicska adta a legnagyobb pártkölcsönt is a Fidesznek, Orbán céljainak megvalósítására, igaz, 1998–2002 között Orbán már első kormányának idején is biztosította barátja feltőkésítését állami megrendelésekből, pályázatokból, teljes piaci szektorok kivásárlásából, hogy a szűk esztendőket kibírják együtt az újabb kormányra jutásig.

Erre nyolc évet vártak. 2002-től 2010-ig. És ekkor minden visszaállt a régi rendbe.

Orbán kormányzott a nyílt politikai erőterben, Simicska pedig kormányzott a gazdasági háttérben. A gazdaság hídfőállásaira az állam gépezetében szinte mindenütt a maga embereit helyeztette. Övé volt a gazdaságfejlesztési tárca, az ő embere ült a Magyar Nemzeti Vagyonügynökség, vagyis az állami vagyont kezelő intézmény élén, s régi munkatársa, a később az USA-val kitiltási botrányba keveredett Nemzeti Adó- és Vámhivatal elnöke is kézi irányítása alá tartozott.

Építőipari cége, a Közgép folyamatosan nyerte el a legnagyobb beruházásokat. A miniszterelnök a Simicska által delegált fejlesztési miniszterrel, a gazdasági miniszterrel, valamint a miniszterelnökséget vezető államtitkárral kettesben-hármasban-négyesben döntött a legnagyobb beruházásokról, netán azok győzteseiről, ezek megbízásáról – aminek jogszerűségét a kormányfő jogszabályba is foglaltatta.⁹⁶

⁹⁶ 2015. május közepén az amerikai volt nagykövet frissen megjelenő könyve kavart erről vitát Magyarországon. „Németh Lászlóné nemzeti fejlesztési miniszter elmondta nekem, hogy minden héten leült Or-

Simicska Lajos médiacégei, a Hír Tv, a *Magyar Nemzet* kormányzati napilap, ennek online változata, rádiója, a Lánchíd Rádió, valamint két további rádiócsatorna, az országosan piacvezető Class FM és a fiatalok körében piacvezető Music FM, valamint a két legnagyobb köztéri plakátcége folyamatosan kapta a kormányzati megbízásokat, s 2013 februárjára a Fidesz is visszafizette azt a hárommilliárd forint kölcsönt, amit személyesen Simicska adott korábban a pártnak.

Százmilliárdok folytak be négy év alatt a miniszterelnök barátjához és legszűkebb üzlettársaihoz. A gazdaság egy jelentős szeletének mozgását Simicska Lajos végezte, egy másik részét pedig a pártpretoriánus klientúraháló. Ez utóbbit a miniszterelnök környékén alapvetően három személyhez lehetett kötni: Lázár János miniszterelnök-helyetteshez, Rogán Antal Fidesz-frakcióvezetőhöz és a miniszterelnök főtanácsadójához, Habony Árpádhoz.

Ők hárman lassan-lassan, de a miniszterelnök szuverenitás logikáját elfogadva mindinkább azon álláspontot képviselték, hogy Simicska a gazdaságban is el kell fogadja a politikai irányítás primátusát, át kell adja megszerzett és a miniszterelnök által juttatott állami pozíciókat a politikai vezetőknek, vagy legalábbis el kell fogadja azt, hogy ezek diktálnak, és nem ő.

---

bánnal, átnézték a középítkezési projektek listáját, és eldöntötték, melyiknek legyen prioritása és melyik pályázatok nyerjenek” – írja a volt nagykövet. Németh Lászlóné kifejtette neki: „Ha egy magyar vállalat pályázata versenyképes egy osztrák vagy német vállalatéval, akkor igen, nyerni fognak. Miért kellene, hogy német vállalatok építsék a magyar utakat? És ha a Közgép az egyetlen magyar vállalat, amelyik meg tudja csinálni, miért ne nyerhetné továbbra is a pályázatokat?” Bár a miniszterelnök először elismerte a győztesek kiválasztását is tartalmazó döntések megtörténését, két nappal később csak a projektek egyeztetését mondta a fejlesztési kabinet feladatának. Kounalakis, Eleni: *Madam Ambassador. Three Years of Diplomacy, Dinner Parties, and Democracy in Budapest*, The New Press, 2015.

E felfogást először a miniszterelnök kezdte hangsúlyozni a Simicskával történt 2014. áprilisi találkozója után, ahol mindkét szereplő szerint valami véget ért közöttük.

Simicska azt mondja, hogy olyan utat vázolt fel Orbán neki a harmadik kormányzati ciklusára, amiben ő nem tudta követni, mert ő tényleg hisz a demokráciában, s nem azért küzdött harminc évig, hogy valamilyen új diktatúra kiépítésében segédkezzen. De többet nem akart erről mondani. Orbán még ennyit sem.

2014 szeptemberében viszont Kötcsén, ahol a magyar jobboldali értelmiség évről évre összegyűl, egy érdekes hasonlatot mondott második kétharmados győzelme és – nevének kimondása nélkül – a Simicskával akkor még csak kibontakozó konfliktusa kapcsán.

A mamutfenyőket hozta fel példaként Orbán saját rendszerének jellemzésére. Ha e fák hatvan-hetven éves koruk körül erdőtűzben nem pusztulnak el, akkor állítólag már semmi nem tudja elpusztítani őket. Akkor örök életűek? – kérdezte egyszer egy biológus barátját a miniszterelnök. A válasz az volt, hogy: nem! Haláluk, pusztulásuk leggyakoribb oka, hogy egyszer csak olyan nagyra nőnek, hogy egyensúlyukat veszítik, megbillennek, és ettől kezdve csak idő kérdése, és kidőlnek. Aztán egyik a másikat töri, súlyuk és méretük függvényében.

Saját nagyságuk okozza halálukat.

Orbán elmondta, tudja, hogy rendszere kezd túl nagyra nőni, és az ő feladata, hogy egyensúlyt teremtsen ebben a rendszerben.

A példa kiváló volt, ahogy világosan rámutatott Orbán Viktor küldetéstudatára is és arra, hogy látja rendszerében a veszélyforrásokat.

Ekkor még úgy nyilatkozott, hogy „az idő majd megoldja” barátjával való konfliktusát.

Nem oldotta meg.

A pártpretoriánus gazdasági terjeszkedés elvette Simicskától a gazdaság szürke eminenciásának szerepét, s helyére 2014 nyarától egy másik kör nyomult be, s 2015. február

6. után pedig nyíltan ellenséggé vált, minden kormányzati, állami és EU-s forrás elzáródott előle. Médiabirodal-mából a vezetők elpártoltak tőle, s megacégei lassan megrendelés nélkül kiürülnek. Ha bírja, fenntartja őket 2018-ig, de egy esetleges újabb Orbán-győzelemmel világossá fog válni számára is: lehet bármekkora a vagyona, ha vele szemben maga Leviatán áll, akkor nincs esélye. Márpedig e konfliktusokban, hiperaktivizmusokban és ellenhiperaktivizmusokban jelentős rendszerzavarok mellett is, úgy tűnik, az Orbán-rendszer a magyar állam pártpretoriánus birtoklása által Leviatánként viselkedik.

Simicska Lajos pedig csak abban bízhat, hogy médiabirodalma és netán új ellenzéki szövetségesei által, ha kivágni nem is tudja az orbáni nagy mamutfenyőt, de ő is hozzájárulhat annak további megbillenéséhez, egyensúlyvesztéséhez.

De nézzük a nemzetközi ellenhiperaktivizmusok és konfliktusok helyzetét.

2010–2014 között a miniszterelnök folyton mint a magyar állami szuverén, vagyis mint a jog szerinti, méghozzá társadalmával kétharmados szerződést kötött Leviatán lépett fel az EU-val bárminemű vitája során. E vitáknak két változata volt, s a miniszterelnök ma is ezek összemosásával játszik hatalmilag mind belpolitikai, mind nemzetközi tekintetben.

Az egyik ilyen helyzet, amikor közhatalmával valóban állami, nemzeti érdeket véd, mint a bankadó, a multiadók bevezetése, az energiacégek állami megvásárlása, a GMO magyarországi tilalma, a cafeteria milliárdos üzletének francia kézről magyar kézbe vétele, de ekként lépett fel 2015 májusában is a bevándorlás és a halálbüntetés vitájában az Európai Parlamentben.

Ekkor egyébként helyesen, a nemzetközi diplomáciából következően, Orbán Viktor alapállása a következő volt: ő nem Orbán Viktor, hanem a magyar nép európai képviselője, sőt, ő maga „a magyarok akarata”, sőt ő maga „a magyar állam”, vagyis a legfőbb szuverén. Ő maga a magyar

nemzettel kétharmados szerződést kötött Leviatán, aki él és élni kíván föderatív hatalmával.⁹⁷

A viták másik részében is e pozíciót foglalta el, csak hogy itt nem föderatív szereplőként, hanem a belpolitikai „egyik” szereplőjeként jelentkezik, a vitakérdés pedig pont az, hogy az állam jogalkotói, végrehajtói lehetőségével élve van-e joga saját személye és pártja hatalmát bővíteni, pártversenybeli előnyét növelni.

Ekkor Orbán Viktor már nemcsak a magyar politikai aréna versengőinek egyikeként, s különösen nem mint demokrata ad erre választ, hanem mint már hatalommal megbízott s téren is az államgépezetet pártpretorianizmusa által uraló főszereplő. Azért bíztak meg engem, hogy megtegyem azt, amit jónak látok, ha pedig megtehetem, akkor az a hiba, ha nem teszem meg. Ha egyszer megkaptam a lehetőségét annak, hogy Leviatán legyek, akkor csakis akként viselkedhetek. Ez nem csak érdekem, hanem felhatalmazottságomból következő kötelezettségem is. És ez már valóban egy abszolutista, mostani fogalomhasználatunkkal élve illiberális felfogása a hatalom lehetőségének.

A föderatív hatalom és a szuverenitás értelmezés kapcsán számtalan konfliktus érte utol Orbán Viktort és kormányát. 2015. május 19-én a bevándorlásról és a halálbüntetésről folytatott vitában nem véletlenül mondta, hogy minden ilyen szituációból, amiben ő mint szuverén volt támadva, s ekként is tudott védekezni, pozitívan jött ki, és megerősödve.

Még az USA-val megromló viszony s a korrupciós vádak mentén kipattant – de Orbán kormánypárti napilapja által kipattantott – kitiltási botrány is csak pillanatnyilag okozott károkat a kormánynak,⁹⁸ André Goodfriend távozása

⁹⁷ Locke a végrehajtás, jogalkotás mellett ezt nevezi meg harmadik hatalmi ággként, amiben a szuverén nemzetközi jogviszonyok alanyaként cselekszik. Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzatról*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

⁹⁸ Az USA hat kormánytisztviselőt, köztük az adóhatóság elnökét, Simicska Lajos régi munkatársát is, kitiltotta az Egyesült Államokból. Az amerikai ügyvivő – nagyköveti kinevezett híján – pedig éles és napi

után az új hollywoodi nagykövetasszonnyal konszolidáltabbá váltak a viszonyok. E konfliktust azonban nem hiszem, hogy mint az illiberális állam meglétének vagy meg nem léteinek vitájába be kell vonjuk. Sőt, korrupt lehet teljesen liberális demokrácia is: a 2014-es pénzmosási listán az Egyesült Államok az élvonalban van, ami szorosan összefügg a korrupcióval, míg Szingapúr, mint illiberális mintaállam épp a korrupció visszaszorításában jeleskedik, s a világon a legjobb eredményeket mutatja szinte minden bűnözési statisztika, így a hivatali vesztegetés területén is.

Vagyis e konfliktus vizsgálata semmit sem vinne előre a magyarországi demokrácia jellegének tisztázásában. Annyi azonban megállapítható, hogy a Fidesz-politikusok gyors, klientúra jellegű, pártpretorianizmuson nyugvó vagyonosodása jelentősen összefügghet a rendszer magas korrupciós szintjével, ami korántsem öröndetes. De ezt önállóan nem emelném be vizsgálataim közé, pusztán jelzem, hogy akár liberálisnak, akár illiberálisnak tartjuk a magyar politikai berendezkedést, az éppúgy lehetne korrupt, mint nem. De sajnos az, bármilyen kategóriába is soroljuk!

Orbán Viktor a belpolitikai támogatottságát tekintve, föderatív szuverénként, a magyar Leviatánként, valóban megerősödve került ki 2010-től 2015-ig nemzetközi konfliktusaiból. Ugyanakkor ez már nem mondható el a magyar demokratikus arénán belüli abszolutista, illiberális törekvései kapcsán, jóllehet minden téren (gazdasági, közpolitikai, regulatív, adminisztratív, instrumentális) előnyt

---

szintű konfliktusba került a kormány tagjaival és a miniszterelnökkel egyaránt. Mindenki a kölcsönös értetlenségre játszott, s arra, hogy senki nem ismer el semmit a korrupciós vádaktól, míg egyszer csak André Goodfriend családi okokra hivatkozva elhagyta Magyarországot, az USA pedig új nagykövetet akkreditált. Az Orbán-kormány USA-val való viszonyának romlása már 2010-től megkezdődött, 2010–2014 között az azeri baltás gyilkos kiadatásakor került lejtmenetre, majd 2014 őszén jutott a mélypontra elsősorban Orbán Viktor Putyinnal kötött energiaüzletei miatt.

tud kovácsolni magának versenytársaival szemben, amihez jó adag jogalkotási hiperaktivizmus is társul. A Scruton által leírt aggálytalan optimistát előbb-utóbb utoléri a bal-szerencse, megszakad a nyerő széria, és a gyorsaság hibát szül, még hozzá nagyot, majd ütemvesztés következik be, s mindaz, ami addig működött, egyszer csak nem működik, egyszer csak megbicsaklik, s új, más természetű konfliktusokat fog szülni. Minderre 2012 májusában felhívtam a figyelmet említett, a kötet első részében is olvasható írá-somban.

2014-ben, három választás után, újabb kétharmados győzelem mellett, Orbán Viktornak illiberálisként vagy sem, Leviatánként vagy sem, úgy tűnt, mintha csak arra kéne vigyáznia, hogy békésen elkörmányozza az országot 2018-ig.

De nem így lett. A pártpretorianizmus az új kormánnyal új zsákmányhadjáratot indított.

Közben mérgesedett a viszony Simicska Lajossal. Közben a keleti nyitás politikája kiszorította az atlantista Martonyi Jánost a külügyminiszteri székből, előbb Navracsics Tibor, volt miniszterelnök-helyettes navigálta a tárcát Brüsszel-provinciába küldéséig, majd a keleti illiberális államok, Kazahsztán, Azerbajdzsán és természetesen az erdoğani Törökország legfőbb kapcsolattartója, Sziijártó Péter. Simicska emberei kiszorulóban voltak a kormánygépezetből, s megkezdődött az Orbán körüli gazdasági erők újjászervezése. A méhkas felbolydult, mindenki a helyét akarta biztosítani, s új anyagi forrásokat vagy későbbi lokalizálásukhoz pozíciókat akart elnyerni. A médiapiac újrafelosztása és a piactisztítás szándéka a reklámadó bevezetésével új napi kommunikációs ellenfelet szült a miniszterelnök és a kormánytagok számára, az RTL híradóját, ahol naponta tudhatta meg a magyar választó, hogy melyik kormánytag mennyit, honnan, miből költött, hogyan vagyonosodott, milyen Rolex-órája van, és az mennyibe került. Kinek mi nem szerepel a vagyonynyilatkozatában, ki hol nyaralt, és mennyi állami pénzt költött, vagy éppen a miniszterelnök legszűkebb környezete hogyan vált milliárdossá néhány év alatt, vagy éppen lánya férje három év

alatt miként lett a miniszterelnök apósaként százmillió pályázat győztese, vagy épp a miniszterelnök édesapja hol, mennyi sódert szállít vagy bányász, és azt hova, milyen állami építkezésekre szállítja.

Mindeközben egyre mérgesedett a viszony az USA-val Orbán immár teljesen nyílt Putyin-barátsága miatt.

S aztán beütött valami. Közvetlenül a győztes önkormányzati választások után a kormány immár újabb magabiztossággal ismét hiperaktivizmusba kezdett. Olyanba, amit addig bátor szerencsejátékosként mindig kezelt valahogy, s korábbi négy évében mindössze egyszer, a felsőoktatási reformja kapcsán kellett csak visszalépjen. Egyébként meg minden másban végül mégiscsak győzött Leviatán.

Ám ekkor, és ekkora valami megbillent. Mint a mamutfenyő.

Annyi minden érte egyszerre utol és ő még sem lassított, hogy törvényszerű volt, nyerő szériája megszakad, s reputációja megváltozik.

2014. október második felében a médiapiaci tisztogatás jegyében új ötlet született, ami egyébként ugyancsak régi vágya volt a kormányfőnek, s ma már köztudott, hogy valóban a saját ötlete: az internetadó.

És bekövetkezett az, ami 2011 októberében már felvilágot látott a diáktüntetésekben, hogy Orbán a múlt dimenziójába szorult, holott eddig mindig a jövő embereként tudta eladni magát, s részben joggal. 2014. október 28-án, egy keddi napon, közösségi hálós többségében civil kezdeményezésre, de aztán mindenképp civil részvétellel kormányellenes tüntetéssé vált az internetadó elleni demonstráció. Budapesten először a József Nádor téren tízezres tömeg gyűlt össze, majd három teljesen amatőr beszéd után a békés tömeg elindult Budára, a nulla kilométerkőhöz, így jelezvén, hogy nulla forint internetadót akarnak fizetni. A menet időközben százezresre duzzadt, s az Erzsébet-hídon a fénylő telefonjukat magasba tartó, többségében fiatalokból álló kormány- és Orbán-ellenes tömeg képe bejárta a világsajtót. Több nemzetközi jogi és informatikai szaklap

az eseményt aznap a világ második legfontosabb hírének nevezte.

Ismerve az illiberális demokráciák informatikai, tájékoztató és tájékoztatási szabadsághoz való viszonyát, nem csoda, ha a tusnádfürdői beszéd ismeretében mindenki úgy látta, hogy a magyar miniszterelnök immár valóban Kína, Kazahsztán, Oroszország, Azerbajdzsán és Törökország útjára lépett – ebben is.

A magyar miniszterelnök visszakozott. Persze az állami rádióban hétről hétre megszerkesztett interjújában megint arra hivatkozott, hogy őt és a kormányt nem értette meg a nép, de ha már így van, akkor nem is lehet bevezetni az internetadót. És némi magyarázkodás után, ők igazából csak a Viberen telefonálókat akarták megadóztatni, nem mást, igyekeztek minél hamarabb levenni a témát napi-rendről.

Ám a rendszerzavarok, ellenhiperaktivizmusok és a szabadságharcos alapállás csak nem csitultak. A jogalkotási hiperaktivizmus tovább folytatódott. Szinte minden napra jutott valamilyen tüntetés. Az ellenzéki kommunikáció a korrupció témáját tartotta felszínen, az RTL Klub híradói napi szinten foglalkoztak a pártpretoriánus gazdaság vizsázásaival, ezek szereplőivel. És szép lassan a nagy Leviatán körül valami megváltozott. Az erőpolitika kimerítette a saját szurkoló tábort is, és bizony a miniszterelnök körüli személyek magatartása, vagyonosodása, politikai arroganciája, majd a 2015. február 9-i brutális szakítás a két bajtárs, Orbán és Simicska között szinte megrendítette a teljes Orbán-rendszert.

És ekkor jött két időközi országgyűlési képviselő-választás. Mindkettőt az orbáni rendszer barométerének vélték a szakértők. És volt is benne valami. Mindkettőben veszített a Fidesz–KDNP jelöltje. Veszprémben a baloldali összefogás függetlenként induló jelöltje nyert, Tapolcán pedig a Jobbik, Orbán radikális jobboldali bírálóinak pártja.

Ha csak e tényt nézzük, akkor máris látjuk, ez a rendszer nem az az illiberális rendszer, amit Zakaria leír, amelyben

a fennálló politikai hatalom mindenáron biztosítja túlélését, s a választások csupán formalitások.

Ameddig van mód és lehetőség egy választáson leváltani, és érdemben új alternatívát kínálni a kormányzásra egy politikai közösség számára, addig nincs diktatúra, s él a liberális értékek és szabadságjogok legfontosabbika.

A rendszer kihívója egy még radikálisabb jobboldali párt, a Jobbik lett – 2015. tavaszi állás szerint.

A balliberális oldal teljes érték-, vezetési és programalkotási válságban van. Nem tudott komoly váltópárti struktúrát felépíteni, s minden elemében a széthúzás lett úrrá rajta.

Orbán és rendszere pedig most új kommunikációs utat és programot keres, amelyben támogatóit újra egy akolba tudja terelni, s amely által újra tömegek akarnak majd vele új szerződést kötni 2018-ban, részben vagy egészben elfogadva fennálló politikai berendezkedését.

UTÓSZÓ

De akkor illiberális-e a magyar demokrácia és az Orbán-rendszer állama?

Az illiberális demokráciáknak nincs egységes definíciója. Zakaria és a témával foglalkozó, őt követő szakirodalom is inkább csak jellemző jegyek mentén és többségében egy-egy konkrét országtanulmány vagy összehasonlító tanulmány keretében értekeznek e témáról.

Könyvtárnyi szakirodalma van a putyini Oroszországnak vagy a gyakran pozitív példák közt emlegetett, de korlátozott szabadságokat garantáló Szingapúrnak. Ismertek a volt szovjet utódállamok illiberális vagy éppen diktatórikus rendszereinek leírásai, Fehéroroszországé vagy épp Tádzsikisztáné. De ugyanígy foglalkoztatja a téma kutatóit Erdoğan török elnök mind nyíltabb autoriter rendszere egyre korlátozottabb demokráciafelfogása, akik számára legutóbb épp az mutatott a török rendszer rohamléptékű illiberalizálódására, hogy a török elnököt dicsőítő himnusz beemelték az alkotmányba, Törökország új, hivatalos himnuszaként.

Vagyis nincs egyforma képlet mindenütt. Nincs az illiberális demokráciának valamilyen ideáltipikus tankönyvi leírása. Eltérő jegyeik vannak.

Ahogy a globalizáció világában is e rendszerek megítélése más-más indexek mentén történik. Ha a gazdasági stabilitás, a versenyképesség, a kormányzati cselekvőképesség és hatékonyság vagy gyorsaság alapján értékelünk, akkor pozitív lehet a kép. Ám ha az állampolgári jogegyenlőség elve, az állami erőszak alkotmányos kontrollja, a transzparencia, a normakontrollok, az egyén vagy a civil társadalom szabadsága, netán épp a kormány és a politikai hatalom leválthatósága, ennek garanciái vagy az ellenzék jogai és esélyei felől vizsgálódunk, akkor egyértelműen nem ki-

vánatos rendszerek. A nyugati, liberális demokráciák nézőpontja a szabadság, még hozzá az egyén szabadsága. A keleti társadalmak a szabadság kollektív jellegét hangsúlyozzák, ami mindig korlátokkal jár. Ezért nem is idegen nekik az, ha egy rezsim a társadalmi kohézió és a saját politikai hatalma érdekében stabil hatalmi struktúrákra törekszik, ezért pedig korlátozza az egyén akár politikai szabadságát is.

Mindaddig, amíg nem válik elviselhetetlenné e rendszerek (fizikai fenyegetettség, korrupció, atomizáltság, biztonság, lakhatás stb.), s képesek belső struktúrájukat – a személyes hatalmi törekvések mellett – egyensúlyban tartani, addig fenn is maradnak.

A globalizáció nagy versenyében pedig úgy tűnik, hogy pont stabilitásuk adja versenyképességük alapját, valamint az, hogy területük nagyságától függetlenül sokkal gyorsabban tudnak cselekedni, ha kihívás éri őket, mint a bürokratikusabb, kontrollok sora által fékezett liberális demokráciák. Ez pedig a mai nagy gazdasági világversenyben sokszor óriási helyzetelőnyöket jelent közösségeik számára a globusz kizsákmányolása közepette.

A Nyugat meg csalódott. Csalódott a multikulturalizmusban, annak párhuzamos társadalmakat kialakító jelleében, csalódott a neoliberalizmusban, a piac mohóságában, kiábrándult a világgazdasági verseny igazságtalanságából, Európa pedig elkeseredett, hogy immár huszonöt éve, a Szovjetunió összeomlása óta nem tudott egy egységes európai démosz felé elindulni.

Sőt, minden jel arra utal, hogy minden értékközösség-vállalás mellett is egyre erősödik mindenütt az önálló állami szuverenitás visszaszerzésének az igénye, miközben Putyin rendszere egyre fenyegetőbbben képviseli velük szemben az érdekeit.

A kérdést, hogy mindezek közepette 2010-től a második Orbán-kormány harmadik kormányzásának első évéig, 2015-ig illiberális államot vagy demokráciát épített-e, nehéz megválaszolni. Pontosabban azt eldönteni, hogy igen vagy nem.

Mint láttuk, a magyar miniszterelnök ismeri és érti a fentebb röviden leírt XXI. század eleji államelméleti, demokráciaelméleti és globalizációs paradoxonokat.⁹⁹

Hogy fontos-e számára saját hatalma? Igen, ez a politika legtermészetesebb törvénye.

Hogy van-e benne ezen túl küldetéstudat és határozott felfogás a közjóról? Igen.

Hogy talán még abban is hisz, hogy a történelemnek van célja, amit csak észre kell vennie a jó vezetőnek? Igen, ez is elképzelhető.

Hogy Orbán Viktor hatalomtechnikai szempontból a magyar kormányzás-tudás¹⁰⁰ elmúlt huszonöt évének legtehetségesebb alakja? Ez szinte evidens tény.

Hogy kormányzásával a posztszocialista, megtépázott magyar állami tekintélyt vissza akarja-e állítani? Szerintem igen.

De mindeközben aggálytalan optimista-e? Igen. Sokszor igazolta ezt.

Hogy elvi politizálását a hatalomgyakorlás és -birtoklás érdekében pragmatikusra cserélte-e? Igen.

Hogy 2010 után a közjogi rendszer átalakítása során a fő szándéka az volt-e, hogy egy általa teljesen kézben tartott államapparátust építsen ki? Igen. Ebben dominál az erő-kultusz? Igen.

Hogy kormányát kamarilla jelleggel működteti-e? Igen.

Hogy pártpretoriánus módszere más, mint a bevett demokratikus államok államirányítási rendszere? Igen. Ugyanannyit, kevesebbet vagy többet hibázik-e ez a rendszer? Nos, ezt nem lehet megválaszolni, nem tudjuk!

⁹⁹ Orbán Viktor a Magyarország Barátai Alapítvány 2015. május 9-én tartott konferenciáján mondott beszédében hosszan elemezte az autoriter rendszerek előnyeit (pl. gyorsaság, cselekvőképesség, politikai stabilitás).

¹⁰⁰ G. Fodor Gábor: *Kormányzás/tudás*, Századvég Kiadó, Budapest, 2008.

Egyébként hatékonyabb? Igen. Hogy mindemellett jelen van-e benne a korrupció? Igen, ahogy korábban is jelen volt, immár száz éve.

Az Orbán-rendszer jogalkotási hiperaktivizmusa követi a minőségi jogalkotás elveinek és a demokratikus jogelveknek a többségét? Alapvetően nem.

Több így a hibázás, a társadalmi, gazdasági, politikai károkozás lehetősége? Igen, ezt kutatások igazolják. Több így a feleslegesen vállalt konfliktusok száma? Igen. Ez is igazolt.

A kormány igyekszik a végrehajtás alá gyűrni minden, akár alkotmányos kontrollt végző állami szervet? Igen.

Beavatkozik minden erejével a piac éppen aktuális helyzetébe, akár személyes előnyöket is garantálva? Igen.

Büntetni és felemelni tud, ha akar? Igen, minden eszköze meg van hozzá.

Hogy mindez így együtt tartalmaz-e autoriter és illiberális elemeket? Igen.

A rendszer maga egyébként leváltható szabad választásokon? Igen, 2015 tavaszán ennek minden közjogi feltétele megvan Magyarországon!

És akkor illiberális-e az Orbán-rendszer?

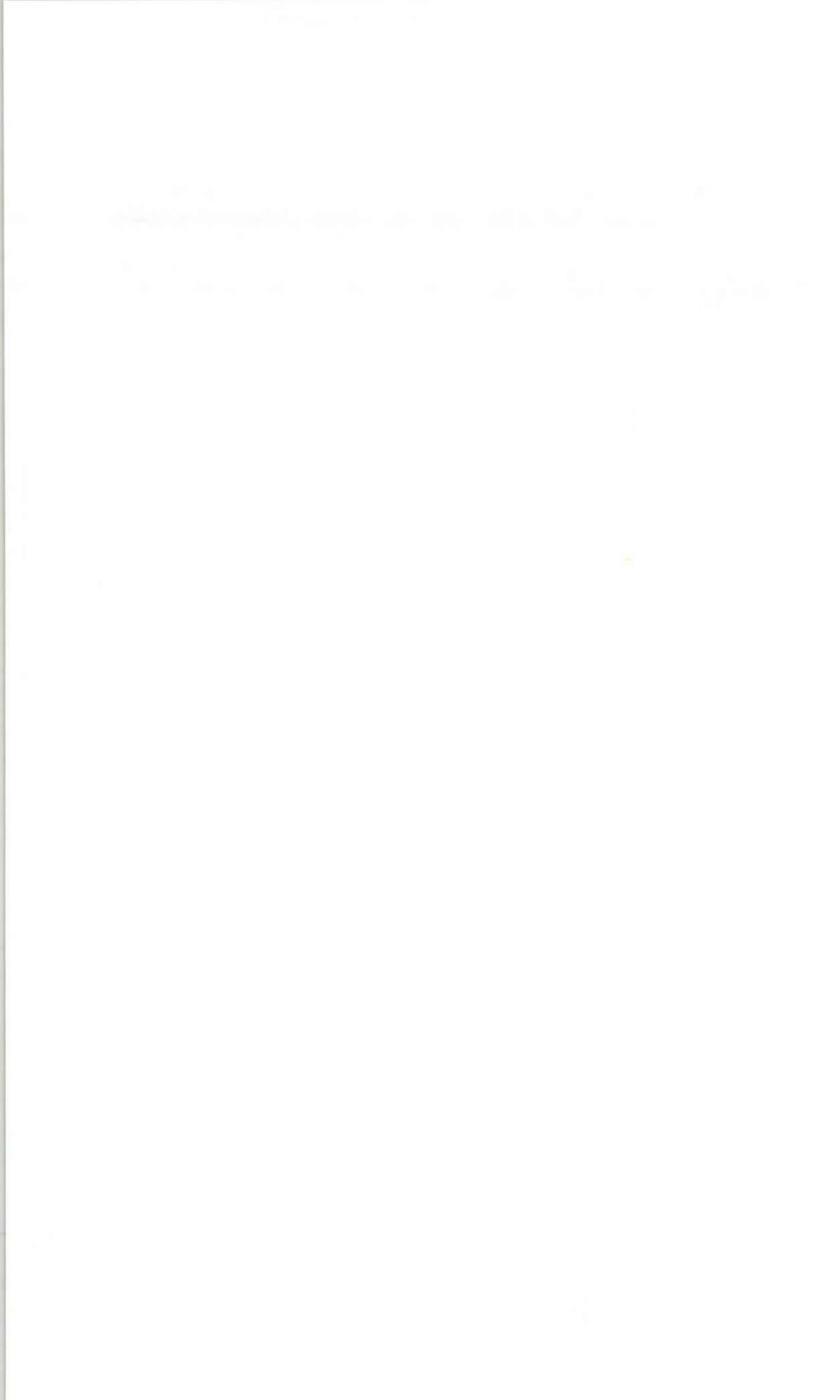
Nem, inkább egy olyan hibrid rendszer, amelyik az illiberális és a liberális demokráciák rendszermechanizmusai közé szorult. Messze több benne a demokratikus jellemző, de a végrehajtó hatalom az államgépezetet, a gazdaságot és a legtöbb társadalmi alrendszert a pártpretóriánusai által a hatalma alá hajtotta, s így bárki, aki szembeszállna a hatalom döntéseivel, akaratával, nemcsak a kormánypárttal, hanem a teljes állami hatalmi gépezettel találja szembe magát, s szinte biztosan vesztesre ítéltetett. E gépezet mindent torzít és allokálni igyekszik a maga irányába, de totalizálni nem tud, s remélhetően nem is akar.

Leginkább azért, mert a társadalom bizonyos összefogó erői, részben a politikai ellenfelek, részben a plurális és policentrikus, vagyis valóban demokratikus társadalmi nyilvánosság, az ország EU-tagsága és a vele vállalt jog- és értékközösséghez tartozása, valamint tágabb értelemben

Magyarország atlanti szövetségen belüli pozíciója együttesen csak egy bizonyos mértékig teszik lehetővé a miniszterelnök számára, hogy illiberális államot építsen ki. Ennek mértékét, sajátosságát, valamint állami szuverenitásba burkolódzó jellegét Orbán Viktor keresi. Ez viszont nem megy támogatók nélkül, nem megy az ellenfeleknél eggyel több szavazat nélkül. A választójogi törvény ma alkalmas a Fidesz kihívására, és biztosítja az alkotmányos lehetőséget a legyőzésére. Bár a versenyben a kormányoldalnak minden instrumentális fölénye megvan ellenfeleivel szemben, a jogi lehetőség mégis adott.

Ha ez majd hiányzik a rendszerből, vagy az eredmények manipulációjának lehetősége bekerül a rendszerbe, vagy az ellenfelek olyan fokú ellehetetlenítése tapasztalható már, ami lehetetlenné teszi a demokratikus versenyt, akkor biztos, hogy illiberálissá vált a magyar állam és demokrácia.

Addig viszont csak illiberális rendszerelemekről beszélhetünk, amelyeket szabadon bírálhatunk, s ezek kritikájával mindig védelembe lehet és védelembe is kell venni a szabadságot a magyar demokráciára leselkedő mindenkori Leviatánnal szemben.

BIBLIOGRÁFIA

- Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, Európa Kiadó, Budapest, 1997.
- Balogh István – Karácsony András: *Német társadalomelméletek*, Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Bourdieu, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.
- „Egypárti alkotmánybírák a kétharmad szolgálatában”. http://ekint.org/ekint_files/File/ekint_tasz_mhb_egyp%E1rti_alkotm%E1nyb%EDr%F3k_2015.pdf
- Frei Tamás: 2015. *A káosz éve és a magyar elit háborúja*, Ulpiusház, Budapest, 2013.
- Fukuyama, Francis: *Political order and Political decay*, Farrar, Straus and Giroux, 2014.
- *The End of History and the Last Man*, London, Penguin Books, 1992.
- G. Fodor Gábor: *Kormányzás/tudás*, Századvég Kiadó, Budapest, 2008.
- Giddens, Anthony: *Elszabadult világ*, Napvilág Kiadó Kft., Budapest, 2005.
- Habermas, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1971.
- Hobbes, Thomas: *Leviathan*, Project Gutenberg Ebook, www.gutenberg.org
- Kagan, Robert: *The Return of History and the End of Dreams*, Vintage Books, Random House, New York, 2008.
- Kounalakis, Eleni: *Madam Ambassador. Three Years of Diplomacy, Dinner Parties, and Democracy in Budapest*, The New Press, 2015
- Kiss Ambrus – Krausz Péter: *Döntések és ami mögöttük van. Elemzések az Orbán-kormány első félévéről – a számok tükrében*, Policy Agenda Könyvek, Budapest, 2011.

- Koselleck, Reinhart: *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*, Jósöveg Műhely Kiadó, Budapest, 1997.
- Kovács Árpád: „Tartható-e a költségvetés bevételi és kiadási oldala?”, www.napigazdasag.hu
- Lijphart, Arend: *Patterns of Democracy*, Yale University Press, New Haven, 1999.
- Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzatról*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- Oakeshott, Michael: *Politikai racionalizmus*, Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2001.
- Platón: *Az állam*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- *Az államférfi*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- Pokol Béla: *Globális uralmi rend*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2005.
- „Piacosítás és globális uralmi rend”, *Politikatudományi Szemle*, 2004. 3. szám.
- Rodik, Dani: *The Globalization Paradox. Democracy and the Future of the World Economy*, W. W. Norton & Company, New York – London, 2012.
- Sartori, Giovanni: *Demokrácia*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- Scruton, Roger: *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye*, Noran Libro, Budapest, 2011.
- Teller Gyula: „Született-e »Orbán-rendszer«?”, *Nagyvilág*, LIX. évfolyam, 3. szám, 2014. március.
- Zakaria, Fared: „The Rise of Illiberal Democracy”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-11-01/rise-illiberal-democracy>
- Zárug Péter Farkas: *Csapdába került demokrácia*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.
- „»Pofátlan« visszamenő hatály”, *Demokrata*, 2011. május 11.
- „Az alkotmány pereme”, in Simon János: *Húsz éve szabadon Közép-Európában*, Konrad Adenauer Alapítvány, Budapest, 2011. 490–498.
- „A törvények szelleme”, *Demokrata*, 2012. január 4.
- „Széll Kálmán terv: újratöltve”, *Demokrata*, 2012. május 2.

- Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez, in Lentner – Tóth Gy. – Zárug: *Kik támadják Magyarországot és miért?*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.

www.archiv.parlament.hu

Handwritten text, likely a title or header, possibly reading "Handwritten text: [illegible] in [illegible] [illegible]".

L'Harmattan France
5-7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20
Email : diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SLR
Via Degli Artisti 15
10124 Torino
Tél : (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

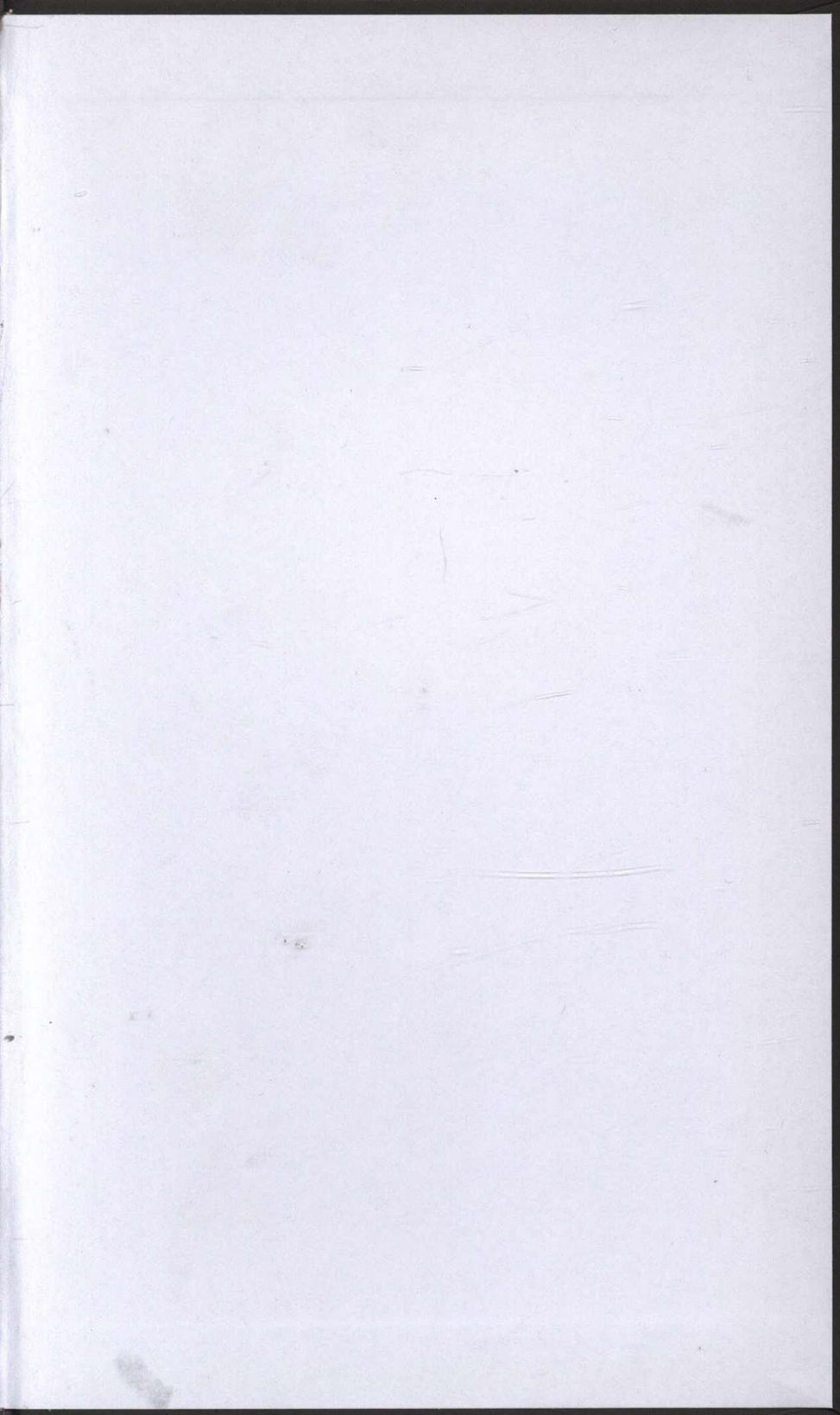
ISBN 978 963 414 040 5

A kiadásért felel Gyenes Ádám
A sorozat kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel
megvásárolhatók: L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Olvasószerkesztő: Tiszóczy Tamás
A borítóterv Nemes Péter, a tördelés Csernák Krisztina munkája.
A sokszorosítást a Kapitális Nyomda végezte,
felelős vezető ifj. Kapusi József.

Orbán Viktor 2014. július 26-án elmondott tusnádfürdői beszéde óriási hazai és nemzetközi visszhangot keltett, amikor második kormányzati ciklusát egy illiberális államátalakító kísérletként írta le.

A 2010 és 2014 közötti négy esztendőben nem hangzott el az Orbán-kormány-nyal kapcsolatban maga az illiberális kifejezés. Elhangzott a diktatúra, féldiktatúra, az autoriter, a maffiaállam és minden egyéb Orbán kritikusaitól, de érdekes módon senki nem sorolta be az Orbán-rendszert az illiberális kategóriába.

És akkor 2014. július 26-án nem más, mint maga a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor végzett nagy ívű rendszerelemzést és -értelmezést saját előző ciklusának államépítési irányáról, aminek kapcsán ő maga mondta ki saját rendszer-átalakító politikájának jellemzésére, hogy az bizony illiberális.

Mindez nemcsak hogy meghökkentette a hazai és külföldi politikai elemzőket, hanem viharosan megélténkítette az Orbán-rendszer mibenlétéről kavargó vitákat.

Zárug Péter Farkas ma Magyarországon az egyik legismertebb vállaltan jobboldali, konzervatív politológus, aki mind tudományos munkáiban, mind közéleti megnyilvánulásaiban talán a leghitelesebb leírását s egyben bírálatait adta az Orbán-kormány működésének.

E kötetben korábbi, 2012-es nagy sikerű tanulmányának újraközlése mellett – Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez – alapos elemzés után kísérli meg a válaszadást arra a kérdésre, hogy 2015-re illiberálissá vált-e a magyar demokrácia, s az Orbán-rendszerrel egy modern abszolút hatalom épült-e ki Magyarországon?!

ISBN 978-963-414-040-5

2990 Ft

9 789634 140405

www.harmattan.hu

